

ERVIN ROOS

# ODÜSSEIA

SISULINE, KUNSTIKRIITILINE  
JA TEKKELOOLINE ANALÜÜS



RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“

TARTU 1941

2/25374

Duplum

ERWIN BOCH

ODÜSSEIA

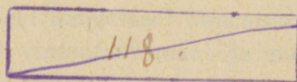
ODÜSSEIA



ERVIN ROOS

# ODÜSSEIA

SISULINE, KUNSTIKRIITILINE  
JA TEKKELOOLINE ANALÜÜS



RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“  
TARTU 1941

2



25374

934

██████████ Vastutav toimetaja  
D. Palgi. Tehniline toimetaja J. Ots. Kor-  
rektor A. Sang. MB 1247. Ladumisele antud  
17. I 1941. Trükkimisele antud 11. II 1941.  
Paberi formaat 54 × 81.  $\frac{1}{16}$ . Laotihedus 1 trpg.  
29 923. Trükipoognaid  $6\frac{1}{2}$ . Autoripoognaid 4,9.  
Trükikoja tellim. nr. 43. Tiraaž 2000. Trü-  
kitud Nats. K. Mattieseni trükikojas, Tar-  
tus, Vallikraavi tn. 4, 1941. Hind 5 rubla.

Эрвин Роос: „Одиссея“, На эстонском языке.  
Эгосиздат „Научная Литература“, Тарту.

A-11835

## I. „Odüsseia“ seisukoht kreeka kirjandusloos.

Vanim säilinud kreeka kirjandusteos on teatavasti Homeroose eepos „Ilias“, mis käsitleb nn. Trooja sõda, s. o. kreeklaste muistset poolmüütilist võitlust Väike-Aasia loode-nurgas asetseva linna Ilioniga<sup>1</sup>. Kümme aastat kestnud võitlusest, mis lõppes viimaks Trooja vallutamisega kreeklaste poolt, esitab „Ilias“ meile aga ainult üsna lühivältuselise perioodi: kogu eepos kujutab kõigest 51 päeva sündmusi. Kuid tänu luuletaja omapärastele kunstivõtetele on selle lühiajalise tegevuse raamesse põimitud tegelikult terve Trooja sõja sündmustik, sõja põhjus, tema puhkemine ning kestus ja isegi lõpp — kõik selle leiame „Iliases“. Trooja sõja varemaid ajajärke, samuti ka hilisemaid sündmusi kuni Ilioni hävituseni käsitlesid üksikasjalisemalt mitmed teised eeposed, mis aga kaotsi on läinud.

Trooja vallutusele järgnes võidukate kreeklaste tagasi-purjetus kodumaale. See oli seotud paljudele suurte raskus-tega, mistõttu mõnel kangelasel õnnestus pääseda koju alles pärast pikaajalisi vintsutusi maal ja merel. Neid „tagasi-tulekuid“ käsitles kaotsiläinud eepos „Nostoi“. Kõige kauem pidi ulgumerel ümber uitama Itaka saare kuningas Odysseus. Jutustused tema eksirännakutest ja pärastfistest kodusaarel aset leidnud juhtumustest on koondatud eri eeposesse pealkirja all „Odüsseia“, mis on õnnelikult säilinud meie päevini.

---

<sup>1</sup> Muistse Trooja teine nimetus.

## II. „Odüsseia“ sündmustik.

### Üldjaotus.

„Odüsseia“ kompositsioon äratav tähelepanu omapärase kunstivõtte poolest, mis on leidnud palju imetlejaid ja jälgendajaid. Kangelase seiklusi ei jutustata lihtsas kronoloogilises järjekorras, alates Trooja langemisest, vaid esitus algab sest ajast, kui Odysseus viibib pärast kümneaastast eemalolekut Troojast juba seitsmendat aastat Ogygia saarel nümf Kalypso juures, kes soovib teda jätta igavesti enda juurde, kuna Odysseuse truu naine Penelope oma poja Telemachosega ootab Itakal meeleheitliku igatsusega armastatud mehe koju tulekut. Odysseuse eelmised seiklused alates Troojast lahkumisest esitatakse hiljem minavormis kangelase enda poolt jutustatuna; see toob kirjeldusse suurema vahelduse ja mitmekesisuse. Selle kompositsioonitehnilise kunstivõtte tulemuseks on asjaolu, et ühelt poolt Odysseuse kümneaastased seiklused ulgumerel ja teiselt poolt teda ootavate omaste hädad ja kimbatused kodumaal sama aja kestel esitatakse eeposes ainult 40-päevase sündmustiku raamides. See talitusviis suurendab muidugi tunduval määral teose tihedust, värskust ja pinevust.

Eepos ise on jagatud 24 lauluks, mis moodustavad kaks võrdset peosa: 1) Odysseuse seiklused võõrsil (laulud I—XII), 2) sündmused pärast Odysseuse saabumist kodumaale (laulud XIII—XXIV). Kumbki peosa jaguneb omakorda kolme alaossa, millest igaüks sisaldab neli laulu.

## I osa: Odysseus vöörsil.

### 1. Telemachose seiklused (l. I—IV).

I laul: Jumalate koosolek. Athena manitus Telemachosele. Epos algab kreeka jumalate koosolekuga Olümposel, kus otsustatakse Odysseuse tagasituleku küsimus. Jumalanna Athena ettepanekul saadetakse jumalate käskjalg Hermes Kalypso juurde nõudma, et ta võimaldaks kangelasel Ogygialt lahkuda, kuna Athena ise ruttab Itakale, Odysseuse kodusaarele, et julgustada Telemachost ja sisendada talle mõte minna koguma andmeid oma isa kohta.

Odysseuse kodupaigas Itakal tutvume kuninganna Penelope raske olukorraga. Et Odysseus on kodunt eemal juba ligi 20 aastat, siis on loomulikult tekkinud arvamine, et teda pole enam elavate hulgas. Lekspeetud kuningannat käivad tülitamas kosilased, arvult 108, kes ilmuvad koos oma teenijaskonnaga juba neljandat aastat iga päev kuningalossi priiskama ja pidutsema, tappes Odysseuse kariloomi oma sööminguiks ja tühjendades kuninga veinikeldreid. Ilmudes Tafose kuninga Mentese kujul, soovitab Athena Telemachosel käskida kosilastel laiali minna ja sõita ise Pyloesse Nestori ja Spartasse Menelaose juurde pärima teateid oma isa kohta. Külalise äkilise kadumise põhjal Telemachos aimab, et tal oli tegemist mingi jumalusega.

II laul: Itaklaste rahvakoosolek. Telemachos asub teele. Järgmisel päeval Telemachos kutsub kokku rahvakoosoleku, kus ta kirjeldab kosilaste sündmatut käitumist ja nõuab kodanikelt nende vastu kaitset. Antinoos, kosilastest jultunuim ja vägivaldseim, veeretab aga kõik süü Penelopele, kes olevat neid ninapidi vedanud juba üle kolme aasta. Selleks otstarbeks ta alustanud suure kanga

kudumist, millest Odysseuse elatanud isale Laertesele pidi saama surirüü, töötades, et selle valmimisel ta naitub ühega neist. Päevad läbi kudunud ta seda kangast, kuid öösi harutanud ta salaja kõik üles, mis ta päeval oli kudunud. Nii petnud ta kosilasi kolm aastat. Viimaks, ühe ümmardaja ülesandmisel, tulnud pettus ilmsiks. Antinoos nõuab, et Telemachos saadaks oma ema tema isa juurde ja annaks talle käsu kellegagi naituda, sest vastasel korral kosilased ei mõtlegi lakata rüüstamast tema varandust. Antinoose kõne peale Telemachos vastab, et temal pole õigust oma ema käsutada, ja nõuab kosilastelt, et nad tema majast lahkuksid, ähvardades neid vastasel korral Zeusi kättemaksuga. Seepeale lendas kaks kotkast omavahel kiskudes üle väljaku. Vana linnuvaatleja Alitherses ennustab sellest Odysseuse peatset tagasitulekut ja manitseb omakorda kodanikke, et nad teeksid lõpu kosilaste askeldustele. Kuid Eurymachos, kes on kosilastest kõige salakavalam, pilkab vanakest ja kordab Antinoose nõuet Penelope abiellumise kohta.

Telemachos loobub nüüd oma esialgsest nõudmisest, kuid palub itaklastelt laeva reisiks Pyloosse ja Spartasse. Mentor, Odysseuse vana sõber, sõitleb kodanikke nende ükskõiksuse pärast ja püüab neid üles hässitada kosilaste vastu, kuid ülbe Leiokritos'e ähvarduskõne peletab koosoleku laiali, ilma et oleks jõutud mingisugusele otsusele.

Telemachos läheb merekaldale ja palvetab jumaluse poole, kes teda eile oli külastanud. Ilmub Athena Mentori kujul, julgustab noormeest ja töötab talle muretseda laeva koos kaaslastega. Telemachos läheb rahustatult koju, kus valmistub reisiks. Sellal Athena, võtnud endale Telemachose kuju, kogub temale reisiseltsilised ja laenab ühelt rikkalt kodanikult laeva. Öhtul, kui kõik on valmis, kutsub ta Mentori näol Telemachose sadamasse, kus istutakse laeva ja purjetatakse pärituulel Pylose poole.

III laul: Telemachos Pyloses. Päikesetõusul jõutakse kohale. Telemachos ja Athena-Mentor võetakse lahkesti vastu vana Nestori ja ta poegade poolt, kes on parajasti tegevuses ohverdamisega merejumal Poseidonile. Telemachos vastab Nestori küsimusele oma päritolu ja reisi eesmärgi üle ja palub endale jutustada, mis Nestor Odysseuse saatusest teab. Nestor jutustab Trooja sõjas läbielatud vintustustest ja tagasisõidust, mille kestel kreeka kangelased olivat üksmeele puudumisel korduvalt üksteisest lahku läinud; see tõttu ei teadvat ta midagi Odysseuse saatusest. Pikemalt jutustab ta kreeka vägede ülemjuhataja Agamemnoni surmast pärast kodulinna Mükeenesse jõudmist ja Agamemnoni poja Orestes'e kättemaksust oma isa mõrvarile. Lõpuks soovitab ta Telemachosele sõita Spartasse Menelaose juurde, kes alles hiljuti jõudnud tagasi kaugeilt mailt, kuhu tormid ta paisanud. Tema võiks vahest olla kuulnud midagi Odysseuse saatusest. Ühtlasi palub Nestor külalisi enda juures ööbida. Athena-Mentor tänab Telemachose eest, ütleb aga endal laeva juurde asja olevat. Kuna ta lahkudes tõuseb õhku kotka kujul, tunneb Nestor temas jumalanna ja töötab talle ohvri. Öhtu saabudes minnakse puhkama.

Järgmisel hommikul toob Nestor Athenale töötatud ohvri: kullatud sarvedega veise. Telemachos kümbleb ja võtab seepeale osa ohvrisöömingust. Pärast seda asub ta Nestori noorima poja Peisistratos'e seltsis Nestori toreda rakendiga teele Spartasse, kuhu jõutakse pärast kahepäevast sõitu, peatudes vahepeal ööbimiseks Pherai linnas kuningas Diokles'e pool.

IV laul: Telemachos Spartas. Menelaose lossis peetakse parajasti kahekordseid pulmi, kuid võõraste rohkusest hoolimata saavad uued külalised hoolika vastuvõtu osaliseks. Telemachose imestumine lossi toreduse üle annab Menelaosele juhuse jutustada, kuidas ta need aarded on omandanud oma kaheksa-aastase eksirännaku jooksul.

Sealjuures mainib ta sõpru, kelle hukkumist Trooja sõjas ta leinab, eriti aga Odysseust, kelle kohta ei olewat üldse kindlaid teateid.

Isa meenutamine manab Telemachosele pisarad silmi. Menelaos märkab seda ja arvab ta ära tundvat, samuti tema naine Helena<sup>1</sup>, kes on oma käsitööga istet võtnud meeste seas. Peisistratos kinnitab nende aimdust: ta seletab, et ikka veel kodunt eemalviibiva kangelase poeg otsib Menelaoselt nõu ja abi. Puhkeb üldine kaebus kadunukspeetud Odysseuse pärast, mille lõpetab viimaks Helena, puistates kurbustpeletavat võluravimit veini sekka. Helena jutustab nüüd, kuidas Odysseus hiilinud kord kerjuse rõivais salakuulajana Trooja linna, kus teda keegi ei olewat tundnud peale Helena enese. Too ei olewat aga reetnud Odysseust troojalastele, enne kui see pärast kordaläinud luurekäiku oli rikkalikkude teatmetega õnnelikult tagasi jõudnud kreeklaste leeri. Seepeale jutustab Menelaos teise loo Odysseuse kavalusest ning meelekindlusest. Kui kreeka kangelased, koos nendega Menelaos ja Odysseus, istusid saatuslikus puuhobuses<sup>2</sup>, tulnud Helena koos troojalastega vaatama toda omapärast imeelukat. Sealjuures hüüdnud ta kreeklaste tähtsamaid kangelasi nimepidi, jäljendades ühtlasi iga kangelase abikaasa häält. Mitmed olewat tahtnud seda kuuldes puuhobusest välja tulla või vastu hüüda, kuid Odysseus olewat neid selles takistanud ja hoidnud mõnel oma käega

---

<sup>1</sup> Ilusaim naine, kelle röövimine Trooja kuningapoja Paris'e poolt põhjustaski Trooja sõja puhkemise.

<sup>2</sup> Trooja vallutamiseks meisterdasid kreeklased päratu suure puuhobuse, mille sisemusse peitusid parimad kreeka kangelased, kuna ülejäänud sõjavägi purjetas rannast eemale ühe saare varju. Troojalased, mitte aimates hobuse ohtlikkust, vedasid ta linna, kus siis ööpimeduses kangelased väljusid oma peiduurkast, avasid linnavärava ja lasksid sisse linna alla tagasitulnud kreeklaste sõjaväe.

isegi suu kinni, seni kui Helena oli ära läinud. Nii päästnud ta oma ettevaatamatud seltsilised.

Järgmisel hommikul laseb Menelaos endale lähemalt selgitada Telemachose reisi põhjuse, saades niimoodi teada, kuidas on lood Itakal tema vana sõbra Odysseuse majas. Menelaos jutustab nüüd kõik, mis ta on kuulnud Odysseusest kreeka kangelaste Troojast lahkumisest saadik. Kui Menelaos oli aetud vastastest tuultest Egiptusse, pidanud ta tuulevaikuse tagajärjel peatuma 20 päeva väikesel Pharose saarel, nii et mehi juba nälg kimbutama hakanud. Viimaks halastanud neile jumalanna Eidothea ja käskinud neid kinni püüda oma isa, merejumal Proteus'e, ja küsida temalt, kuidas nad pääseksid kodumaale. Eidothea õpetuse kohaselt Menelaos ja ta kaaslased rüütunud hülgenahkadesse, mis lahke jumalanna merest neile toonud, ja jäänud lebama mere äärde liivale, oodates Proteuse tulekut. Lõuna paiku tõusnud merest suur kari hülgeid, kes heitnud kõik rannale päikesepaistesse pikali. Seepeale ilmunud laineist ka Proteus, lugenud kõik hülged üle, nende hulgas ka Menelaose koos ta kaaslastega, ilma et oleks aimanud mingit varitsust, ja heitnud siis ka ise pikali. Mehed aga hüpanud üles ja haaranud jumala kinni. Küll moondanud see enda lõviks, loheks, pardliks, kuldiks, veeks ja kõrgeks puuks, aga miski ei aidanud: mehed teda lahti ei lasknud. Viimaks hakanud ta rääkima ja küsinud neilt, mis nad temast tahavad. Menelaose vastuse peale teatanud ta, et nad peavad minema tagasi Egiptusse jumalale võlgujäänud ohvreid tooma, siis alles pääsevat nad koduteele. Enne kõikteadja lahtilaskmist pärinud Menelaos veel teateid oma sõjakaaslaste saatuse kohta. Proteus jutustanud, kuidas kreeklaste juhtidest ainult kaks saanud surma tagasisõidul Troojast: jumalateofaja Aias, kelle Poseidon uputanud merre, ja Menelaose vend Agamemnon, kes mõrvati kodus; üht aga peetavat veel kinni kaugel ulgumerel. Hoolimata sügavast kurbu-

sest oma venna surma üle küsinud Menelaos ometi veel lähemalt tolle ühe järele. Proteus teatanud talle siis lühidalt Odysseuse viibimisest Kalypso juures ja ennustanud viimaks Menelaosele tema enda tulevikku. — Proteuselt saadud õpetuste täitmise varal jõudnud Menelaos omastega õnnelikult koju.

Lõpetanud jutustuse, Menelaos palub Telemachost jääda veel mõneks ajaks Spartasse; noormees aga avaldab soovi jõuda võimalikult kiiresti koju, millega Menelaos ka nõustub, kinkides külalisele mälestuseks toreda kuldäärega hõbekrateeri<sup>1</sup>.

Vahepeal on kosilased saanud kuulda Telemachose reisisit. Nad otsustavad varitseda teda tagasisõidul Itaka ja Samose<sup>2</sup> vahel ja tappa ta. Heerold Medon'i kaudu, kes kosilaste nõupidamist juhuslikult on kuulnud, saab Penelope teada, et Telemachos on meresõidul, ja missugune hädaoht teda ähvardab. Kaua on ta ehmatusest keeletu; siis aga puhkeb ta meeleheitlikult kaebama. Vana majaema Eurykleia püüab teda lohutada, vihjates jumalate abile. Penelope läheb oma kambrisse ja palvetab Athena poole. Viimaks ta uinub. Athena saadab talle kosutava unenäo, mispeale ta ärkab rõõmsalt ja julgelt. Antinoos aga ja ta kaaslased sõidavad õhtul merele ja ankurduvad väikese saare Asterise juures Telemachost varitsema.

## 2. Odysseus saabub faiaakide maale (I. V—VIII).

V I laul: Odysseuse ärasõit Ogygialt. Esimeses osas, nagu nägime, tegevus keerles Odysseuse tagasituleku ümber, ilma et kangelas ennast meile oleks esitatud. Viiendas laulus kandub aga tegevus juba Odysseusele

<sup>1</sup> Krateer = nõu veini segamiseks veega.

<sup>2</sup> S. o. Kefalleenia, suurim Joonia saartest (mitte ära vaheutada samanimelise saarega Väike-Aasia läänerannikul).

endale. Jumalate otsuse kohaselt saabub Hermes Ogygiale nõudma Kalypsolt Odysseuse vabastamist. Valutava südamega võimaldab Kalypso Odysseusel ehitada parve, millega õnnetu rändur 17 päeva ulgumerel uitab. Viimaks tervitab ta rõõmuga silmapiiril sinavat faiaakide randa, kui korraga teda märkab Poseidon, kes on vihane heerosele, et see pimestas tema poja Polyphemos'e, millest kuuleme edaspidi Odysseuse enda jutustuses (1. IX). Poseidon viibis nimelt kaugel etiooplaste juures, kui teised jumalad otsustasid Olümposel Odysseuse tagasituleku küsimuse, ja ei teadnud sellepärast midagi kangelase ärasõidust Ogygialt. Ta tõstab nüüd kohutava tormi, mis paiskab Odysseuse parve ümber, pihustab masti ning purjeraa ja heidab kangelase sügavale voogudesse. Õnnetu sangar tõuseb küll jälle veepinnale ja pääseb pärast meeleheitlikku võitlust vigastatud parvele, kuid jääb nüüd paratamatult tuulte mängukanniks. Viimaks merejumalanna Leukothea halastab ta peale, laenates talle oma liniku, et ta seda endale ümber sidudes uppumisest pääseks. Varsti pärast seda tuleb hirmus murdlane, mis purustab parve lõplikult; Odysseus pääseb ühele palgitükile, millel ta võtab seljast oma vettinud riided ja seob endale ümber Leukothea liniku. Poseidon, arvates, et kangelane on nüüd küllaldaselt karistatud, jätab ta rahule ja lahkub oma paleesse.

Athena vaigistab kõik teised tuuled, lastes puhuda ainult põhjatuulel, mis lähendab ujuva sangari faiaakide maale. Ometi tuleb õnnetul veel kaks ööpäeva õõtsuda laineil, enne kui ta silmab igatsetud randa. Lainemurd kaljusel kaldal ähvardab uue ohuga, millest kangelane pääseb hädavaevalt. Nüüd ujub ta piki kallast, kuni jõuab jõesuudmeni, mille kaudu tal võimaldub ohutult maabuda. Surmani väsinult langeb ta minestusse. Virgudes heidab ta päästeliniku tagasi merre, poeb lähedas võsikus põõsaste alla langenud kuivade lehtede kuhja sisse peitu ja uinub sedamaid.

VI laul: Odysseus ja Nausikaa. Maa, kuhu Odysseus niimoodi saabus, oli Scherie saar, mida valitses tark faiaakide kuningas Alkinoos kenasti-ehitatud linnas. Kuninga nägusa tütre Nausikaa unevoodi ette ilmub jumalanna Athena ja manitseb teda unenäo läbi, et ta hommikul paluks oma isalt vankri ning muulad ja läheks koos ümmardajatega jõe äärde pesu pesema. Nausikaa järgib manitsust ja isa täidab ta palve. Jõe ääres jõudnud, teostavad nad kõigepealt ettevõetud ülesande, karastavad endid siis suplusega, einestavad ja lõbutsevad viimaks palli mängides. Nausikaa viskab palli kogemata vette; tüdrukud kiljatavad valjusti, mispeale läheduses magav Odysseus ärkab. Põõsa küljest murrab ta endale tiheda oksa oma alastioleku katteks ja ilmub siis lagedale, meremudast reostatud, otsekui mäelõvi tallekarja sekka. Tütarlapsed põgenevad hirmunult laiali, üksnes Nausikaa sõandab seisma jääda. Hästisõnastatud kõnes kirjeldab Odysseus oma täbarat seisukorda ja palub temalt mõnd rõivatükki, millega end varjata. Nausikaa kutsub tüdrukud tagasi ja käsib neil anda võõrale võidmisõli ja rõivaid. Odysseus peseb enda jões puhtaks, rõivas tub ja ilmub nüüd uuesti, jumalikus ilus. Nausikaa laseb talle süüa ja juua anda ning kutsub ta endaga kaasa. Kuni linna ligidale võib võõras teda saata, siis peab ta Athena hiies vähe aega ootama ja pärast üksi järele tulema Alkinoose lossi, mis teiste majade hulgas on hõlpsasti eraldatav. Päikeseloojakul jõutakse Athena hiide, kus Odysseus jääb maha ja palvetab jumalanna poole.

VII laul; Odysseuse tulek Alkinoose lossi. Kui Odysseus võis oletada, et Nausikaa on jõudnud juba koju, hakkab temagi linna poole liikuma. Et ükski faiaak ei saaks tülitada kaitsetut rändajat, ümbritseb Athena ta läbipaistmatu uduga. Hiljem tuleb ta kangelasele vastu veekruusi kandva faiaagi tütarlapse näol ja viib ta Alkinoose lossi juurde, andes talle ühtlasi juhatusi, kuidas ta

lossis peab käituma. Kui Odysseus küllalt on imetelnud palee välist hiilgust ja kuninglikku viljaaeda, astub ta saali ja pöördub palvega kuninganna Arete poole, et see võimaldaks talle kojusõidu. Elatanud heeros Echeneos võtab võõra oma eestkoste alla. Alkinoos korraldab nüüd külalisele lahke vastuvõtu ja annab talle lootusi kojusaamiseks, ilma et ta esialgu teakski, kellega tal tegemist. Pärast teiste faiaakide lahkumist usutleb Arete võõrast rõivaste üle, mis tal seljas ja milles kuninganna tunneb ära omaenda näputöö. Odysseus jutustab, kuidas ta Ogygialt faiaakide maale saabus ja jõe ääres Nausikaat kohtas. Kõneldakse veel kuningatütre vooreslikkusest ja tublidusest ja minnakse puhkama.

VIII laul: Odysseus faiaakide juures. Järgmisel hommikul Alkinoos kogub rahvakoosõleku Odysseuse kojusaatmise asjus, mis otsustatakse jaatavalt. Laev seatakse sõiduvõlms ja faiaakide vürstid kutsutakse kuningalossi külalise auks korraldatud pidusöömingule, kus pime laulik Demodokos alustab laulu Achilleus'e ja Odysseuse tülist<sup>1</sup> Trooja sõjas. Odysseus on laulust võimsalt haaratud. Ta katab oma näo kuuehõlmaga, et teised ei näeks ta pisaraid, ja ohkab raskesti. Ainult Alkinoos märkab külalise raskemeelsust ja katkestab laulu, et lõbustada külalist võistlusmängudega. Minnakse tagasi koosolekuplatsile, kus faiaagi noormehed katsuvad jõudu ning osavust võidujooksus, maadluses, hüppamises, kettaheitel ja poksil. Kui juba küllalt võisteldud, palutakse ka külalist näidata oma oskust. Kuningapoeg Laodamas teeb seda lahkesti, viisakate sõnadega. Odysseuse keeldumisel aga noor maadlus-

---

<sup>1</sup> Kui kreeka kangelased pidasid nõu, kuidas Troojat kõige hõlpsamini vallutada, sattusid Achilleus ja Odysseus riidu, misjuures esimene soovitas avalikku võitlust, teine aga kavalust. Agamemnon oli rõõmus selle riidu üle, sest Delfi oraakel oli ennustanud, et kreeklased vallutavad Trooja siis, kui nende parimad kangelased tülli lähevad.

meister Euryalos heidab talle ette oskamatust, avaldades arvamist, et võõras on keegi ümberhulkuv saherdaja, kes spordist midagi ei tea. Vihaselt tõuseb nüüd Odysseus istmelt, annab ülbele solvajale paraja vastuse, haarab siis ketta, mis teistest hoopis suurem ning paksem, ja heidab selle palju kaugemale kõigist teistest kettaist. Ühtlasi pakub ta end võistlema ka teistel aladel. Külalise rahustuseks korraldab Alkinoos nüüd kauni ringtantsu. Ka pime Demodokos tuuakse kohale, kes asudes ringi keskele laulab tantsu saateks imeliku loo Ares'e ja Aphrodite keelatud armulõbudest. Järgneb kuningapoegade Laodamase ja Halios'e soolotants palliga, mille üle Odysseus avaldab varjama oma imestust. Seepeale kuningas rõõmustub üliväga ja käsib kõiki vürste austada külalist kauni võõruskingiga. Euryalost aga manitseb ta lepitust sobitama, mispeale see vabandub Odysseuse ees, kinkides talle lepituseks oma väärtusliku mõõga. Nüüd minnakse uuesti Alkinoose lossi, et jätkata vahepeal katkestatud pidusöömingut. Teel sinna kohtab Odysseus Nausikaat, kellega ta jätab liigutavalt jumalaga. Pidulauas kangelane palub Demodokost laulda pühobusest, mille Odysseus kavalusega toimetanud Trooja müüride vahele, kus see sai hukatuseks linnale. Demodokos fäidab ta palve, kuid Odysseus ei suuda taluda oma tegude ülistust jumaliku lauliku suu läbi ja on sunnitud jälle vargsi valama pisaraid. Alkinoos katkestab ettekande, sest see ei olevat nähtavasti külalisele rõõmuks, ja palub võõralt tungivalt teateid tema isiku ja päritolu kohta.

### 3. Odysseuse seiklused (l. IX—XII).

IX laul: Troojast kükloopideni. Odysseus teatab oma nime ja nõustub jutustama oma seiklusi Troojast Ogygiani. See jutustus fäidab kogu käesoleva osa ja on kuulsaim ning veetlevaim terves eeposes.

„Trooja alt purjetasin,“ nii jutustab Odysseus, „oma kaaslastega Traakiasse kikonite maale, kus vallutasin nende linna Ismarose, jagades rikkaliku saagi oma seltsiliste vahel. Enne lahkumist saime aga tugevasti lüüa värskete abivägedega tagasipöördunud kikonitelt ja olime sunnitud põgenema suuremate kaotustega. Tõusis äge põhjatorm, mis takistas meid purjetamast ümber Deloponnesose lõunaranniku põhja poole ja paiskas meid kaugele lõunasse muinasjuturiiki. Siin sattusin oma kaaslastega Iotofaagide maale, kes toituisid magusast lootoslillest, mis sundis temast söönuid unustama kodumaad. Ainult vägivallaga õnnestus mul sundida oma nautimishimulisi seltsilisi edasi purjetama.

Nüüd jõudsimme ühesilmaliste hiiglaste, kükloopide maale ja ankurduksime väljaspool merelahte asetseva üksiku elanikkudeta saare juures, mis oli täis metskiitsi. Nende peale pidasime tagajärjekalt jahti. Teisel hommikul sõitsin uudishimust aetuna oma laevaga ning osa seltsilistega üle lahe vastasolevale mandrile. Siin silmasime suurt kaljukoobast, milles elutses Poseidoni poeg, kükloop Polyphemos. Ma valisin endale 12 vapraimat sõpra, käskisin teistel jääda laeva juurde ja läksin kükloobi asulat silmitsema. Kaasa võtsime nahklähkri-täie parimat ning kangeimat viina, mille Apollon'i preester oli kinkinud mulle Ismaroses, sest et olime temale ja ta majale armu heitnud.

Koopas me kükloopi ei leidnud, sest ta oli karjas. Silmitsesime siis lähemalt ta elamu sisemust. Ümberringi seisid korvid suurte juustulasudega, sulud kubisesid lambaja kitsetalledest, igal pool olid astjad, pütid ja ämbrid piima ning vadakut täis. Seltsilised andsid mulle nõu võtta nii palju juustu, kui suudame kanda, ajada lambad ning kitsed laeva juurde ja sõita minema, kuid mina tahtsin õppida imelikku koopaelanikku lähemalt tundma. Tegime siis koopasse tule üles, ohverdasime ja sõime hiiglase juustu.

Nr 1  
Jänkel  
Viimaks tuli ta koju ja viskas seljast maha päratu suure kandami puid, nii et me hirmsast mürinast ehmununa pagesime koopa tagumisse nurka. Nüüd ajas hiiglane oma lambaja kitsekarjad koopasse ja sulges sissekäigu tohutu kaljurahnuga. Seepeale ta lüpsis oma karja, valmistas poole piima juustuks, kuna teise poole jättis endale juua, ja tegi tule üles. Alles nüüd märkas ta meid ja küsis, kes me oleme ja kust me tuleme. Saanud minult vastuse, et oleme kreekelased ja tuleme Trooja sõjast, küsis ta uuesti, kuhu jätsime oma laeva. Mina aga aimasin ta kurja nõu ja valetasin, et laev purunes maandumisel vastu kaljusid. Sõna lausumata haaras kükloop nüüd kaks minu kaaslastest ja lõi nad nagu koerakutsikad vastu maad surnuks, nii et peaajud laiali pritsisid, lõikus nad tükkideks ja pani siis toorelt kõige sisikonna ja kontidega nahka. Nüüd jõi ta veel rammusat piima peale ja heitis siis sinnasamasse magama. Oleksin talle meelsasti mõõga külje sisse forganud, kuid kes oleks meid siis koopast välja aidanud!

Hommiikul kükloop sõi jälle kaks minu seltsilist eineks, lükkas kaljurahnu sissekäigu eest, ajas karja välja, pani kalju tagasi koopasuu ette ja eemaldus karjaga mägedesse.

Nr 2  
Nüüd valmis mul kättemaksuplaan. Tallis oli pikk mastijämedune toores õlipuutüvi, mille hiiglane oli toonud endale kepiks. Sellest raiusin paraja vaia, mille otsa tegin teravaks ja põletasin tules kõvaks. Siis peitsin ta hoolega sõnnikusse.

Õhtul, kui kükloop tuli karjaga koju, kordus kõik sama, mis eelmisel õhtul. Nähtavasti inimeseliha meeldis kükloobile väga, sest jällegi õgis ta ära kaks minu seltsilistest. Nüüd pakkusin talle viina peale juua, mis maitses hiiglasele suurepäraselt, sest ta laskis täita oma napa kolm korda. Siis küsis ta lahkesti minu nime järele, lubades mind viina eest rõõmustada võõruskingiga. Mina aga vastasin, et mu nimi on Eikeegi. Seepeale lausus kükloop, et Eikeegi süüakse

tema poolt viimasena, see olevatki ta kingitus minule. Peagi sai viin ta üle võimust ja ta jäi magama. Purjus päi oksendas ta läbi une viina ja inimlihätükid kõrist välja. Nüüd otsisin ruttu vaia, ajasin ta terava otsa hõõguva tuha sees tuliseks ja viie mehega tõukasime selle magajale silma. Hirmsasti röögatas hiiglane ja hakkas naabruses elutsevaid kükloope appi karjuma. Need tulidki hulgakesi koopa ette ja hüüdsid: „Mis sa, Polyphemos, ometi lõugad nii kangesti? Kes sind seal tapab?“ — „Eikeegi, Eikeegi!“<sup>1</sup> karjus Polyphemos vastuseks. Teised mõtlesid, et nende naaber on hulluks läinud, ja katsusid, et minema said.

Dime Polyphemos aga oigas ja vingus valu käes hommi-kuni. Siis eemaldas ta koopasuust kivi, istus lävele ja hakkas karja välja laskma, kobades iga looma selja pealt, kas vahest koos nendega mõni meie seast välja ei pääse. Nüüd oli hea nõu kallis. Koopas leidis rohkesti pajuoksi, mis olid kükloobile magamisasemeks. Nendega köitsin jäärad kolmekaupa kokku, kusjuures iga keskmise jäära kõhu alla sidusin ühe mehe. Endale valisin tugeva juhtoina, kes teistest kaugelt kõige suurem; sellele pugusin kõhu alla ja surusin sõrmed sügavale ta villakusse. Niimoodi rippudes pääsesime koledast koopast. Väljas vabastasin seltsimehed ja koos ajasime Polyphemose jäärakarja kaldale laeva juurde, kus kaaslased meid juba igatsusega ootasid. Kui olime sõudes jõudnud kaldalt juba paraja kauguseni, hüüdsin kükloopi ja parastasin teda ta nurjatuse pärast. Tema aga seda kuuldes murdis mäe küljest suure kalju-rahnu ja paiskas selle meie suunas. Kalju kukkus otse laevakäila ette, nii et langemisest tekkinud veevoog surus meie laeva tagasi randa. Pika vaiaga tõukasime ta siiski kaldalt

<sup>1</sup> Kreeka keeles on see sõnamäng veel palju kunstlikum ning toredam, mida aga eesti keeles süntaksi erinevuse tõttu kahjuks pole võimalik sel kujul edasi anda.

eemale ja kui olime jõudnud kaks korda nii kaugele kui enne, hüüdsin kükloopi uuesti, käskides tal ütelda, kui keegi peaks küsima, kes ta silma nii hirmsasti on välja pistnud, et seda tegi itaklane Odysseus, Laertese poeg. Polyphemos palus nüüd oma isalt Poseidonilt mulle hirmsat kättemaksu, mispeale merejumal muutuski mu alatiseks kimbutajaks. Ta ise aga haaras uue veel tohutuma kaljurahnu ja virutas selle meie poole, kuid kalju langes seekord otse ahtri taha, nii et voog kandis meid sedapuhku õnnelikult kitsesaare juurde, kuhu teised seltsilised oma laevadega olid jäänud meid ootama. Kükloobi jäärad jagasime omavahel, kuna suure oina, kes mu oli päästnud, ohverdasin Zeusile. Jumal aga vaatas halvakspanevalt mu ohvrile ega lasknud end lepitada. Nukralt sõitsime järgmisel hommikul edasi.“

X laul: Aiolos'est Kirke'ni. „Nüüd jõudsimme tuultevalitseja Aiolose ujuvale saarele, kus meid võeti lahkesti vastu. Soovides meid aidata kodumaale, andis Aiolos mulle kinniseotud nahkpaunas kaasa kõik ebasoodsad tuuled, jättes vaid läänetuule puhuma, mis pidi viima meid kodumaale. Üheksa ööpäeva sõitsime ühtejärke Itaka suunas, kusjuures ma vahetpidamata käsitsesin purjeköit. Juba silmasime kaugelt kodusaaire vahitulukesi. Seal vallutas mu korraga magus rammestus ja ma uinusin. Sellal uudishimulikud seltsimehed avasid aga pauna, et näha, kui palju mulle kulda kaasa antud, ja vabanenud tuuled kandsid meid tagasi tuultevalitseja saarele. Nüüd juba Aiolos keeldus meid uuesti abistamast, kihutades mu minema enda lävelt, sest ta uskus juhtunus märkavat jumalate näpunäidet.

Edasi sõites jõudsimme inimesesööjate hiiglaste Laistru-  
goonide maale Telepylose linna lähedusse, millel oli varjuline, kõrgeist kaljumüüridest ümbritsetud sadam üpris ahta sissepääsuga. Teised mu seltsilised ankurduisid laevadega sadamakäärus, mina aga üksi jätsin oma laeva ettevaatlikult sadama sissekäigust väljapoole ja saatsin kolm

meest maakuulajaiks. Linna ääres kaevul kohtasid nad laistrügoonlaste kuninga Antiphates'e tütar, kes juhatas nad oma isa lossi. Kui Antiphates neid nägi, haaras ta kohe ühe neist kinni ja käskis endale õhtusöögiks valmistada. Teised kaks põgenesid surmahirmus laevade juurde. Kuningas aga hüüdis kokku suure hulga laistrügoonlasi, kes tulid ja pildusid meie sadamasolevad laevad suurte kaljupankadega puruks ja torkisid vettelangenud seltsilisi justkui kalu ahingite otsa. Ainult mina pääsesin oma laeva ja kaastestega põgenema.

Nüüd saabusime edasi sõites Aiaie saarele, kus elas ilus, kuid kardetav nõiatar Kirke. Kui olime puhanud kaldal paar päeva väsimust, otsustasin minna ise maakuulamisele. Varsti nägin eemal suitsu, mis tõusis Kirke paleest, kuid edasi minna ma ei söandanud, arvestades kükloopide ja laistrügoonlaste maal saadud kurbi kogemusi. Tagasitulekul tapsin suure põdra ja vedasin selle laeva juurde nälgivatele seltsilistele suureks rõõmuks. Nüüd teatasin neile eemalnähtud suitsust ja ütlesin, et üks osa meist peab minema luurekäigule. Selleks otstarbeks jagasin seltsimehed kahte ossa; ühe osa juhiks panin Eurylochos'e, teise osa juhiks hakkasin ise. Siis heitsime liisku. See langes Eurylochosele, kes asus nüüd 22 seltsilise saatel raske südamega teele.

Peagi jõudsid nad Kirke palee ette, kus neile tulid vastu saba liputades hundid ja lõvid — loomadeks moondatud inimesed, nagu pärast selgus. Kirke ise laulis sees kangast kududes. Meie meeste hüüde peale tuli ta välja ja kutsus nad lahkesti sisse. Ainult Eurylochos jäi umbusklikult õue. Teistele andis Kirke magusat rooga, millesse oli segatud moondavat nõiarohtu. Kui nüüd mu seltsilised seda olid söönud, puudutas Kirke neid oma nõiakepigä ja nad muutusid kõik sigadeks. Seepeale nõiatar ajas nad lauta seasöögi juurde.

Eurylochos tuli ja tõi mulle teate seltsiliste jubedast saatusest. Sedamaid otsustasin minna neid päästma. Teel kohtasin Hermest, kes andis mulle vasturohu Kirke nõia- vahendite farvis ja õpetas mind, kuidas pean kohtlema kaunist nõiatari. Kui Kirke oli mu sisse kutsunud ja tahtis mind ajada pärast nõiarooga kostitamist oma kepi abil sealauta, tormasin talle palja mõõgaga kallale, mispeale ta hakkas armu paluma, üteldes, et ma olevat vist Odysseus, kelle tulekut Trooja alt Hermes olevat ennustanud talle juba ammu. Mina aga nõudsin talt vandetõotust, et ta ei kavatse mulle enam mingil viisil kahju teha, mida Kirke ka tõotas. Nüüd muutis ta mu palve peale kõik mu seltsilised jälle inimesteks ja käskis mind tuua ka teised kaaslased laeva juurest paleesse. Ma tegin, nagu kästud, ja nüüd algas meil hea põli, nii et ma ei raatsinud enam saarelt lahkuda. Terve aasta veetsime kauni võlutari seltsis; siis hakkasid sõbrad mind kojuminekule manitsema. Kirke aga soovitas mul enne manalasse purjetada, et teada saada ennustaja Teiresias'elt oma saatust. Tema juhataste ja õpetuste kohaselt asusimegi murelise meelega sellele kardetavale teekonnale.“

XI laul: Käik manalasse. „Kirke saatis meile soodsa tuule, mis viis meid peagi kogu maailma võõna ümbritseva Okeanose jõe äärde kimmerlaste maale, kes elavad igaveses udus ja pimeduses. Ületanud Okeanose, maandusime manalajumalanna Persephone hiies, kus oli ka sissekäik allilma ja kohtusid manala õudsed jõed. Siin kaevasin mõõgaga haua, millesse valasin surnutele meest, piimast, viinast, veest ja jahust koosneva jookohvri. Siis ohverdasin veel kaks musta lammast, kelle vere lasksin voolata hauda. Niipea kui surnute varjud tundsid vere lõhna, hakkasid nad karjade kaupa ilmuma sügavusest ohvrihaua äärde, et maitstes verd tõusta üürikeseks ajaks tagasi teadvuslikku olukorda. Mina aga sirutasin mõõga välja ja takis-

tasin neid joomast, seni kui pidi ilmuma Teiresiase kõik-teadev vaim.

Esimesena lähenes meie sõbra Elpenor'i hing, kes lahkumispäeval Kirke juurest oli purjus peaga katusele alla surnuks kukkunud. Tema tundis mu veel ära, ilma et oleks tarvitsenud verd juua, ja vannutas mind pisarsilmil, et ma Aiaie saarele tagasi minnes laseksin talle osaks saada ausa matuse. Varsti lähenes ka minu surnud ema Antikleia hing, kes siis alles elas, kui läksin Troojasse sõtta. Teda nähes pidin haledusest nutma; ometi takistasin ka teda verd joomast. Nüüd saabus ennustaja Teiresiase vari, jõi verd ja teatas mulle, et mind kiusab taga Poseidon, kes on vihane oma poja Polyphemose pimestamise pärast. Ma hoidugu kojusõidul puutumast päikesejumal Helios'e pühi veiseid Trinakia saarel, sest vastasel korral ma saabuvat kodumaale alles pärast pikka ohtlikku rännakut võõral laeval, olles kaotanud kõik oma seltsilised ja leides kodu õnnetus seisukorras. Poseidoni viha lõplikuks lepituseks pidavat ma pärast kojujõudmist võtma aeru õlale ja matkama sisemaale, kuni jõuan inimeste juurde, kes merd ei tunne, kel laevu ei ole ja kes soola ei tarvita. Kui kohtan seal rändajat, kes nimetab mu aeru viskliks, siis pistku ma aer maa sisse, toogu Poseidonile ohver ja matkaku tagasi koju. Olles niimoodi Poseidoni kultuse edasi kandnud, jõudvat ma õnnes ning rahu raugaikka.

Pärast Teiresiase lahkumist lähenes hauale uuesti mu ema vari, jõi verd ja tundis mu ära. Ta jutustas mulle oma surmast ja olukorrast Itakal. Kui ma tahtsin teda kaenlasse suruda, ei õnnestunud see mul, hoolimata kolmekordsest katsetusest, vaid ta kadus mu käte vahelt nagu unekuju. Siis nägin paljusid vanaaja kangelaste naisi, kes, joonud ohriverd, jutustasid mulle oma maapealsest saatuset.

Nüüd ilmus Agamemnoni vari, kes kaebas oma

õnnetut surma oma naise ja selle armukese Aigisthose käe läbi, hoiatas mind liiasti usaldamast Penelopet ja soovitas tundmatult maanduda Itakal. Seepeale rääkis Achilleuse varjuga, kes kurtis allilma rõõmutut eluolu, üteldes, et meelsamini ta teeniks maa peal mõne vaese mehe päevilisena, kui valitseks manalas kogu surnute hulga üle.

Nii rääkis veel mitme teise Trooja sõja kangelasega. Kui olin näinud ka nurjatuid, kes olid määratud igavestele piinadele, tõusis viimaks sügavusest hirmsa müraga suur sumb vaimusid, nii et ma hakkasin juba kartma, et Persephone võiks saata mulle manalast vastu Gorgo<sup>1</sup> pea. Seepärast lahkusin ruttu Okeanose kaldale laeva juurde, millega purjetasime, nagu töötatud, tagasi Aiaie saarele.“

XII laul: Kirkest Kalypsoni. „Kirke juurde tagasi jõudnud, matsime kõigepealt Elpenori laiba ja siis andis tark võlutar mulle teateid edaspidisel teekonnal meid varitsevaist ohtudest ja õpetusi nende vältimiseks. Ühtlasi pani ta meile rikkalikult toidumooni kaasa ja saatis meie purjetele mõnusa pärituule.

Esimene hädaoht ootas meid lähemal saarel sireenide poolt, kes oma imeilusa lauluga võrgutavad kõik möödasõitvad meremehed eneste juurde, kus neid ootab aga paratamatu hukatus, nagu see nähtub kogu randa katvast kõdunevate surnuluude virnast. Kirke õpetuse kohaselt toppisin oma seltsilistel kõrvad vaha täis, et nad ei kuuleks sireenide meelitusi, enda aga käskisin lahtisi kõrvu kõvasti mästi külge siduda. Nii möödusime õnnelikult ohtlikust piirkonnast.

Edasi minnes oli kaks teed. Üks viis tuldhõõgavate kaljude, niinimetatud Planktide vahelt läbi, kust ükski

---

<sup>1</sup> Naiskoletis madudega juustes, kelle pilk muudab kõik elusolendid kiviks. Kolmest Gorgost on tuntuim Medusa.

laev tervelt ei pääse meremõllu ja tuleraju tõttu, nii et isegi möödalendavatest tuvidest, kes varustavad Zeusi ambroosiaga<sup>1</sup>, igakord mõni seal hukkub ja Zeus peab neid alatasa asendama uutega. Sellest teest olime sunnitud kohe loobuma. Teine tee viis kahe koletise, Skylla ja Charybdis'e vahelt läbi. Skylla elutseb pilviniulatava teravatipulise kalju keskel asuvas ööpimedas koopas; tal on kaksteistkümmend kidurat jalga ja kuus hiigelpikka ussi-kaela, mille igäihe otsas latsutab ilge pea kolme rea tihedate hammastega, valmis oma ohvrit lõmastama. Otse tema vastas, umbes noolelennu kaugusel, asub teine, veel kardetavam koletis, Charybdis, peidus madala kaljurahnu all, mida varjab metsviigipuu oma tiheda lehisega. Kolm korda ööpäeva jooksul neelab ta endasse mereveft hirmsa kohinaga ja samuti kolm korda ajab ta selle kobrutades endast jälle välja. Häda laevale, mis satub sisseneelamise ajal tema lähedusse! Seepärast käskisin läbisõidul sõudjail hoiduda võimalikult teravatipulise kalju poole — Skyllast ma neile muidugi midagi ei rääkinud —, sest parem on kaotada kuus meest kui hukkuda kogu laevaga. Kui hakkasime lähenema Skyllale, tõusin relvistunult käilalaele, et astuda võitlusse peletisega. Kuid ehk ma küll teravalt silmitsesin, ei suutnud ma siledal kaljul märgata midagi iseäralikku. Parajasti kui kõigi laevnikkude pilgud olid hirmunult pöördunud koleda Charybdise mühina suunas, napsas Skylla korraga laevast kuus parimat meest, kelle siplevaid käsi-jalgu nägin vaid hefkeks veel ilguri lõugade vahel kõrgel õhus vilksatavat ja kuulsin nende südantlõhestavat hädakisa...

Kui olime läbi jõudnud sellest õudsest paigast, seisis me silmade ees Trinakia saar. Teiresiase ja Kirke hoiatus-tele vastavalt oleksin tast meelsasti mööda purjetanud, kuid

<sup>1</sup> Surematuks tegev jumalik imetoit.

mu seltsimehed Eurylochosega eesotsas keeldusid kategooriliselt seda tegemast, vabandudes väsimuse ja ööpimeduses läheneva tormiga. Võtsin neilt pühaliku vande, et nad ei puutu Heliose veiseid, ja lasksin neil siis maanduda, kuigi mu süda aimas paha. Paraku olime vastaste tuulte mõjul sunnitud jääma sinna kuuks ajaks, nii et pärast Kirkelt saadud toidutagavara lõppemist hakkas meid piinama lausa nälg. Ja siis kord, kui ma magasin, tapsid mu meeletud kaaslased Eurylochose eestvõttel mõned Heliose veised, arvates, et parem on ikkagi järsku tormist tabatuna hukkuda merel kui taluda painavat näljasurma. Helios tõstis nüüd Zeusi ees kaebuse minu sõprade peale ja Zeus tõotas nende kuriteo tasuda. Hirmsad ended avanesid mu silmadele, kui pärast uinakut saabusin tagasi oma kaaslaste juurde: loomade nülitud nahad roomasid mööda maad justkui elusolendid ja lihaticid öökisid veiste kombel toorelt ja ka küpsetatult praevarda ümber.

Kuus päeva pidutsesid mu näljased seltsilised nüüd ühtejärke. Seitsmendal päeval pöördus tuul, nii et võisime asuda oma laevaga jälle teele. Kui olime maa juba silmist kaotanud, tõstis Zeus kohutava tormi ja purustas laeva pikselöögiga, nii et kõik mu kaaslased langesid vette ja uppusid. Minul aga õnnestus siduda langenud mast tema küljes rippuva nahkkõiega laeva kiilu külge ja sellel vrakil usaldasid enda mässavate voogude hoolde. Oma otsatuks ahastuseks nägin, et kandun taas Skylla ja Charybdise poole, kus juures viimane hakkas parajasti vett alla kugistama. Õnneks ulatusin tema kohal kaljulõhes kasvava viigipuu alumistest okstest kinni haarama ja nii kõlkusin õhus, kuni Charybdis mu sõiduki jälle välja oksendas. Hüppasin siis tagasi palkidele ja sõudsin kiiresti kättega, et kitsusest välja jõuda, enne kui ablas Skylla mind märkaks, mis mul, tänu Zeusile, viimaks õnnestus.

Üheksa päeva eksisin lainetel; kümnendal ööl paiskasid

vood mu Ogygiale, kus Kalypso võttis mu armuga vastu.“

Siit, nagu kuulnud, jätkus sõit pärast peagu seitsmeaastast vaheaega faiaakide maale.

## II osa: Odysseus kodumaal.

### 1. Odysseus Eumaiose juures (I. XIII—XVI).

XIII laul: Odysseus jõuab Itakale. Odysseus on lõpetanud oma jutustused. Teisel hommikul viiakse kõik kangelasele kaasaantavad kingitused sõiduks valmisseatud laeva, kuna temale endale korraldatakse veel tore lahkumis-sööming. Õhtul astub ta laeva, millega faiaagid toimetavad ta imekiirelt Itakale. Siin tõstavad nad ta magavana ühes kinkidega kaldale ja lahkuvad. Vihane Poseidon muudab aga faiaakide laeva tagasisõidul koos kõigega, mis tal peal oli, kaljuks.

Ärgates Odysseus ei tunne enam äragi udusse mähkunud kodusaart ja arvab end faiaakide poolt petetud olevat. Seal ilmub Athena noore karjase kujul ja teatab talle, kus ta on. Odysseus ei tunne oma kaitsejumalannat ja jutustab talle väljamõeldud loo enda kohta, nagu oleks ta sõitnud siia foiniiklaste laeval Kreetast, kust ta olevat sunnitud olnud põgenema sealse kuninga Idomeneus'e poja tapmise pärast, kes olevat tahtnud riisuda temalt Trooja sõja saagiosa, sest et ta polevat alistunud Trooja sõjas Idomeneuse käskudele; laev, millega ta tahtnud sõita Pylosesse või Eelisesse, olevat aga eksinud teelt ja foiniiklased tõstnud ta siia tundmatule rannale. Athena naerab nupuka väljamõeldise üle, annab enda tunda, hajutab udu ja tutvustab Odysseusele ta kodusaare üksikuid paiku, mispeale kangelane suudleb liigutatult kodumaa mulda. Athena aitab Odysseusel peita nüüd

kingid lähedasse koopasse, jutustab talle Itakal valitsevast olukorrast, annab talle õpetusi, kuidas ta peab käituma, et mitte Penelope kosilaste ohvriks langeda, ja muudab ta siis näruks kerjuseks, et keegi teda enneaegselt ära ei tunneks. Nüüd tõttab ta ise Spartasse Telemachose järele, Odysseusel aga käsib minna oma ustavaima teenija, seakarjus Eumaiose hütti ja oodata seal, kuni ta poeg saabub Spartast, et siis üheskoos asuda kosilaste nuhtlemisele.

XIV laul: Odysseuse kõnelus Eumaiosega. Kerjus-Odysseuse lähenedes seakarjuse asulale hüppavad Eumaiose tigidad koerad talle lõrinal kallale ja oleksid ta võib-olla lõhki kiskunud, kui seakarjus, kes lõikus endale parajasti härjanahast pastlaid, poleks õigel ajal jaole saanud ja koerad kividega eemale kihutanud. Eumaios võtab nüüd arvatava kerjuse ülilahkesti vastu ja tapab talle kaks põrsast sööminguks, vabandades selle kehvast isanda eemalviibimisega ja kosilaste priiskamisega, kes nõuavad kõik paremad palad endile. Sellal kui Odysseus sööb, jutustab Eumaios talle üksikasjaliselt lossis valitsevast õnnetust olukorrast. Odysseust peab ta aga surnuks ja ei usu ka, kui kerjus talle vandega kinnitab, et veel enne selle kuu lõppu kuningas jõuab koju, sest palju olevat neil käinud igasuguseid kerjuseid ja petiseid, kes jutustavad Odysseusest üht ja teist ning tõendavad, et varsti ta tuleb tagasi, — ainult selleks, et saada Penelopelt mõnd paremat hilpu selga. Kerjus ärgu lobisegu tühja, vaid söögu ja joogu rahuga ja jutustagu parem iseenda elulugu, kes ta on ja kust ta pärit.

Odysseus esitab nüüd pika valeloo oma väljamõeldud päritolust ja seiklustest. Ta olevat ühe rikka kreetlase vallaslaps, kes pärast isa surma jäetud pärandijagamisel täieõiguseliste vendade poolt oma osast ilma, mispeale ta abiellunud rikka naise ja võtnud hiljemini osa Trooja sõjast. Pärast selle lõppemist polevat seiklusihha andnud talle

kodus kuigi kaua rahu, vaid kihutanud ta koos mõnede kaaslastega Egiptusse röövkäigule. Seltsiliste ettevaatamatuse tõttu röövkäik äpardunud ja tema kui juht langedanud vangis, kuid saavutanud lahkeilt egiptlasilt peagi andestuse ja vabaduse.

Egiptuses viibinud ta seitse aastat, korjates endale seal hulga varandust. Siis tulnud keegi kaval foiniiklane ja meelitanud ta endaga Foiniikiasse, kuhu ta jäänud terveks aastaks. Foiniiklane võtnud ta siis endaga kaasa kaubareisile Liibüasse, tegelikult aga olnud tal kavatsus teda seal kalli raha eest orjaks müüa. Teel purustanud torm nende laeva, kõik laevasolijad hukkunud peale tema enda, kes mastirusul pääsenud pärast üheksapäevast ümberuitamist tesprootlaste maale<sup>1</sup>. Siin võtnud kuningas Pheidon ta lahkesti vastu ja näidanud talle Odysseuse rohkeid aardeid, kes olevat äsja seal olnud ja lahkunud vähe aja eest Dodoonasse, et küsida sealselt Zeusi oraaklilt, kuidas ta peab tulema tagasi kodumaale, kas avalikult või salaja. Enne Odysseuse tagasijõudmist Dodoonast Pheidoni juurde olevat aga tema, praegune kerjus, sealt ära saadetud laevaga, mis olnud parajasti teele asumis Tesprootiasst Dulichioni<sup>2</sup>. Sõidu ajal röövinud laevamehed tal seljast ilusad riided, mille oli merehädalisele andnud Pheidon, pannud talle praegused narakad ümber ja sidunud ta paadi põhja kinni, et teda hiljem maandudes orjaks müüa. Õhtul jõutud Itaka juurde, kus teised lahkunud kõik laevast, et valmistada endile kaldal toitu. Temal aga õnnestunud sel ajal köidikuist vabaneda, mispeale ta võtnud oma närud seljast, sidunud need pea peale kimpu, et nad märjaks ei saaks, laskunud siis vette ja ujunud vaikselt kaldale, ilma et teised teda esialgu oleksid märganud. Siin peitnud ta enda lähedusesolevasse tihnikusse, kust laeva-

---

<sup>1</sup> Kreeka looderannikul, Itakast natuke põhja pool.

<sup>2</sup> Itaka naabersaar.

mehed teda öö saabudes enam polevat hakanud otsima. Hommikul sattunud ta siis, nii nagu ta oli, Eumaiose poole.

Seakarjus on võõra kummalisest saatusest üsna liigutatud, kuid see, mis ta jutustas Odysseusest, ei ärata temas põrmugi usaldust. Odysseus proovib nüüd veel viimset abinõu, et veenda oma uskmatut teenrit; ta esitab Eumaiosele kihlveo järgmistel tingimustel: kui Odysseus tuleb koju, peab Eumaios andma temale, s. o. kerjusele, korralikud rõivad selga ja saatma ta Dulichioni, kuhu tal oli kavatsus minna; kui aga Odysseus ei saabu enne selle kuu lõppu, võib seakarjus koos oma abilistega kukutada kerjuse kõrgelt kaljuservalt alla, et ta surma saaks. Kuid kihlveo teine pool on vagale Eumaiosele vastuvõtmatu ja nii jääb seegi viimne katse tagajärjetuks.

Õhtu saabudes tulevad Eumaiose abilised karjast koju. Külalise auks tapetakse parim kult ja pärast õhtusööki valmistatakse magama minema. Kerjus külmetab oma räbalais; et veenda Eumaiost oma hädast, luiskab ta järgmise loo: „Kord kui me olime Trooja ees Odysseuse ja Menelaose juhtimisel salga sõduritega luurekäigul, peitusime ööks soo äärde pilliroosse. Saabus ootamatult külm öö põhjatuule ja lumetuisuga. Teised magasid kogu öö rahulikult oma mantlisse mässituna; mina aga olin rumalasti kuue väel välja tulnud ja ei saanud külma pärast silmagi kinni. Hommikust jagu ööd, kui külm kõige lõikavam, müksasin Odysseusele külge ja kurtsin talle oma häda. Ta käskis mul vaht olla, toetus küünarnukile ja hüüdis magajaile: „„Sõbrad, jumal saatis mulle hoiatava unenäo; me oleme tulnud laevadest liiga kaugele; kas ei tahaks keegi Agamemnonile sõna viia, et ta saadaks meile võitlejaid lisaks?““ Nende sõnade peale hüppas üks sõdureist üles, heitis mantli seljast ja jooksis laevade poole; mina aga mässisin enda tema mantlisse ja magasin rahulikult koidikuni.“

Eumaios taipab arukalt, milles asi seisab. Ta laenab kerjusele oma paksu kasuka ja teeb talle sooja aseme tule äärde. Ise aga läheb ta välja sealautade juurde valvama, et keegi ei saaks vargile tulla. Liigutatult vaatab Odysseus oma ustavat teenrit.

XV laul: Telemachose kojutulek. Jumalanna Athena rändab vahepeal Spartasse, astub Telemachose unevoodi ette ja manitseb teda kiiresti koju sõitma. Ta jutustab noormehele ka hädaohust, mis varitseb teda merel kosilaste poolt, ja annab talle nõu, kust kaudu ta peab sõitma, et mõrvakatses pääseda. Hommikul Telemachos räägib oma ärasõidukavatsusest Menelaosele, kes ei tee noormehele takistusi, vaid saadab ta koos Peisistratosega rikkalikkude võõruskinkidega teele heade ennete saatel, mis tõlgitsetakse osavasti Helena poolt. Pyloses, kuhu jõutakse jälle pärast peatust Pherais Dioklese pool, Peisistratos lahkub, Telemachos aga võtab endaga laeva Ärgosest pärineva nägija Theoklymenos'e, kes vihahoos olevat kogemata surmanud ühe mehe ja põgeneb nüüd tapetu omaste kättemaksu eest. Athenast juhitudna tõttab laev kõiki hädaohte vältides kiiresti koduranna poole.

Itakal viibib kerjus-Odysseus sel päeval veel Eumaiose hütis, veetes järgneva õhtu jälle hubases vestluses seakarjusega. Kõigepealt pärib ta teateid oma vanemate üle, mispeale Eumaios kirjeldab vana Laertese viletsat elujärge, kelle naine, Odysseuse ema, surnud ülemäärasest leinast oma poja pärast. Siis jutustab Eumaios võõrale oma kurva eluloo.

Kaugel, muinasjutulisel Syrie saarel olnud ta isa Ktesios kord vägev valitseja. Ühel päeval, kui Eumaios olnud veel pisike poisike, tulnud sinna foiniikia kaupmehed laevaga hangeldama. Tema isal olnud sel ajal lossis ilus foiniikia naine ümmardajaks, kelle Tafose meriröövlid olevat kord röövinud Siidonist ja müünud Ktesiosele orjatariks. See

hakanud kohe sõbrustama ühe foiniikia kaupmehega, kes lubanud ta tagasi viia Siidonisse vanemate majja. Foiniiklased jäänud terveks aastaks saarele kaubitsema. Viimaks, kui nad olid valmis kojusõiduks, saatnud nad ümmardajale lossi sõnumi ühe kavala mehega, kes silmakirjaks pakkudes kallist kaelakeed müüa, andnud ümmardajale lahkumiseks salaja märku. Sellal kui kuningaemand ja kojaneitsid vaadanud ilusat keed, haaranud ümmardaja eeskojast mõned kuldriistad hõlma alla, võtnud väikese kuningapoja, kes oli harjunud temaga jalutama, käe kõrvale ja rutanud sadamasse laeva juurde. Paha aimamata istunud poisike koos teistega laeva ja sõitnud kodusaairelt vanemate juurest igaveseks eemale. Kuus ööpäeva olevat nad purjetanud, siis tabanud jumalanna Artemis üleannetat naist oma karistusnoolega, nii et ta suri ja heideti üle parda hüljestele ning kaladele roaks. Väike Eumaios jäänud nüüd võhivõõraste kätte, kes müünud ta Itakal maandudes vanale Laertesele. Kui Odysseuse ema veel elanud, kasvafanud ta teda, võõrast orjalast, koos oma voorusliku tütre Ktimene'ga. Kui see oli mehele pandud, saadetud Eumaios linnast maale ja nüüd hoidvat ta siin Itaka kadunud kuninga seakarju...

Järgmisel hommikul maandub Telemachos õnnelikult Itaka lõunaneemel. Kaaslastel käsib ta sõita koos Theoklymenosega edasi linna, ise aga asub ta teele Eumaiose juurde, nagu teda oli õpetanud jumalanna Athena.

XVI laul: Odysseuse äratundmine Telemachose poolt. Parajasti kui Odysseus ja Eumaios korraldavad hütis hommikueinet, jõuab Telemachos kohale. Koerad võtavad ta vastu rõõmsa lipitsusega, Eumaios isaliku kallistuse ja suudlustega. Esimene asi on Telemachosel küsida, kuidas käib ema käsi. Saanud rahuldava vastuse, astub ta kotta. Siin kohtub ta võõra kerjusega, keda ta

lubab abistada, kirjeldades ühtlasi oma kitsikust ning muret. Siis saadab ta seakarjuse linna emale oma tulekut teatama.

Sellal Athena muudab Odysseuse jälle endiseks, mispeale Odysseus annab enda pojale tunda. Mõlema liigutus on kirjeldamatu. Telemachose küsimuse peale jutustab Odysseus lühidalt oma viimasest sõidust Itakale, arutab temaga läbi kosilaste hukkamise plaani ja annab talle õpetusi, kuidas ta peab käituma kosilaste juuresolekul ja varjama kõikide eest Odysseuse tõelist isikut.

Vahepeal on laev, millega Telemachos sõitis, saabunud linna sadamasse ja kuningapoja saatjad läkitavad heeroldi Penelopele teatama poja kojujõudmisest. Sama teatega tuleb ka seakarjus, kuid heerold jõuab tasta ette ja teatab valjusti kõigi ümmardajate kuuldes, et Telemachos on koju tulnud. See sõnum jõuab peagi ka kosilaste kõrvu ja varsti jõuab sadamasse nende laev, mille nad olid välja saatnud Telemachost varitsemaks. Kosilased kogunevad nüüd kõik kinnisele istungile, kus luuresalga juht Antinoos annab neile aru oma äpardunud retkest ja teeb ettepaneku hukata Telemachos siinsamas linnas, enne kui ta saaks hakata rahvast üles hässitama kosilaste vastu. Kuid ühe suursugusema ning ausameelsema kosilase, Amphinomos'e nõuandel lükatakse see ettevõtte edasi, et enne seda küsida jumalailt nõu.

Ent Penelope saab ka seekord heerold Medoni kaudu teada tema poega ähvardavast hädaohust. Ta ilmub saali, kuhu kosilased olid vahepeal kogunenud, ja teeb Antinoosele käredaid etteheiteid tema nurjatuse pärast, kuid salakaval Eurymachos vaigistab ta pahameelt silmakirjaliku heasoovlikkusega.

Õhtul Eumaios saabub tagasi oma hütti, kus ta leiab kuninga jälle kerjuse kujul. Pärast sõbralikku vestlust õhtulaua ääres lähevad kõik puhkama; ka Telemachos veedab selle öö Eumaiose hüti.

## 2. Tundmatu Odysseuse juhtumused oma majas (I. XVII—XX).

XVII laul: Odysseus saabub oma majja. Järgmisel hommikul läheb Telemachos eel üksi linna, tervitab lossis rõõmuga Eurykleiat ja oma ema ja toob siis turuplatsilt oma võõrussõbra Theoklymenose lossi. Nüüd räägib ta emale, mis Menelaos talle jutustanud. Kui Penelope kuuleb, kuidas kaugel ulgumeresaarel nümf Kalypso takistavat tema meest koju tulemast, satub ta ärevusse, mispeale nägija Theoklymenos kuulutab, et Odysseus peab viibima praegu juba Itakal.

Vahepeal, kui ilm on muutunud soojemaks, hakkab Eumaios kerjusega linna poole liikuma. Teel kohtuvad nad kitsekarjus Melanthios'ega, kes on kosilastega parimas vahekorras ja vihkab Odysseuse omakseid. Ta teotab Eumaiost ja tema kaitsealust ning annab viimasele tugeva jalahoobi puusa pihta. Odysseus mõtleb, kas lüüa ta surnuks, kuid taltsutab siiski oma viha ja ei tee teotajast väljagi. Sellal kui Melanthios, lossi jõudnud, mehkeldab kosilaste seas, saabub ka Eumaios kerjusega palee ette. Odysseus on pärast 20-aastast eemalolekut oma maja nähes sügavasti liigutatud. Tema truu koer Argos, kes omal ajal oli Odysseuse alatiseks saatjaks jahtidel, nüüd aga lamab kasimatult, täis söödikuid, vanadusest jõuetuna sõnnikuhunnikul, tunneb ära oma isanda, kikitab kõrvu, liputab saba ja — sureb. Odysseus seda nähes pühib vargsi pisaraid ja jääb esialgu õue, kuna Eumaios läheb eel sisse. Siin võetakse ta Telemachose poolt lahkesti vastu. Varsti seejärel tuigerdab ka kerjus-Odysseus uksest sisse ja istub lävele piida najale. Telemachos saadab talle Eumaiose kaudu leiba ja liha ja laseb käskida tal kosilastelt almuseid kerjata. Odysseus teeb, nagu kästud, ja käib kõik kosilased kätt sirutades ükshaaval läbi, osavasti nagu mõni elukutseline kerjus.

Kõik haletsevad viletsakest ja annavad talle üht kui teist. Ainult Antinoos, saanud Melanthioselt kuulda, et seakarjus selle kerjuse lossi on toonud, ei taha midagi anda ja kui Odysseus teeb talle etteheiteid kitsiduses, haarab jalapingi ja virutab sellega kerjusele vastu pihta. Odysseus läheb nüüd tagasi oma endisele kohale ja istub kurtes lävele; Antinoose teguviis mõistetakse aga kõigi kosilaste poolt üksmeelselt hukka.

Penelope on oma toas olles kuulda saanud imelikust võõrast ja laseb teda Eumaiose kaudu enda juurde kutsuda, et temalt üht või teist küsida oma kadunud mehe kohta, kuid kerjus lükkab ihaldatud läbirääkimise edasi õhtule, millal kosilased on saalist lahkunud. Eumaios läheb tagasi oma sigalasse, kosilased aga lõbutsevad edasi laulu ja tantsu saatel.

XVIII laul: Odysseuse ja Irose rusikavõitlus. Uusi mõnitusi kosilaste poolt. Saalilävele ilmub nüüd kohalik linnakerjus Iros, suurekasvuline, kuid jõuetu, ablas logask, kes nähes oma uut võistlejat hakkab teda karkides välja ajama, lubades ta vastuhakkamise korral kosilaste heameeleks jalgupidi tänavale lohistada. Odysseus annab talle väarika vastuse, mispeale Iros pistab veel hullemini hoopilema ning pragama. Kosilastele valmistab kahe kerjuse tüli suurt lõbu ja nalja. Antinoose eestvõttel korraldatakse mõlema vahel rusikavõitlus, mille võidupalgaks määratakse parim sütelsärisev vere ja rasvaga täidetud kitesmagu ning ainuõigus kerjata edaspidi Odysseuse lossis. Odysseus laseb kosilastel vanduda, et nad Irost võitluses ei abista ja valmistub poksile. Athena laseb ta liikmeil märkamatuult paisuda. Kui nüüd Iros korraga näeb sangari vägevaid reisi ja laiu õlgu närudest paljastuvat, hakkavad ta põlved hirmust lõdisema ja ta oleks meelsasti valmis võitlusest loobuma. Kosilased ei taha aga sellest teadagi ja sunnivad Irose matši vastu võtma, ähvardades ta vastasel

korral viia laevaga Epeirosesse koleda hirmuvalitseja Echetos'e juurde, kes lõikaks tal nina ja kõrvad peast ja teeks temaga veel sada imet. Mõlemad seaduvad lõõgi-valmis. Odysseus kaalub, kas anda armetule kohe surmahoop või müksata teda niisama kergemalt. Viimane mõte tundub talle kahtlustuse vältimise huvides kohasemana. Ja nõnda siis ta annabki vastasele kerge matsu kõrva alla, nii et sel lõualuu raksatab puruks ja verejuga paiskub suust, kui ta hambaid latsutades ja hirmsast valust öökides aeleb põrandal liiva sees. Kosilased naeravad endid hinge- tuks. Odysseus aga lohistab viletsakese jalgupidi tänavale ja asetab ta õuemüüri najale lömitama peletiseks koertele ja sigadele. Võitja võetakse vastu kosilaste poolt suurte auavalduste ja õnnesoovidega. Äntinoos ise asetab võidu- palgaks määratud kitsemao Odysseuse ette ja Amphinomos täidab karika võitja terviseks, mispeale Odysseus asjata püüab manitseda seda õilsahingelist noormeest lahkuma ülbete kosilaste seast, et vältida tulevat hukatust.

Penelope ilmub saali ja teeb pojale etteheiteid võõra vintsutada-laskmise pärast kosilaste poolt, mispeale Telemachos arukalt kostab enese eest. Nüüd hurjutab Penelope kosilasi, et nad vastupidiselt igasugusele kombusele raiskavad tema vara, kuna muidu olevat kosilastel viisiks tuua ise lojuseid sööminguks ja annetada mõrsjale pealegi kauneid kinke. Kosilased läkitavad kohe oma teenrid pruut- kinkide järele, mis, üks kaunim kui teine, kantakse Penelope tuppa.

Hämar dub. Süüdatakse sütepannid. Kosilased hakkavad mängima ja tantsima. Kerjus-Odysseus asub ise tuld kohen- dama, peletades kosilastega sõbrutsevad üleannetud ümmar- dajad saalist välja. Eurymachos irvitab ta üle, Odysseus annab omalt poolt vastu, üks sõna kutsub teise kangema esile ja viimaks lendab jälle jalapink Eurymachosest visa- tuna kerjuse suunas. See aga kummardub ruttu Amphino-

mose jalge ette ja pink tabab süütut veinikallajat, kes langeb karjatades selili. Kosilased kiruvad kerjust, kes rikub nende pidurõõmu, lasevad aga Telemachosel ja Amphinomosel endid viimaks vaigistada ja lähevad koju.

XIX laul: Odysseuse kõnelus Penelopega. Odysseus eemaldab Telemachose abiga saalist kõik relvad. Penelope tuleb ja istub tule äärde; tema vastas võtab aset kerjus. Kuninganna pealekäimisel jutustab ta oma elust, kuidas ta pärinevat Kreetast ja olevat kostitanud seal kahekümne aasta eest Trooja sõtta sõitnud Odysseust. Penelope nõuab tõendeid selle kohta, mispeale kerjus kirjeldab talle Odysseuse tolleaegset rõivastist. Nutva kuninganna lohutuseks jutustab ta sama väljamõeldise tesprootlaste maal viibivast Odysseusest, millega ta oli hakkama saanud juba Eumaiose juures (I. XIV), ja tõendab vandega, et veel enne selle kuu lõppu<sup>1</sup> Odysseus tuleb koju. Ent niisama vähe kui Eumaiost suudavad ta sõnad Penelopet veenda. See tahab käskida ümmardajaid ta jalgu pesta, kuid kerjus on nõus seda teha laskma vaid siis, kui teda teeniks keegi vanem naisterahvas, kes elus on niisama palju kannatanud kui temagi. Penelope kutsub Eurykleia, kes märkab vanakese suurt sarnasust Odysseusega. Kerjus nihutab enda tule juurest vähe eemale, et vana amm ei tunneks teda metssea kihva armist, mille ta sai kord reide, võttes osa noormehena Parnassosel koos oma vanaisa Autolykos'e poegadega metsseajahist. Niipea aga kui Eurykleia märkab armi, tunneb ta oma isanda kohe ära ja laseb jala kokkunult lahti, nii et see langeb kausi servale ja vesi voolab maha. Odysseus aga haarab tal kõrist kinni ja sunnib ta valju ähvardusega vaikima. Eurykleia toob nüüd uue pesuvee ja viib oma ülesande lõpule, ilma et Penelope, kes oli

---

<sup>1</sup> S. o. teiste sõnadega „täna õhtul“, sest juba järgmisel päeval itaklased pühitsesid noorkuupidu.

vajunud sügavasse mõtisklusse, vahejuhtumusest midagi märkaks.

Penelope jätkab nüüd kõnelust kerjusega. Ta on kahevahel, kas peab ta uskuma unenägu, mis kuulutas talle kosilaste nuhtlemist kojutulnud Odysseuse poolt, või peab ta korraldama võistluse, mis otsustaks tema naitumise kõige tublimaga kosilaste seast. Võõras soovib mitte kauemini viivitada. Seepeale minnakse puhkama.

XX I a u l: K ä t t e m a k s u h o m m i k. Vähe rahu toob see öö mõlemale kaasale. Eeskojas lamab Odysseus, ülev oma kambris Penelope, mõlemad muredest piinatud ja unenägudest erutatud. Odysseus, Athenast julgustatud ja lühikeseks ajaks magama uinutatud, saab vastu hommikut ka Zeusilt headkuulutava ende.

Juba vara hommikul valmistutakse palees Apolloni auks pühitsetava noorkuuepo vastu. Ilmuvad üksteise järel tapaloomadega Eumaios, Melanthios ja veisekarjus Philoitios; viimane tervitab kerjust sõbralikult. Kosilased aga sepiitsevad Telemachosele hukatust. Nende katse ajab sedapuhku nurja halb ettefahendus, millele tuginedes Amphinomos soovib neil ettevõtetest loobuda. Nad kogunevad nüüd jälle, nagu ikka, Odysseuse majja pidusöömingule. Piduliste seas saab ka kerjus endale koha ukse juurde nigela lauakese taha, kusjuures Telemachos lubab selle koha talle kindlustada. Kuid üks ülemealne kosilane, Ktesippos, ei suuda taluda, et kuningapoeg hoolitseb nii iseäralikult näruse kerjuse eest; ta haarab korvist lehmajala ja virutab selle kerjuse pihta; see kummardub veidi peaga ja kont lendab vastu seinale. Telemachos sõitleb ägedasti viskajat, kuna kosilane Agelaos püüab lepitada. Teised kosilased aga, Athenast hullustatud, puhkevad laginal naerma, esmalt Telemachose, siis Theoklymenose üle, kes ennustab neile lähedast hukatust. Vihaselt lahkub viimane lossist, et mitte langeda nende

saatuse osaliseks. Kosilased mõnitavad Telemachost edasi. See aga vaikib, vahtides üksisilmi isa poole ja oodates märku, millal võiks peale hakata.

### 3. Odysseuse kättemaks (I. XXI—XXIV).

XXI laul: Vibuvõistlus. Et teha lõpp poja päruse rüüstamisele kosilaste poolt, Penelope otsustub naituda nendest kõige mehisemaga, kes osutub jõult ja osavuselt tema endise mehe vääriliseks. Selleks korraldab ta neile järgmise võistluse. Ta toob varakambrist Odysseuse vibu ja nooletupe, Messeenia sangarilt Iphitos'elt saadud väärtusliku võõruskingi, mille Odysseus Trooja sõtta minnes oli koju jätnud, ja laseb Telemachosel 12 kirvest saali muldpörandasse üksteise taha ritta taguda, nii et nende varte otsa kinnitatud rõngad, mille abil kirved tavalisti rippusid naela otsas, moodustasid sirge, pideva liini. Neist üksteise taha asetatud rõngaist<sup>1</sup> käsib ta kosilastel noole Odysseuse vibuga läbi lasta, nagu Odysseus seda varemini tihti olevat teinud; kelle nool vääramatult läbib kõik 12 rõngast, sellele töötab Penelope oma käe. Telemachos tahab ise olla esimene katsetaja tingimusel, et kui tal õnnestub näidata end oma isa väärilisena, siis ta emal ei tarvitseks lahkuda oma praegusest kodust ja naituda uue mehega. Kolm korda pingutab ta võimast relva, et tõmmata vibu vinna, ja kolm korda ütleb tal jõud üles. Neljas kord oleks see tal pea-aegu juba õnnestunud, kuid keelav märguanne Odysseuselt hoiab ta pingulduse tagasi. Nüüd on järg kosilaste käes. Üksteise järel teevad nad katset, kuid ükski ei jõua isegi vibu vinna tõmmata, rääkimata siis veel noole laskmisest. Ei aita ka, et nad võiaavad laskeriista rasvaga ja soendavad tulel; mis võimatu, jääb võimatuks. Viimaks on

<sup>1</sup> Mitte aga kirvesilmadest, nagu sageli on seletatud.

jäänud järele veel ainult kaks vapraimat kosilast, kes oma jõudu pole proovinud: Eurymachos ja Antinoos.

Eumaios ja Philoitios on saalist õue läinud. Neile järgib Odysseus. Väljas küsitab ta neid kavalasti, kelle poole nad hoiduksid, kui Odysseus tuleks korraga koju. Saanud teada, et mõlemad oleksid ihu ja hingega valmis võitlema Odysseuse poolt, annab ta end neile tunda ja määrab kindlaks kummagi ülesande, kuidas nad peavad teda abistama. Nüüd lähevad nad üksteise järel tagasi saali, kus Eurymachos teeb vibuga parajasti asjatuid katseid. Kui ka tema jõud midagi ei aita, soovib Antinoos katkestada tänaseks võistluse, et jätkata seda homme pärast ohverdust laskekunsti jumalale Apollonile.

Nüüd palub kerjus ise luba proovida kuninga kuulsat relva. Kosilased satuvad ääretusse ärevusse, kartes, et võõral, kelle suurt jõudu nad olid näinud võitluses Iroseg, tõesti õnnestub tõmmata vibu vinna, ja kus siis nende häbi ots! Antinoos, Penelope ja Eurymachos vaidlevad, kas kerjuse palve täita või mitte. Telemachos võtab otsustamisõiguse endale ja saadab oma ema kindlail sõnul saalist välja naistetuppa. Tema käsul Eumaios toob, hoolimata kosilaste kisast ning ähvardustest, relva kerjuse kätte ja teeb vastavalt Odysseuse juhendeile Eurykleiale ülesandeks sulgeda ümmardajad nende kambrisse luku taha. Philoitios lukustab õuevärava. Odysseus vaatleb asjatundlikult oma vana relva, pingutab vibu kergel käel ja läkitab noole puhtalt läbi kõigi rõngaste. Nüüd annab ta pojale märku, see astub mõõga ja odaga relvistatult ta kõrvale. Kättemaksutund on saabunud.

XXII Iaul: Kosilaste hukkamine. Odysseus hüppab saali lävele, et keegi kosilastest välja ei pääseks ja sihib järgmise noole otse Antinoosele kõrri. Nüüd annab ta enda neile tunda. Kole hirm valdab kõiki. Ainult Eury-machos ei kaota pead, vaid katsub sobitada lepitust, vee-

retades kõik süü surnud Antinoosele. Odysseuse süda aga on kõva kui kivi. Nüüd õhutab Eurymachos seltsilisi pealetungile, kuid langeb sedamaid Odysseuse noolest tabatuna. Amphinomos sööstab Odysseuse kallale, et mõõgaga endale teed läbi rajuda, kuid saab Telemachoselt surmava odahoobi selga. Telemachos jookseb nüüd ruttu relvakambri ja toob sealt neli relvakomplekti: endale, isale ja kahele ustavale karjasele. Niikaua kui Odysseusel jätkub nooli, läkitab ta neid surma külvates kosilaste sekka; siis aga paneb ta vibu kõrvale ja relvistub Telemachose poolt toodud mõõga, odade, kilbi ja kiivriga.

Kosilastele annab end relvade puudus teravasti tunda, sest Odysseus oli teinud eelmisel õhtul Telemachose abiga saalis puhta töö. Reetlik kitsekarjus Melanthios, kes viib kosilaste hulgas, lahkub salakäigu kaudu saalist ja toob relvakambrist, mille ukse Telemachos seal käies oli unustanud lahti, suure hulga kilpe, odasid ja kiivreid. Odysseus kohkub ja saadab Eumaiose vaatama, kust saavad kosilased relvi. Eumaios toob teate, et Melanthios on jälle teel relvakambrisse. Odysseusest saadetuna lähevad nüüd Eumaios ja Philoitios varustajat varitsema, tabavad ta parajasti, kui ta relvakambrist väljub, haaravad ta kinni, väänavad tal käed-jalad selja taha, nagu Odysseus oli käskinud, seovad siis keha ümber jämeda kõie ja vinnavad ta lae alla konksu otsa rippuma. Ise aga ruttavad nad tagasi Odysseusele appi, kellele relvistatud kosilased suruvad nüüd tugevasti peale.

Seal ilmub Athena ise Mentori kujul Odysseust julgustama, kuid isiklikult ta kosilaste vastu välja veel ei astu, vaid lendab pääsukesena laetalale, et jälgida sealt oma lemmiksangari vägitegusid. Agelaosest juhitud, tungivad järelejäänud kosilased kaks korda ühiselt peale, ei suuda aga midagi korda saata, sest nende odad lendavad kõik tagajärjetult mööda, kuna vastaste visked on igakord taba-

vad. Nüüd haarab ka Athena isiklikult kaasa, riputades laest oma egiidi<sup>1</sup> kosilaste vastu, kes põgenevad seepeale kabu-hirmus mööda saali laiali, nii et Odysseusel ja ta sõpradel on kerge asi neid ükshaaval hävitada. Ainsad, kellele Odysseus oma poja eestpalvel armu heidab, on laulja Phemios, kes sunnitult teenis kosilasi oma lauluga, ja heerold Medon, kes korduvalt oli välja astunud Telemachose kaitseks<sup>2</sup>.

Kui kõik teised on hukatud, saadab Odysseus poja Eurykleia järele, kes tulles ei suuda tagasi hoida rõõmukarjatust nähtu üle. Odysseus vaigistab teda ja käsib tal välja tuua truudusetud ümmardajad, kes sõbritsesid oma emanda kosilastega ega kuulunud Penelope sõna. Eurykleia kutsel ilmub 12 tüdrukut ägades ning nutuste nägudega. Odysseus käsib neil laibad saalist välja kanda ja mööbli verest puhtaks pesta. Kui kõik on koristatud, viiakse tüdrukud välja õue, Telemachos seob pika kõie sammaste vahele ja varsti siplevad kõik kaksteistkümmend tüdrukut, silmused kaelas, üksteise kõrval nagu rästad või melekad võrgus.

Nüüd tuuakse Melanthios õue, lõigatakse tal nina ja kõravad peast, raiutakse käed-jalad otsast ära ja jäetakse siis surema.

Seepeale pesevad kõik veretööst osavõtjad oma käsi ning jalgu ja sellal kui Odysseus suitsutab saali väävliga, kutsub Eurykleia ustavaksjäänud ümmardajad, arvult 38, kohale, kes tervitavad oma isandat avameelse õrnusega.

XXIII laul: Odysseuse äratundmine Penelope poolt. Penelope, kes kogu selle aja oli veetnud oma kambris raskes unes, äratatakse nüüd rõõmsa sõnumiga Eurykleia poolt. Ta ei usu, mis ta kuuleb, otsustab aga siiski saali minna vaatama, kuidas lood on. Saalis jääb ta

<sup>1</sup> Athena rinnapantser, mille keskel oli vaenlaste hirmutuseks Gorgo pea, kuna ääred olid narmastatud madudega.

<sup>2</sup> Vt. lk. 12 ja 33.

kahtlevalt oma abikaasa vastas istuma; Telemachost, kes noomib oma ema tuimuse pärast, rahustab Odysseus ja käsib kõigil rõõmsasti tantsida Phemiose pillimängu saatel, et möödaminejad ei aimaks, mis lossis on juhtunud, vaid arvaksid, et Penelope on viimaks ometi valinud endale kosilaste seast uue mehe.

Ka pärast seda kui Odysseus on kümmelnud ja puhtad rõivad selga pannud, on Penelope tema vastu tagasihoidlik. Ta tahab panna oma arvatava mehe veel otsustavale proovile. Selleks käsib ta Eurykleial kanda süngi magamistoast välja, mille Odysseus ise oli ehitanud, ja valmistada võõrale väljas magamisaseme. Pahaselt tähendab Odysseus, et seda süngi ei kanna ükski inimlik võim teisale, sest tema sambaks on juurtega maa sees kasvav õlipuutüvi. Nüüd on Penelopel selge, et ei keegi petis, vaid ta tõeline mees on ta ees, sest seda abieluvoodi saladust teadsid ainult nemad ise kahekesi. Mõlemad anduvad kirjeldamatule jälleenägemisrõõmule. Odysseus jutustab nüüd lühidalt oma eksisõitudest ja ülesandest, mille Teiresias talle teinud Poseidoni lepitamise asjus pärast kodumaale jõudmist<sup>1</sup>, ja siis minnakse puhkama. Hommikul läheb Odysseus Telemachose ja kahe karjasega maale oma isa Laertest vaatama.

XXIV laul: Kosilaste hinged manalas. Odysseus Laertese pool. Jumalate käskjalg Hermes viib langenud kosilaste hinged manalasse, kus Agamemnon kirjeldab parajasti Achilleusele peiesid, mis peeti tema auks Trooja võitlusväljakul. Nähes korraga suurt hingedehulka liginevat, küsib Agamemnon uudishimulikult ühe käest, keda ta tundis, kust nad tulevad korraga nii suurel arvul. Küsitav jutustab nüüd kosilaste tapmisest Itaka lossis, mispeale Agamemnon ülistab Penelope abielutruudust.

Jõudnud mõisa, kus Laertes veetis oma vanadusepäevi,

<sup>1</sup> Vt. lk. 23.

Odysseus saadab kaaslased majja lõunasööki valmistama, ise aga läheb aeda isa otsima, kelle ta leiab varsti üksinda maad kaevamas. Ta tutvustab end esialgu Odysseuse kauge võõrussõbrana, kes viie aasta eest kostitanud Odysseust oma kodumaal, kuid nähes rauga ahastavat leina murdub ta süda, ta annab enda isale tunda ja kõrvaldab kõik kahtlused kindlate tõendustega. Mõlemad astuvad nüüd majja, kus Laertes kümbleb ja paneb uued rõivad selga. Parajasti kui kõik istuvad söömalaua ääres, tuleb vana mõisavalitseja Dolios oma poegadega töölt koju ja tervitab rõõmsasti tagasijõudnud kuningat.

Vahepeal on kuuldus kosilaste tapmisest jõudnud linna-rahva kõrvu. Nad tulevad lossi, leiavad omaste laibad ja matavad nad maha. Siis kogunevad kõik rahvakoosolekule, kus Antinoose isa Eupeithes õhutab rahvast Odysseusele kätte maksma nende poegade ja vendade hukkamise pärast. Suur osa kodanikke relvastubki võitluseks ja asub Eupeithese juhtimisel teele Laertese mõisasse.

Üks Doliose poegadest toob lõunalauas viibijaile teate, et vastased on lähenemas. Kõik relvistuvad vastupanuks, hallpead Dolios ja Laertes kaasa arvatud. Athenast julgustatud, surmab Laertes odaga ässitajate eestvedaja Eupeithese, mispeale puhkeb üldine heitlus. Kuid Zeus, mitte sallides hävitavat kodusõda, lahutab võitlejad ja Athena vahendusel uuendub sõpruslik leping kuningas Odysseuse ja Itaka rahva vahel.

„Odüsseia“ sündmustik päevade järgi reastatult.

Kokkuvõtliku ülevaate saamiseks eepose sündmustikust esitame ta siinkohal veel päevade järgi reastatuna<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Eesmine numbrite tulp tähendab päevi, tagumine laule ja värsse.

1. Jumalate koosolek. Athena Telemachose juures . . . . . I
2. Itaklaste koosolek. Telemachos valmistub reisiks . . . . . II 1—398
- 2/3. Ärasõit ja õine merereis . . . . . II 399 jj.<sup>1</sup>
3. Vastuvõtt Pyloses. Nestori jutustused III 1—403
4. Teine ohverdus Pyloses. Telemachose sõit Pheraini . . . . . III 404—490
5. Sõit Spartasse. Vastuvõtt Menelaose pool . . . . . III 491—IV 305
6. Menelaose jutustus. — Penelope saab kuulda Telemachose reisist. Kosilaste mõrvaplaan . . . . . IV 306—786
- 6/7. Penelope unenägu. Kosilaste ärasõit luureretkele . . . . . IV 787 jj,
7. Teine jumalate koosolek. Hermes Kalypso pool . . . . . V 1—227
- 8—11. Parve ehitus . . . . . V 228—262
- 12—28. Odysseuse õnnelik sõit . . . . . V 263—278
29. Torm merel . . . . . V 279—387
- 30—31. Odysseus jõuab ujudes Scheriele . . . V 388 jj.
- 31/32. Nausikaa unenägu . . . . . VI 1—47
32. Odysseuse kohtumine Nausikaaga. Vastuvõtt Alkinoose pool . . . . . VI 48 jj. VII
33. Faaiaakide võistlusmängud. Odysseuse jutustused . . . . . VIII—XIII 17
34. Lahkumine faaiaakide juurest . . . XIII 18—77
- 34/35. Sõit Itakale . . . . . XIII 78—92
35. Odysseus kodumaal. Ta tuleb seakarjuse juurde . . . . . XIII 93—XIV 456
- Telemachos Pherais Dioklese pool XV 185—188
- 35/36. Odysseus ööbib seakarjuse pool . . XIV 457 jj.
- Telemachos Pherais Dioklese pool XV 185—188
36. Telemachose tagasisõit Pyloseni, sealst merd mööda edasi . . . . . XV 189—296
- Odysseus õhtul veel seakarjuse pool . XV 301—493

<sup>1</sup> jj. = ja järgmised värsid vastava laulu lõpuni.

36/37.	Odysseuse teine öö Eumaiose pool . . .	XV	494
	Telemachose meresõit Itakani . . .	XV	297—300, 495
37.	Odysseus ja Telemachos seakarjuse	XV	496—XVI
37/38.	juures, kus mõlemad ööbivad . . .	XVI	481
38.	Odysseus kosilaste seas. Võitlus Irosega.		
	Kõnelus Penelopega. Jalakümbilus	XVII—XIX	
38/39.	Öö enne kättemaksmist . . . . .	XX	1—90
39.	Apolloni pidu. Vibuvõistlus. Kosilaste		
	hukkamine . . . . .	XX	91—XXIII 240
39/40.	Odysseus Penelopega . . . . .	XXIII	241—346
40.	Äraminek linnast. — Tapetute hinged mana-		
	las. — Odysseus ja Laertes. Lepitus		
	rahvaga . . . . .	XXIII	347—XXIV

### III. Eepose sisuolemus.

#### 1. Komponentide erilaadsus.

On kerge näha, et „Odüsseia“ komponendid ehk koostused on üksteisest põhjalikult erinevad. Odysseuse eksisõitute ja ta kojutuleku vahel on sügav sisuline vahe. Nood eksisõidud, kuidas ta tuleb kurjade laistrügoonide ja heade lotofaagide, tohutu kükloobi ja õela Kirke, Skylla, Charybdise ja sireenide juurde, päikesejumala saarele, Kalypso ja viimaks faiaakide juurde, asetavad meid fantastilisse muinasjutumaailma, kus üks ime järgneb teisele. Teisel osal aga, kangelase kojutulekul, pole midagi ühist fantastikaga. Seal tuleb, nagu see tegelikus elus tihti võib juhtuda, perekonnaisa pärast pikka eemalolekut tundmatuna tagasi koju ja siis jutustatakse, kuidas ta käsi siin käib. See on tavaline novellimotiiv, mis on esinenud üsna sagedasti maailmakirjanduses mitmesugustel aegadel<sup>1</sup>.

Kuid lõhe üksikute komponentide vahel haarab veelgi sügavamale, kui kõrvutame näiteks kükloobi loo kosilaste tapmisega. Ühel pool on laste muinasjutt ühesilmalise inimesesööja hiiglase pimestamisest ja tema küüsisit kavallusega pääsemisest — muinasjutt, mille teisendid on laialt levinud peagu kogu euroopa rahvaluules —, teisel pool aga

---

<sup>1</sup> Näit. inglise luuletaja Tennyson'i poemis „Enoch Arden“ (a. 1864).

on realistlik tragöödia. Tuleb ülimal määral imes-  
tada luuletajat, kes oskas need diametraalselt erinevad  
elemendid liita ühiseks ehtsaks kunstiteoseks. See on tal  
õnnestunud just tänu omapärasele kompositsioonile, mille  
kaudu raamjutustuse varal muinasjutulised elemendid on  
koondatud ühtlase kompleksina teose keskele, kus nad on  
ümbrisetud novell-elementide realistliku pärjaga.

## 2. Eepiline maailm.

„Odüsseia“ eriline väärtus seisneb muuseas selles, et ta  
maalib lugeja silmade ette mitmekülgse pildi muinaskreeka  
elust-olust, alates üksikuist loodusenähtusist ja lõpetades  
inimkultuuri suursaavutistega: kunsti, mütoloogia ja riiklu-  
sega. Siinjuures tuleb silmas pidada eepose erilist tendentsi,  
nimelt püüet arhaiseerida, s. o. kujutada teadlikult  
kaugemat minevikku, kui on see, milles elas luuletaja ise.  
Kuid järjekindlust pole luuletaja siin saavutanud ega taotel-  
nudki. Arhaiseerivad jooned esinevad ainult jutustuses,  
võrdlused seevastu peegeldavad üldajalist tausta. Me näeme  
päikest raugematult rändavat taevavõlvil; kuu ja tähed lao-  
tavad oma sära pilkasesse öösse. Otsatu meri, kord rahu-  
lik-sile, kord marudest mullistatud ning kaldarünkaid piitsu-  
tades, avaneb meie vaatele. Me silmame saaki varitsevaid  
raisakotkaid tiirlevat õhus ja kuulatleme metsloomi nende  
rahulikus elus kui ka võitluses isekeskis ning inimestega.  
Me näeme inimesi nende askeldustes: kündjaf adra taga  
higistamas, kütte metsas luusimas, karjaseid oma veiste hul-  
gas, kangrut ja seppa töökojas. Kükloobi koopas on sisse  
seatud päris eeskujulik juustutööstus. Sõjameeste relvas-  
tusega ja laevandusega tutvume muidugi üsna põhjalikult.  
Abielutruudus, emaarmastus ja aukartlikkus vanemate vastu  
iseloomustavad üldiselt muinasaja perekonnaelu, rõõmud ja

mured vahelduvad nii üksikisikute kui ka kogukondade elus; kõikjale juhib meid vaatama luuletaja terane pilk.

Kõrgel Olümposel valitsevad jumalad; kuid arvutud niidid ühendavad neid kõige tihedamini inimestega. „Homeros on teinud inimesed jumalaiks, jumalad aga inimesteks,“ nii kirjutab üks teravmeelne kreeklane. Ainult oma suurema võimu ja surematuse poolest on jumalad eelises; muidu aga leiame nende juures kõik head ja halvad inimlikud omadused, kusjuures kangelaste mõtteviis ja tegumood kipub meile mõnikord tunduma isegi õilsamana ning suuremeelsemana kui jumalate oma. Kuid jumalate olemasolus ei kahtle veel keegi. Aukartlikult paindub inimene nende tahtmuse alla ja usub igal sammul märkavat nende ligiolu. Töotuste ja ohvritega püüab ta võita nende heatahtlikkust.

Eepose salapärane mõju põhineb suuresti puhta, kauni inimsuse kaemuslikul kujutusel. Mida rohkem me femasse süveneme, seda enam kaob meilt teadlikkus, et liigume võõra rahva hallis muinasmaailmas, ja seda enam kasvab meis imestus loomutruuduse vastu, millega luuletaja on kujutanud inimese üldajalist loomust. Otse kosutavalt mõjub see avameelsus, millega too vaba inimsus, mis ei olnud veel suletud rafineeritud kultuuri konventsionaalsuse ikkesse, igal pool end julgesti avaldab: nn. homeeriline naiivsus. Veel on luba nimetada iga asja tema õige nimega, veel tohib igamees oma salajasimaid mõtteid ja soove avalikult väljendada ega tarvitse isegi oma tervet meelust, rõõmu söögist, joogist ja armulõbust, häbelikult varjata. Peagu võõrastavalt avaldub mõnikord loomulik egoism, nagu me seda ise ka veel omame, kuigi me peame sündmatuks seda avalikult tunnistada. Veel pole omaenda kiituse kuulutus taunitav, nii näiteks kui Odysseus esitleb end faiaakidele sangarina, „kelle kuulsus ulatub taevani“<sup>1</sup>;

---

<sup>1</sup> IX 20.

ent niisama vähe püütakse ka oma puudusi häbelikult maha salata. Ka teiste inimeste tunnetest ei hoolita alati erilisel määral.

Raske probleem, kuidas kuulajaid samaaegselt lõbus-tada ja teadmistega rikastada, on siin otse mängides lahendatud. Me võime koostada „Odüsseia“ põhjal täieliku kombeseadustiku tolle aja kohta ja ei leia ometi temas jälgegi tollest kuivast õpetlikkusest, mis rikub meil mee-leolu ja naudingu nii paljude teoste, jah koguni tervete kirjan-dusevoolude puhul<sup>1</sup>. Ka selles mõttes osutub see lugulaul eeskujulikuks; ta on nimelt ehtne rahvaraamat.

### 3. Sotsiaalsete ja poliitiliste olude kajastumine.

„Odüsseias“ on meil tegemist ühiskonnaga, mis ei ole veel vabanenud muistsest sugukondlikust korras-tusest. „Eeposes,“ ütleb Engels<sup>2</sup>, „me leiame, et kreeka sugukonnad on enamalt jaolt juba ühinenud väikesteks rahvuskondadeks, milles aga üksikud suguharud ja sugukon-nad säilitavad veel täiesti oma sõltumatuse. Nad elavad juba linnades, mis on kindlustatud müüridega; elanikkude arv suureneb koos loomakarjade juurdekasvuga, põlluhari-mise laienemisega ja käsitööstuse tekkimisega; ühenduses sellega aga kasvavad ka varanduslikud vahed ja koos nen-dega aristokraatlik element muistse loomupärase demokraa-tia raamides. Üksikud rahvakesed peavad paremate maa-tükkide ja saagi pärast lakkamatuid sõdu; sõjavangide orjastamine on juba tunnustatud institutsioon.“

Siit näeme, et eeposeaegne ühiskond ei ole

---

<sup>1</sup> Näit. aleksandrinistlik luule (umb. a. 300—30 e. m. a.).

<sup>2</sup> F. Engels, Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats (Moskau 1940), lk. 81.

veel klassivahedega ühiskond. Meie silmade ees on vaid pilt lagunema hakkavast sugukondlikust korrastusest ehk — öeldes Engelsi sõnadega<sup>1</sup> — „me näeme... muistset sugukondlikku organisatsiooni veel täies jõus, kuid ühtlasi ka juba tema õhnestumise algust“. Orjus on veel patriarhaalne, perekondlikku laadi, kusjuures orjadeks on enamasti sõjavangid; orjad ei kujunda veel mingit erilist varade produtseerijate klassi. Vabade hulgas aga annab end juba tunda varanduslik erinevus ja plutokraatlikud tendentsid on selgesti märgatavad<sup>2</sup>, kuid klasse veel ei ole; klasside kujunemine on alles idanemas.

Selle patriarhaalse elukorra lõi Kreekamaa killustumine väikesteks riikideks. Need ei olnudki õieti riigid, vaid pigemini linnad või veel õigemini suured perekonnad, milles töö oli jaotatud kõigi perekonnaliikmete vahel alates perekonnapeast ja lõpetades orjadega, selleks et perekonna enda jõududega soetada kõike, mis tarvilik tema liikmeile. Kõik ühiskonna elanikud leiavad sama ühiskonna piirides kõik oma tarviduste rahuldamiseks vajaliku. Kreeka ühiskonnas töötavad kõik: kuninganna Arete ise koob kangast<sup>3</sup>, kuningatütar Nausikaa peseb pesu<sup>4</sup>, vanake Laertes, Odysseuse isa, teostab ise ülevaatust põllutööde üle<sup>5</sup> jne.

Eepose „kuningad“ (*basileus*'id) on ainult suguharu valitud sõjalised juhid. „Kuningas“ on seega vaid *primus inter pares* — esimene omasuguste seas —, tema võim on tingitud diktatuuri vajadusest äreval sõjaajal; rahuaegadel aga tärkav aristokraatia ei taha enam alistuda kuningale, vaid käitub iseseisvalt ning ülemeelselt, nagu seda näitab kosi-

<sup>1</sup> Engels, m. t., lk. 84.

<sup>2</sup> M. t., lk. 84.

<sup>3</sup> VII 234 j.

<sup>4</sup> VI 59.

<sup>5</sup> XVI 140.

laste häbematu askeldus eemaloleva valitseja majas. Segamatut patriarhaalset kuningavõimu kohtame veel ainult muinasjutuliste faiaakide juures. Kuninga nõukogu, mis koosnes arvatavasti kõigist sugukondade peadest, omab „Odüsseias“ suurt tähtsust, rahvakoosolek aga mängib ainult passiivset osa. Kõikjal rahvas ainult kuulab ära kuninga tahteavalduse. Alkinoos teatab rahvakoosolekule tseremoniaali, mille saatel peab toimuma Odysseuse austamine ja kutsub selleks oma kotta kõiki juhte ja pealikuid, lisades juurde, et keelduda pole kellelgi õigust<sup>1</sup>. Kui Agamemnoni tapja Aigisthos oli pannud toime oma kuritöö Argoses, rahvas alistus sõnatult ja mõrvar valitses seitse aastat kuldses Mükeenes<sup>2</sup>. Üldse suhtub rahvas juhtide ja valitsejate omavahelisse nägelemisse passiivselt; Telemachose võitlusest kosilastega ei võta ta peagu mingit osa.

Niisugune on eeposeaegne ühiskondlik kord. See on nn. kuningavalitsus (*basileia*), mis Marxi sõnade järgi „koos nõukogu ja rahvakoosolekuga tähendab õieti vaid sõjalist demokraatiat“<sup>3</sup>. Ja tõepoolest juba Aristoteles ütleb, et eeposeaegne *basileia* oli valitsemine vabade inimeste üle ja *basileus* oli sõjavägede juhatajaks, kohtunikuks ja ülempreestriks; kuningavõimu selle sõna pärastises mõttes tal järelikult veel ei olnud.

Sõdade ning ohtlike ettevõtete ajastikul, mis nihutas esile julgeid ning osavaid üritajaid, naine ei saanud mängida kuigi aktiivset rolli. Tema osa ühiskondlikus elus erines üldiselt vaid vähe orjade omast. Tõsi küll, abielunaisele sai tema majas sageli osaks armastus ja lugupidamine, kuid see suhtumine temasse lähedalseisjate poolt ei muutnud tema alluvat olukorda. Meeste tahtel ja nende oma-

---

<sup>1</sup> VIII 25—45.

<sup>2</sup> III 304 j.

<sup>3</sup> Vt. Engels, m. t., lk. 83.

vahelisel kokkuleppel läks ta isa käest oma tulevase mehe kätte, ühe omaniku võimu alt teise alla. Tema enda arvamist sel puhul ei küsitud. Tema ülesanne oli juhtida majapidamist ja olla oma mehele meelegaohutuseks. Ta oli justkui vanemaks naisorjaks ja mehed nähtavasti ei pidanud sugugi alati endastmõistetavalt tarvilikuks säilitada tema positsiooni majas kuni ta elu lõpuni. Sarnaselt orjadega abielunaine oli sageli saadud sõjasaagina ja sõdurid arusaadavalt olid vähe huvitatud selle tundeist ja soovest, kes sai õnnelikule võitjale kaasaks. Naine ei loonud ühiskondlikku elu, ei nihutanud edasi ajalugu, tal ei olnud initsiatiivi isegi koduse elu sisseseadmisel. Sarnaselt orjadega oli ta ainult vahendiks, üheks elemendiks nende tingimuste loomisel, mis pidid võimaldama sangaril teostada oma poliitilisi ülesandeid ja rajada perekonnaelu. Viimases punktis ei olnud aga nõuded, mis seati mehe ja naise abielutruudusele, sugugi võrdsed. Samal ajal kui Penelope püsib voorusliku truu naise hiilgava eeskujuna, ei piirdu „jumalik“ Odysseus oma kümneaastase ümberuitamise kestel põrmugi ainult „voogudest uhitud“ Itaka tagaleinamisega ega muremõtete mõlgutamiselega mahajäänud abikaasa üle. Saarel, kus hiilgav nümf Kalypso hoidis teda omavoliliselt kinni, veetis Odysseus aega kaunis lõbusasti ning „üha leina ja kurbuse küttes“ märkas ometi, et Penelopet ei saa võrreldagi noorusliku jumalannaga ei näo ilult ega keha kauniduselt. Terve aasta veetis ta Kirke lossis, „oivalist liha sõi ning maitsvat rüüpas ka veini“. Näib, et Itaka tark valitseja oli veetleva nõiatari embustes täiesti unustanud oma armsa isamaa ja ustava abikaasa; ja kui seltsilised poleks pöördunud tema poole veenva meenutusega ärasõidu vajadusest, on raske öelda, kas sangar oleks raatsinud jätta maha „jumalanna kaunima süngi“. Ometi ei leia me terves eeposes jälgegi sellest, et poeet suhtuks neisse oma sangari kõrvalehüppeisse kuidagi halvustavalt, seda aga, kuidas Telemachos tõmbab

oma ema kosilastega amüseerinud ümmardajad armufult silmusesse, jutustab luuletaja ilmse rahuldustundega.

Niisuguses olukorras pole midagi imestada, kui naise ideaal eeposes ei kerki palju kõrgemale truud abikaasa ning ustava majaema tüübist, nagu seda oli Penelope. Naine võis toime panna õieti ainult ühe kuritöö: murda truudust oma seaduslikule isandale, ja selles mõttes ei erine luuletaja arvates Agamemnoni naine Klytaimestra kuigi palju neist Penelope ümmardajaist, kes andusid oma emanda kosilastele. Tavaline kreeka eluolu nähtavasti ei avanud võimalusi omistada naise loomule muid õilsaid jooni. Hiilgavaks erandiks selles asjas on igatahes faiaakide kuninganna Ärete. Kujutus tema elust Alkinoose lossis on üks neist vähestest episoodidest, milles on võimalik tabada vihjet naise ühiskondliku positsiooni tähtsusele. Faiaakide kuninga lossi ilmudes võtab Odysseus tal põlvede ümbert kinni, et kuninganna kiirustaks talle võimaldada kojupääsu. Alkinoos austas teda, „nagu veel mitte kunagi pole naine olnud austatud mehe poolt“. Rahvas aga otse jumaldab teda; kui ta ilmus tänavale, kogunesid kodanikud ta ümber rõõmsas elevuses; olles ise heasüdamlik — lisandab poeet — ei puudunud tal ka arukust, nii et mõnigi kord lahendas ta ka meestevahelisi keerukaid tülisid<sup>1</sup>.

#### 4. Tegelaste iseloomustus.

Silmapaistev tähtsus on muinaskreeka eepilises loomingu iseloomude kujutusel. Siin pole tegemist üldiste tüüpidega, vaid eluliste, väljakujundatud indiviididega, olgu need siis mehed või naised. Iseloomujoonte rikkus iga üksiku indiviidi juures on nii suur, et tema olemust pole võimalik üheainsa lausungi kaudu kunagi täiel määral väl-

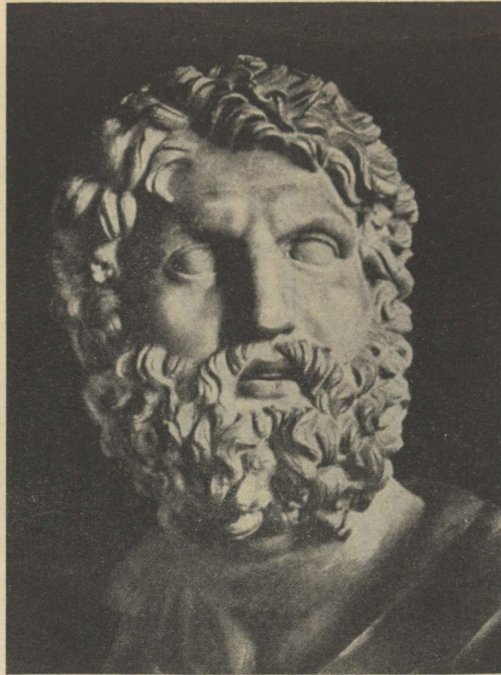
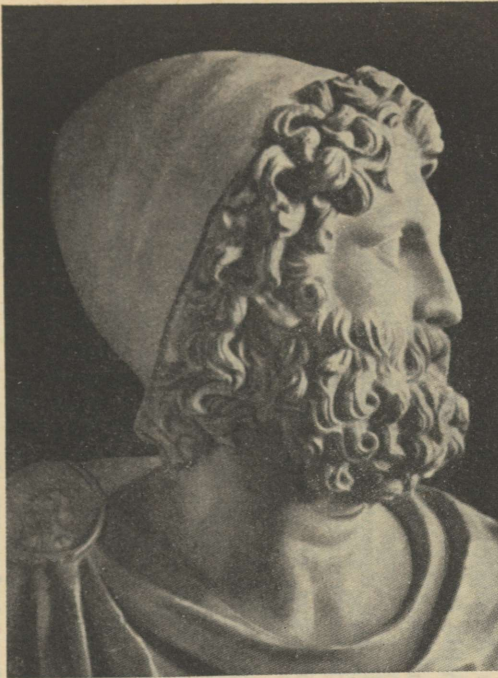
<sup>1</sup> VII 73 j.

jendada. Enamik indiviide võib sõltuvuses olukorrast, milles nad esinevad, avalduda eri viisil, kuna üksiktseenis nad alati toovad ühe teatud külje jäägitult meie silmade ette. Kui sellest mõnikord näivad tekkivat mõningad vasturääkivused, siis õnnestub ometi üksikasjalisel tõlgitsusel enamasti sulatada need mitmesugused eri jooned harmoonilisse kogupilti.

Eepose peategelase Odysseuse iseloomu põhjoneks on tema ettevaatlik ning leidlik vaim. Siin näeme toda terasust ning taibukust, mis areneb reisijail, kes on harjunud oma otsatuil rännakuil kohanema kõige võõramate ning üllatavamate tingimustega ja pääsema kõige täbaramaist olukorrist. Loendamatud ohud, millest päästavad Odysseuse tema kavalus ja teravmeel, teevad „Odysseia“ meile põnevaks ning kütkestavaks. Kuipalju külma-verelisust ja oskust kiiresti orienteeruda ilmutab Odysseus kükloobi koopas, kuipalju inimese psühholoogia tundmist! Kohe Polyphemose esimeste sõnade põhjal taipab ta, mis hirmsa majaisandaga tal on tegemist. Ta võtab täieliku valveseisangu; ei ühtki järelemõtlematut sõna, tema peas valmib silmapilkselt plaan, kuidas kolestist kohelda. Juba vestluse algmomendist peale iga Odysseuse sõna, iga ta samm on uueks vahendiks selle kindlaksmääratud plaani teostamisel. See mõttetegevus toimub temal peaaegu vaistlikult. Kauaaegsed kogemused on ta peaaegu vabastanud vajadusest pinguldada oma mõistust, mis on juba varunud endale arsenalis kõiksugu relvi igaks elujuhuks. Vastuseks Polyphemose küsimusele Odysseuse laeva asukoha järele seipitseb ta kiiresti väljamõeldud, kuid tõenäolise lookese. Kui hiiglane, olles õginud mõned ta kaaslastest, heidab pikali ja uinub, Odysseus ei andu kohe esimesele tuhinale — ta ei torka mõõka kükloobi südamesse, nagu oleks kahtlemata teinud õilis, kärsitu Achilleus. Odysseus oskab ohverdada lähedase kaugema heaks, selle, mis on isiklik, üldise

heaks. Teda võiks võrrelda aruka tüürimehega, kes heidab külmavereliselt meresügavusse kallihinnalise laadungi, see-eest aga päästab laeva hukkumast. Ta teab, et viivitus maksab veel mõninga kaaslase elu, kuid see-eest kasvavad väljavaated päästa ülejäänuid. Ainult vähesed säilitaksid Odysseuse olukorras sellise enesevalitsuse ja mehisuse. Külmavereliselt vaatab ta, kuidas jälle kaks seltsimeest kaob hiiglase koledasse kurku, ja mõlgutab sealjuures oma kättemaksuplaani. Leidus, mille varal Odysseus maksis kätte viimaks kükloobile ja pääses ülejäänud kaaslastega, on arukuse ja kavaluse hämmastavaim näidis. Ainult inimesed, kes on saanud tunda igasuguseid saatuselööke, kes on karastatud ranges võiftluses loodusega, kes on näinud kõige mitmekesisemaid inimesi — küll kultuurseid, küll metsikuid —, suudavad säilitada kogu oma mõtlemisalguse, kogu oma vaimuenergia Odysseuse väljapääsmatus olukorras, keset kannibalse söömapeo masendavat vaatepilti.

Ettevaatlikkus, külmaverelisuus, kalkuleerimine ja pettus — need on peamised relvad, mis ei jäta Odysseust kunagi kimpu. Need päästavad ta nii Kirke kui ka Kalypso saarel, need võimaldavad tal ka läbida Skylla ja Charybdise vahelt vähimate ohvritega. Odysseus kalkuleerib alati; ta kalkuleerib ka siis, kui kõige külmemgi mõistus kaotaks oma rahulikkuse ja taganeks südame meeletu tuhina ees. Ta teab, et kuus tema seltsilist on määratud ohvriks hirmsale Skyllale ja et nende elu hinnaga on ostetud kõikide teiste pääsemine ühes laevaga. Kas oleks leppinud säärase alan-dava andamiga näiteks Achilleus? Tõsi küll, võitlus hirmsa koletisega on mõttetu. Kuid kas poleks õilis Achilleus teinud vähemalt meeletut, lootusetut katsetki ja kas ta ei oleks koguni teadlikult eelistanud üldist hukkumist seltsiliste häbistavale reetmisele? On sangareid, kes eelistavad õilist meeletust autule arukusele. Odysseus ei kuulu nende hulka. Ta var-



Odyseus. Pea Veneetsia marmorkujust, kül- ja eestvaates. Kuna eestvaade näitab julget, kokkumatut sõjameest, avaldub külgsaates Odyseuse peen järelemõtlikkus ja süvenenud elutarkus.

jab salakavalalt oma seltsiliste eest kuuele neist ähvardavat hukku. Ta nõustub Kirke soovitusel, et parem on kaotada kuus kaaslast kui hukkuda kõigil ühes laevaga. On selge, et keegi ei süüdistata Odysseust selle peetuse pärast; tema kalkultatsioon oli õige: oleksid kaaslased teada saanud tõe, nad oleksid kogunenud kobarasse laeva sisse ja lakanud sõudmast.

Petmine on Odysseuse tegevuses tavaliseks proovitud vahendiks. Odysseus ei valeta mitte ainult siis, kui seda nõuab olukord, vaid ta valetab ka, kui ta ei teagi, kellega tal on tegemist, ja isegi neil puhkudel, kui tal on kahtlemata tegemist sõpradega. Oma päritolu jutustab ta igale kuulajale eri variandis. Luiskamine on saanud Odysseusele otse teiseks loomuseks, esinedes ka seal, kus ta järele pole mingit tarvidust, nagu kohtumisel vana Laertesega. Missuguse löögivalmi meelegindlusega luulendab Odysseus, ise äsja unest ärrganud, Itakal teda tundmatu karjase näol kohtavale Athenale loo oma päritolust ja siiasaamisest — loo, mille tõenäosus on nii osavasti kokku võltsitud, et isegi jumalanna peab nupukat meest selle eest kiitma!

See leidlik mõistus on suunatud peamiselt praktiliste eesmärkide taotlemisele. Odysseus on eeskätt praktikamees. Ei sõjanõukogus, ei rahvakoosolekul ega isiklikus elus ei unusta ta kunagi kasu ja tegeliku elu hüvesid. Isegi kodumaise Itaka liigutava jällenägemise puhul ta ei unusta hoolitseda kõigepealt aarete eest, mis saadud kingiks Alkinoo self, ja peita neid kindlasse kohta.

Kuid see leidlik mõistus ei ole siiski ainult praktiline mõistus. Temas on ka palju omakasupüüdmata ja isegi ennastohverdavat õpihuvi ja uudishimu, temas on palju teadusearmastust ja tungi tundmatute maade ja rahvaste poole. Kuipalju õpetatud turisti ahnet uudishimu ilmutab Odysseus kükloopide maal! Mis sunnib teda tungima selle salapärase

maa sisemusse? Tõsi küll, siingi mängib võib-olla peaosatulundustegelase vaist, tung luua suhteid uute inimestega. „Tahtsin teda näha,“ ütleb Odysseus, „kas ta vahest ei annaks mulle võõruskinki“<sup>1</sup>. Kuid see ei olnud kaugelki ainuke põhjus: Itaka kuningal oli ka ajendeid, mis panid teda isegi unustama oma tavalise ettevaatlikkuse ja mitte kuulama sisemist häält, mis ennustas talle, et ta kohtub hiiglajõuga metsmeest, kes ei hooli ühestki õigusest ega kombest<sup>2</sup>.

Lootus avastada uusi rahvaid, metsikuid või kultuurseid, himu ennetundmatute elamuste järele panevad Odysseust korduvalt avaldama hoolimatust ohtude vastu. Selle uurijale omase vaistuga on seletatav ka kardetav katse, mille Odysseus teostab enda kallal sireenide saare juures, samuti ta vaatlemishuvi ja iga maa kommete üksikasjaline kirjeldamine. Jutustades seiklusest lotofaagide maal ta kirjeldab taimi, millest toituvad sealsed inimesed. Kükloopide maal keskendub ta tähelepanu eeskätt nende poliitilisele ja kodusele elule; teda hämmastab asjaolu, et neil ei ole ei rahvaüksuseid ega üldisi seadusi, vaid igaüks elab omaette kaljukoopas ja teistest ei hooli<sup>3</sup>, ühe sõnaga — tulundustegelasest ja sõjamehest on saanud siin maateadlane ja etnograaf.

Kuid keset hädasid ja ohtusid julge seikleja ei unusta siiski oma kodumaad ja isamaja. Mõte kodumaa üle läbib punase niidina kõiki Odysseuse tundeid ja soove. Kuidas see vahva merirändur olekski haaratud võõraste maade imedest, ei tunne ta siiski maad, kaunimat kallist Itakast. Igatsus kodumaa ja omaste järele ei jäta Odysseust maha isegi kütkestatuse ning truudusetuse hetkedel. Kõigis häda-

<sup>1</sup> IX 229.

<sup>2</sup> IX 213—215.

<sup>3</sup> IX 112—115.

des ja kiusatustes peab ta kojusõidu paraku üha kaugenevat eesmärki alati vankumatult silmas.

Oma sügavasti inimliku loomuga Odysseus paelub meie meeli kohe algusest peale, sest et ta armastab ja kannatab. Ta imestustäratavalt mehine ning kannatlik vaim ei kaota tasakaalu üheski ohus; valusalt tunneb ta küll kõiki kurbusi, kõiki ahastusi, kõiki kiusatusi, mõnikord on ta isegi meeleheite ligi, kuid ületamatu energiaga võidab ta kõik nõrkused ja takistused. Odysseuse isikus peamiselt avaldubki „Odüsseia“ dramaatiline ja moraalne ilu. Odysseuse isik on kujunenud võimsaks heroiliseks indiviidiks ning surematuks tüübiks maailmakirjanduses.

Odysseuse truu abikaasa Penelope on eepilise aja naise ideaal. Ta on tark ning üllalt rahulik. Tema kõned on alati täis üllast väarikust. Ta valitseb ennast hästi nagu saatusest proovitud sangar. See eneseväarikuse tunne on võib-olla kõige meeldivam joon Penelope isikus. Tema kurbus on sügav, kuid ta ei riputa seda suure kella külge. Ainult öö on ta pisarate tummaks tunnistajaks. Kosilaste ette ilmub ta alati uhkena ja rahulikuna ja isegi nood jultunud, häbematud priiskajad säilitavad teatava osa aukartust Penelope sügava kurbuse ees. Kui palju üleolevat põlgust kosilaste vastu kõlab tema vastuses majapidajanna Eurynome'le, kes soovitab talle enne kosilaste ette ilmumist pesta end ja võida õliga, sest ei kõlbavat välja minna äranutetud näoga. Kosilased ei väeri Penelope silmis isegi naise igapäevseid hoolitsusi oma välise ilu säilitamise eest: „Ei, Eurynome, ära soovita mulle pesta ja võida end lõhnava õliga. Jumalad, Olümpose valitsejad, on rikkunud mu ilu sellest ajast, kui Odysseus meist laevaga lahkus“<sup>1</sup>. See kõrgemeelsus ja seesmine rahu on Penelopes ühendatud terava taibu ning leidlikkusega, mille poolest ta ei

---

<sup>1</sup> XVIII 178—181.

jää kuigivõrd maha oma kavalast kaasast. Et lükata edasi oma uuestinaitumist, pole ta leidlikkusel piire. Nägime juba, kuidas ta vedas kosilasi kolm aastat ninapidi petliku kangakudumisega. Viimaks, kui üks orjafarest annab välja ta saladuse, haarab ta viimse viivitusvahendi järele ja teeb kosilastele ettepaneku võistelda laskeosavuses Odysseuse vibust, töötades saada võitja naiseks. Ent selle ettepaneku ta esitab kõrgilt, varjamata tüütavate nõudlejate eest oma põlgust. Ta teeb neile taas valju etteheite, et nad rüüstavast tema mehe vara; uuesti kinnitab ta oma armastust kaugelt ümbereksija vastu, nimetab vastumeelseks uut abielu, mida tal nõutakse, ja avaldab, et praegune kodu jääb talle ka pärast sealt lahkumist kauniks ja hiilgavaks õnneasulaks, lakkamatu igatsuse objektiks. See uhke vaim, see kõrgehingelisus on keskendatud vaid ühele tundele. Kodukolde puutumatus ning ainealine heaolu on eesmärk, mille teostamisele Penelope kulutab kogu oma paindumatu energia, kogu oma ülla vaimsuse. Igatsus mehe järele ei takista teda täitmast perenaise kohustusi. Ta töötab nagu noilgi päevil, kui mure veel ei küllastanud Odysseuse koda. Tema aeg möödub käsitöös ja ümmardajate järele vaatamises; ta hoiab hoolsasti kõike, mida veel on võimalik säästa üldises laostumises. Kuid see maja, kus ta leidis oma õnne, on muutunud talle otsekui kehaks ilma hingeta, sest saadik kui sealt lahkus Odysseus. Penelope on suur karakter, kuid ainult niikaua, kui pole kohal tema käskijat; kogu tema jõud ja tarkus kaotavad oma olemasolu mõtte pärast Odysseuse tagasitulekut. Lihtsaks majapidamiseks pole tarvis neid väärtuslikke vaimuomadusi, seda võimast tahet ega kaunist mõistust, mis on teinud Penelope imeseldavaks paljudele sajandeile. Lugeses „Odüsseiat“ rõõmustud tahtmatult Odysseuse õnnetuste üle, mis võimaldasid luuletajale luua ühe kauneima naiskuju maailmakirjanduses, ja tahtmatult kerkib mõte, et inimkond poleks

kunagi teadnud, mäherdused üllad naiskarakterid olelesid euroopa kultuuri koidikul, poleks selleks tõuget andnud Odysseuse eriskummaline saatus.

Teenijaskond Odysseuse majas jaguneb kaheks vastandlikuks pooluseks. Ühed on protestivaimulised, isandaile vaenumeelsed, kes löövad kosilastega mesti, et hävitada Itaka valitsev sugu; teised on ustavad, alandlikud orjad. Esimeste vastu aristokraatlik moraal on halastamatu, teistele saab osaks isandate sümpaatia. Kuid luuletaja auks tuleb öelda, et ta nõuab isandailt orjade lahket ning kaastundlikku kohtlemist. Ta ei salli julmust ja kiidab armulist suhtumist alamaisse. Ta peatub meeldumusega armuavalduste juures, mida Odysseus on üles näidanud Eumaiose vastu. Lühidalt, kui eepose looja on aristokraat oma maailmavaatelt, siis kahtlemata ta on humanne aristokraat. Ta armastab isandaid, kes on orjadele head, ja orje, kes on oma isandaile ustavad. Kuid ta on halastamatu vastuhakkajatele, ja kirjelduses valjust nuhtlusest, mille osaliseks saavad reeflikud orjad, vilksatab meile midagi vastu range aristokraadi rahuldustundest.

Suurem osa Odysseuse teenijaskonnast kuulub viimati mainitute hulka. Nende ninameheks on kitsekarjus Melanthios, keda kujutatakse äärmiselt omakasupüüdlikuna, tigidana, õelana ning salakavalana, kes ei häbene viletsale kerjusele hoope andmast ega istumast isemeelselt kosilaste sekka. Avalikult ütleb ta välja, et ta soovib Telemachose surma<sup>1</sup> ja abistab kosilasi kõigiti, küll tuues neile rasva vibu määrimiseks, et teha seda võistluse jaoks painduvaks, küll muretsedes relvi võitluses Odysseuse vastu. Reeflike ümmardajate eestvedajaks on Melanthiose õde, ninakas Melantho, Eurymachose salaarmuke, kes lõpetab

---

<sup>1</sup> XVII 251 j.

oma elu koos teiste omasugustega Telemachose poolt seatud silmuses.

„Ideaalsete“ orjade hulgas on kõige heledamates värvides kujutatud Odysseuse seakarjus Eumaios. Tema vahekorra oma isandaga peeti tolleaegse maailmavaate seisukohalt nähtavasti füüsiliku vahekorra tüübiks. Eumaios on läbi imbinud ennastohverdavast armastusest oma kaugel ümbereksiva valitseja vastu. Talle on otse surmaks mõte, et ta peab kahandama isanda karja kontvõõraste kostitamiseks, samal ajal kui Odysseus ise võib-olla rändab söömata ja peavarjuta võõral maal, kui ta veel üldse kuskil tunneb rõõmu päikese valgusest. Orja süda tilgub verd igakord, kui keegi meenutab talle ta head isandat. Odysseus on talle kallim kodumaast ja isast. Ta ise oli kord kuningapoeg, kuid kasvas üles Laertese majas orjana ja on nüüd nii harjunud oma osaga ning hakanud Odysseust armastama, et eelistab oma saatust isegi kodumaale tagasiminekuks. „Iial ei leia ma nii head isandat, isegi kui ma taevaliste tahtel saaksin tagasi oma isa ja ema majja, kus ma sündisin ja veetsin lapsepõlve; kuid mitte selle üle pole ma kurb, ehk küll ihkaksin väga neid kordki veel näha oma sünnimaal, ei — aina kaugelt Odysseust taga ma leinan,“ nii kurdab ta tundmatule kerjus-Odysseusele<sup>1</sup>. Eumaios kannab oma armastuse üle ka Odysseuse pojale; nähes temas „noort võsu“, elab ta lootuses, et jõudes kord meheikka sarnaneb poeg oma isaga ilult ja jõult. Sel ajal kui enamik orje on ammugi Odysseuse vastu truudust murdnud ja andunud kosilastele, jääb Eumaios talle ustavaks, ja seda tunnevad isegi kosilased, kellele aus ori ütleb aeg-ajalt kibedat tõtt. Keset rüüstamisi, mida toimetavad kosilased, püüab Eumaios säilitada kõike, mida iganes on võimalik päästa ahnitsejate käest. Eumaiose kiindumus on resulta-

---

<sup>1</sup> XIV 138—144.

diks Odysseuse heale suhtumisele oma orjadesse. Itaka kuningas oli seakarjuse sõnade järgi tema heategijaks. Tutvudes lähemalt Eumaiose eluga me näeme aga, et selle orja ustavat teenimist pole ainelisest küljest tasutud just eriti heldesti. Eumaios on vaene; tal pole isegi kahte mantlit, et anda teine neist külmetavale kerjusele päriks<sup>1</sup>. Ülim tasu, mida võis loota ori, kes oli teeninud ausasti ja ustavalt oma isandat, seisnes nähtavasti selles, et orjale anti võimalus asutada endale iseseisev majapidamine. Eumaios on veendunud, et aja jooksul Odysseus annab talle kõik, mida heasüdamlik isand annab oma orjale hoolsuse eest: põllu, maja ja perenaise<sup>2</sup>. Odysseus, olles jõudnud veendumusele, et kõikidest orjadest on jäänud talle ustavaks vaid kaks, teeb neile järgmise tõotuse: „Kui jumalad võimaldavad mulle hävitada kosilased, annan teile kummalegi naise, kaasavara ja maja minu oma läheduses ja te elate mu juures Telemachose sõprade ning vendadena<sup>3</sup>.“

Teised „Odüsseia“ tegelased peale Odysseuse, Penelope ja Eumaiose esinevad meile mõnevõrra kahvatus valguses. Nad on pigemini kavandatud peente, kergete joontega kui maalitud täisvärvidega. Kuid ka see kavand on sageli väga ilus ja hoolimata oma lihtsusest temas peegeldub ometi elulisus. Eumaiose partner naisteenijate hulgas on Odysseuse vana amm Eurykleia, kelle truudusest ning kiindumusest Penelopesse, tema pojasse ja mehesse leidub eeposes mõnigi näide. Nooruslik Nausikaa, kes ilmub vaid lühikeseks ajaks, suudab meid ometi paeluda oma noorusvärskusega, peene iluga, kuid ka naiivselt lõbusa kelmikuse, õilsuse ja taipavusega. Kuningas Alkinoos ja

<sup>1</sup> XIV 513 j.

<sup>2</sup> XIV 62—64.

<sup>3</sup> XXI 213—216.

kuninganna *Arete*, keda näeme samuti vaid mööda minnes, paistavad silma oma suursuguse külalislahkusega. *Arete* iseloomustuse juures oli meil juhus peatuda juba eespool. III ja IV laulus *Nestor*, *Menelaos* ja *Helena*, kuigi nad pole iseloomustatud eriti teravalt, avalduvad ometi niivõrd selgesti, et tervitad neid ofsekui vanu tuttavaid Trooja sõjast. Noor *Telemachos*, kes veel ei tea, kuidas ta peab tegutsema ja mida ette võtma, olles aga ise sealjuures avameelne, siiras, julge, aumehelik ja isa mälestust kallikspidav, paistaks veel veetlevamas valguses, kui ta ei peaks eepose viimases osas piirduma vaid teisejärgulise rolliga. Kosilastel on see puudus, et nad teataval määral on kõik üksteise sarnased; see on rühm, milles indiviidil, hoolimata mõnest iseloomulikust joonest, ei ole iseseisvat tähendust. Siiski võime ka siin eristada silmapaistvaid kujusid, nagu jultunud, vägivaldne *Antinoos*, tige, salakaval *Eurymachos*, heasoovlik, kuid tahtejõuetu *Amphinomos* ja veel mõned teised. Üldiselt aga mõjuvad kõik kosilased ühtlase ning üksmeelse massina, käratseva, oheldamatu, jultunud jõuguna, milles üksikute arukamate indiviidide paremuspüüetel pole kuigi avarat kõlapinda. *Odyseuse* sõjatseltsilistest eksisõitudel on individualiseeritud ainult *Eurylochos*, kelle mässumeelsus ja sõnakuulmatus saab *Trinakia* saarel talle endale ja teistele kaaslastele saatuslikuks. Ka olendid muinasjuturiigis, mille *Odyseus* läbib oma eksisõitudel, on kavandatud vaid üldjoontes. *Polyphemos* igatahes on suurepäraseimalt joonistatud inimesesõõja, kes kunagi on määratsenud, muinasjutumaal. Peagu liigutav on, kuidas ta oma tohutute kamalutega teostab kitselüpsmise peenetoimelist tööd, samuti kuidas ta hellalt kõnetab oma armast juhtoinast, kes, kõhu all rippuvast kangelasest kooramatud, ei jõua teistele hästi järele. *Kalypso* isikus on luuletaja andnud maailmakirjandusele loobuva armastuse õilsa algtüübi.

## 5. Vaimude maailm.

Jumalaist esineb „Odüsseias“ silmapaistvamal määral ainult kaks: Athena Odysseuse (ja ta poja) kaitsjana ja Poseidon ta vastasena, kes ei tegutse aga kunagi korraga, vaid ikka kordamööda, nii et vastuolu jumalate vahel ei tule siin kuigi suurel määral nähtavale. Üldiselt aga jumalad hoolitsevad õiguse võidu eest õigusetuse üle, mis annab eepose usundilisele maailmavaatele kõlbla tendentsi. Ülekohtuste kosilaste poolt pole näiteks ühtki kaitsejumalat.

Jumalaid on eeposes sagedasti kasutatud otsekui mingi aparatuurina, mis on kohane teatud efektide saavutamiseks või mõnede raskuste vältimiseks. Athena ilmub teekäija, Mentori, tütarlapse, noore karjase või linnu kujul; ta ilmub ja kaob ootamatult; ta täidab heeroldi ülesandeid ja korraldab laeva varustamise; ta ilmub, et anda Odysseusele selliseid juhtnöore, mida oleks võinud talle anda iga esimene vastutulija; kui tarvis, ta valgustab lossi pimedust, ühe sõnaga ta pigemini askeldab kui tegutseb tõsiselt. Siin on tegemist kunstilise võttega, mida võib nimetada kahekordseks kausaliiteediks. Realse põhjuslikkuse hämaraid liine püütakse konkretiseerida jumalate kaasatõmbamisega sündmustiku käiku. Niisugune võte küll muidugi vähendab teose kunstilist väärtust, aitab aga teataval määral kaasa tegevuse elustamiseks ja sündmustikule kaemuslikuma kaju andmiseks.

Jumalaid on üldiselt püütud kujutada kõikteadjatenä; sealsamas aga esineb juhtusid, kus neil pole aimu isegi lihtsamaist asjust. Kõikteadja Proteus, kellele on tuntud kõigi asjade minevik, olevik ja tulevik, ei aimagi, et hüljeste hulgas varitsevad teda mehed, kes tahavad teda kinni püüda<sup>1</sup>. Samuti kõikvõimas merejumal Poseidon ei

<sup>1</sup> Vt. lk. 11.

tea, et tema eemaloleku ajal teised jumalad on otsustanud võimaldada Odysseusele tagasipääsu Kalypso juurest; ta järeldab seda alles siis, kui märkab korraga oma vihaalust juba faiaakide päästva ranna ligiduses<sup>1</sup>.

Sarnaselt selle, osalt veel naiivselt käsitletud imedelemendiga, mis avaldub kõikjal jumalate vahelesegamises, on „Odüsseias“ rohkesti ka nõidusel põhinevaid imesid, vähemalt ühes eepose osas. Odysseuse rännakud kuni ta maaletõstmiseni Itaka rannal — see on otsekui mingi muinasjutuline nõiamäng. See nõiduslik element, mis on võõras eepose teistele osadele, on ilmsesti pärit rahvaluulest, kust ta, olles hiljemini ühendusse viidud Odysseuse isikuga, on ümbertöötatud kujul võetud üle „Odüsseiasse“.

Odysseuse käik manalasse (XI l.) on meile eriti väärtuslik selle tõttu, et tema kaudu me tutvume kreeklaste vaadetega hauatagusele elule. Siinjuures tuleb aga silmas pidada, et see laul sisaldab hulga hilisemal ajal juurdeluuletatud osi, mistõttu ühtlase pildi saamine teisilma arvatavast elust-olust on võimatu; küll aga võime nende juurdeluuletiste varal tutvuda muutustega, mis toimusid aegade vältel kreeklaste usundilises teadvuses.

---

<sup>1</sup> Vt. lk. 13.

## IV. Eepose vormistik.

### 1. Kompositsioon.

Nagu juba alguses tähendatud, „Odüsseia“ sündmustik ei arene sirgjooneliselt, vaid avaldub väga kunstliku, läbi-põimitud kompositsiooni raamides. Kõigepealt tutvustatakse meid Telemachose reisi kaudu Itakal valitseva olukorraga. Siis siirdub jutustus Odysseusele sellest kohast alates, kus Hermes annab Kalypsole käsu kangelase vabakslaskmiseks, ja areneb siitpeale sirgjooneliselt kuni Odysseuse kohtumiseni oma pojaga. Kuid faiaakide juures viibides jutustab kangelane oma eksisõitudest esimeses isikus, alates Trooja langemisest ja lõpetades saabumisega Kalypso juurde. See on esmajärguline kunstivahend, mille kaudu lugulaul omandab haruldase veetlevuse. Tema abil pole luuletaja mitte ainult vältinud jutustuse venitamist üle kümneaastase ajavahemiku, vaid, mis veel enam, ta on sel moel nihutanud sündmustiku kõige muinasjutulisemad ning erutavamad osad eepose keskele ja on võtnud neilt seega osa nende põnevusest, sest kangelane istub ju vigastamatult meie ees. Lugeja ei värise nüüd enam nii väga Odysseuse pärast, võrreldes sellega, kui luuletaja ise oleks jutustanud kõiki neid hirmulugusid; seejuures on aga võimalik paremini anduda üksikasjade jälgimisele. Seda vahendit on „Odüsseias“ kasutatud veel korduvalt. Esimeses isikus jutustab Nestor kreeklaste tagasitulekust Trooja

alt<sup>1</sup>, jutustavad Helena ja Menelaos Odysseusest ja puuhobusest<sup>2</sup>, Menelaos oma eksisõitudest<sup>3</sup>, Agamemnon manab Odysseusele oma tapmisest, Odysseus sealsamas Achilleusele tema vahvast pojast<sup>4</sup>, viimaks Eumaios oma lapsepõlvest<sup>5</sup>. Nii on minajutustus eepose stiilile üsna omane, kuid kuskil pole teda kasutatud selles ulatuses ja nii suure mõjuga kui Odysseuse aruandes oma eksisõitudest. Juba rooma kirjanik Vergilius (70—19 e. m. a.) on oma „Aeneis'es“ jäljendanud seda oivalist eeskujut ja nii on teinud paljud kõige uuema ajani. Mis aga Odysseuse jutustuses tundub eriti eeskujulikuna, on see, et luuletaja ilmutab oma leiutise tarvitamisel tarka mõõdukust. Ta oleks võinud lasta Odysseusel jutustada terve loo ärasõidust Trooja alt kuni maandumiseni Itakal. Kuid seega oleks jutustus muutunud võimatult ülekoormatuks. Pealegi Kirke kaju sobib hästi minajutustusse, Kalypso ja Nausikaa oleksid aga oma tundeelu intiimsusega osutunud seal väljakannatamatuiks. Luuletaja tegi targasti, et ta ei lasknud tervet „Odüsseiat“ kujuneda minaromaaniks, mille algkaju me leiame nüüd eksisõitude jutustuses.

Nagu juba tähendatud, kaotab eepos selle kompositsioonilise kunstivõttega osa oma põnevusest. Kuid muinaskreeka eeposele on põnevuse puudumine üldse omane, kui võtta sõna „põnevus“ selles mõttes, nagu meie seda mõistame, nimelt teadmatus tulemuse suhtes. See käib niihästi terve lugulaulu kui ka üksikute stseenide kohta. Esimesel juhul me võime küll eeldada, et eepose sündmuslik oli kuulajaile suurtes joontes teada. Et Odysseus oleks langenud kosilaste käe läbi, ei uskunud neist vististi keegi.

<sup>1</sup> Vt. lk. 9.

<sup>2</sup> Vt. lk. 10.

<sup>3</sup> Vt. lk. 11.

<sup>4</sup> Vt. lk. 23 j.

<sup>5</sup> Vt. lk. 31 j.

Kuid püüe luua kuulajaile algusest peale selgus tulemuse kohta valitseb ka üksiktseene. Kosilased otsustavad Telemachose tappa. Penelope saab sellest heerold Medoni kaudu teada ja langeb vapustavasse kurvameelsusse. Kuid unes teatab Athena talle tema kaugel-elava õe näol, et Telemachos on võimsa Athena juhtimise all, kes olevatki saatnud Penelopele ta õe seda teatama<sup>1</sup>. Spartas teeb Athena ise kosilaste varitsuskava Telemachosele teatavaks. Nad tahtvat teda tappa, enne kui ta koju jõuab. „Kuid“, ütleb ilmutis, „seda ma ei usu; enne küll võtab maa neist mõne oma katte alla.“<sup>2</sup> Nii oleme Telemachose saatuse suhtes kohe algusest peale täiesti muretud. Ka Odysseuse pääsemisele suurest formist, mille Poseidon läkitas talle pärast ärasõitu Kalypso saarelt, oleme juba ette täiesti kindlad. Sest mitte ainult Leukothea ei kinnita talle ta hukkumatust, vaid ka Poseidon ise avaldab, et Odysseus pääseb, kuigi pärast raskeid vintsutusi, viimaks ometi faiaakide maale<sup>3</sup>. Ätinoose kohta öeldakse kohe vibuproovi alguses, et teda peab tabama esimene nool Odysseuse käest<sup>4</sup>. Ja Amphinomosele peavad Odysseuse hoiatused jääma tagajärjetuks, sest temalegi on määratud hukka saada Telemachose oda läbi<sup>5</sup>.

Säärane põnevuse kõrvaldamine tulemuse suhtes on tingitud kahest asjaolust. Tuleb silmas pidada, et eepose tekkimise ajal ja veel palju hiljemini neid lugulaule ei loetud, vaid ainult kuulati, kusjuures publik kuulis neist korraga veel vähem, kui tänapäeva lugeja suudab ühe sõõmuga läbi võtta. Et ettekanded suurnikkude pidulauas ei võinud olla väga pikad, näitab Demodokose laul puu-

<sup>1</sup> Vt. lk. 12.

<sup>2</sup> Vt. lk. 31.

<sup>3</sup> Vt. lk. 13.

<sup>4</sup> XXI 98.

<sup>5</sup> Vt. lk. 36.

hobuse ehitamisest<sup>1</sup>. Võib kindlasti öelda, et mõne sündmuse lõpp sageli ei leidnud aset selles ettekandes, milles ta algus. Siis oli kuulajail ometi soovitatav saada tulemuse kohta esialgu vähemalt lühikestki ülevaadet.

Lühema üksiktseeni puhul loob aga põnevuse kõrvaldamine teatud mõttes tugeva kunstilise paremuse. Tähelepanu keskendub nüüd täiel määral esitise kunstilisele teostusele. Mitte nii väga see, mis sünnib, vaid kuidas ta esitatakse, on nüüd peaasi. Siin avaldub eepiline kunst oma täiel kõrgusel. Põnevuse puudumine ei tähenda siin kaugeltki veel igavust. Seega et luuletaja on kõrvaldanud põnevuse tulemuse suhtes, on ta andnud ruumi palju üllamat laadi põnevusele — põnevusele teostuse suhtes. Luuletaja loob endale kunstlikke takistusi, nn. retardeerivaid (s. o. viivitavaid) momente, et neid otsekui mängides jälle kõrvaldada. Et Odysseus tormis ei hukku, on Poseidon ja Leukothea kuulutanud. Siiski mõjub tema kauane heitlus merega nii närveerivalt, et me usume ise kaasa heitlevat ja tunneme koos oma kangelasega päris tõsisest kergendust, kui ta pärast lakkamatult kuhjuvaid raskusi on viimaks ometi lehehunnikus varju leidnud. Vibuproovil peab kuulaja korduvalt hinge kinni pidama, sest asi ähvardab vägisi kujuneda teisiti, kui kuulaja seda ette teab. Samuti on lugu ka kättemaksustseenis, kui kosilastele korraga tuuakse relvi. Ometi pole põnevus tulemuse suhtes mitte igakord juba alguses kõrvaldatud. Me oleme Eumaiose hütis äärmiselt põnevil, kas targal Odysseusel peaks õnnestuma veenda oma ustavat sulast tema isanda tagasituleku tõelisuses, ja peagu kahetsusega näeme lõpuks, et kõik ta katsed on elukogenud seakarjase nahalt tagasi põrganud ilma igasuguste tulemusteta.

Omapärast vahendit kuulajate põnevilhoidmiseks on

---

<sup>1</sup> Vt. lk. 16.

kasutatud XIX laulu jalapesustseenis. Kerjus-Odyseus on istet võtnud oma vana amme Eurykleia vastas, kes valmis-  
tub ta jalgu pesema. Korraga märkab Eurykleia võõra  
reiel tuttavat armi — me oleme kõik äärmiselt huvitatud  
kuulma, mida ta küll ütleb; selle asemel aga järgneb nüüd  
pikk ajalugu selle armi tekkimisest, alates Odyseuse sün-  
nist ja nimepanekust, kuidas vanaisa Autolykos käis siis  
kaugelt tütrepoega vaatamas, kuidas Odyseus noormeheks  
sirgudes läks omakorda Parnassosesse vanaisale külla, kui-  
das teda seal lahkesti kostitati, kuidas siis koos mindi  
jahile ja kuidas Odyseus sai metssealt haava reide, kuidas  
seda raviti ja kuidas Odyseus vanemate suureks rõõmuks  
tuli viimaks tervena koju tagasi, — kõik see jutustatud  
eepilise sõnaohtruse täisvarustisega, kõigi võimalikkude  
formelipäraste värssidega ja igale kuulajale juba ammu  
pähe kulunud šablooniliste toimingute hästi põhjaliku kir-  
jeldusega, kuni viimaks alles pärast enam kui 70-realist  
digressiooni tullakse tagasi Eurykleia juurde ja teatatakse,  
mis ta siis tegi ja ütles.

Eepose ettekandeviis nõudis üksiku partii  
ümarmadamat ühtlaseks tervikuks. See pidi olema  
mõõduka pikkusega, et teda oleks võimalik olnud korraga  
ette kanda. Parim näide säärasest üksikkompositsioonist  
on Odyseuse küllatulek Eumaiose juurde<sup>1</sup>, mis tundub  
täiesti iseseisva teosena, liigendudes sealjuures järgmiselt:  
kõigepealt Odyseuse saabumine ja kostitus, siis peaosana  
suur kõnelus, mille keskuseks on Odyseuse jutustus, sel-  
lele järgneb pärast söömingut ümmargune lõpp: Odyseuse  
palve mantli pärast, milles tuum-osa moodustab väike jutus-  
tus öisest luurekäigust Trooja all.

Tähtsad sündmused varustatakse sagedasti pika  
sissejuhatusega. Nii eelneb näiteks vibuproovile XXI

---

<sup>1</sup> Vt. lk. 28—31.

laulus tolle vibu väga üksikasjaline ajalugu ühes tema endise omaniku Iphitos'e saatuse jutustusega. Seevastu on pikaltkäsiteldud stseenidel mõnikord äärmiselt lühike lõpp. See esineb peamiselt lahkumiste puhul. Odysseus pühendab Alkinoosele ja Aretele südamlikemaid lahkumissõnu, kuid keegi ei vasta enam talle ja ta saadetakse laeva juurde ainult ühe heeroldi ja kolme ümmardaja poolt, kes kannavad tal kingid ja toidumoonu sadamasse<sup>1</sup>. Nii-sugust lõppu ei rakendata aga sugugi šablooniliselt. Telemachose lahkumist Spartast on näiteks kirjeldatud üksikasjaliselt, kusjuures Helena ennustus Odysseuse tagasitulekust annab kogu lahkumisstseenile väärrika tähtsuse<sup>2</sup>.

Nende paljude paremuste kõrval, mida pakub „Odysseia“ omapärane kompositsioon, on tal ka üks miinuskuul, nimelt vasturääkivus ajaarvestuses. IV laulus meelitab Menelaos Telemachost jääma pikemaks ajaks tema juurde külla, kuid noormees keeldub seda tegemast väga viisakalt, kuid kindlal toonil. Stseen lõpeb Telemachose peatse ärasõidu ootusega. XV laulu alguses ilmub Athena öösi ta juurde ja õhutab teda võimalikult kiirele ärasõidule. Nüüd aga asetseb IV ja XV laulu vahel Odysseuse eksisõitude lugu, mis algab Hermese läkitusega Kalypso juurde. Seega peab Telemachose viibimine Spartas kestma tervelt 30 päeva<sup>3</sup> — täitsa võimatu resultaat, mis pole IV laulu lõpus antud eeldustega põrmugi kokkukõlas. Me peaksime oletama, et kosilased on varitsenud Telemachost asjata kuu aega ja et Penelope pole vahepeal poja ärakolekust väljagi teinud. Luuletajale pole tulnud mõttessegi märgata, et eksisõitude loo vahelepõimimine venitab Telemachose viibimise Spartas mõttetult pikaks, vaid ta võtab

---

<sup>1</sup> Vt. lk. 27.

<sup>2</sup> Vt. lk. 31.

<sup>3</sup> Vrd. lk. 45.

XV laulus jutustuse Telemachosest sealt kohalt uuesti üles, kus see IV laulus oli katkestatud.

Väikesi vasturääkivusi ajaarvestuses on veel teisigi. Mõnikord tuleb nad kirjutada kompositsiooni arvele, sagedasti on nad aga seletatavad lihtsalt sellega, et poeesia ja kronoloogia on vaenlased, kes üksteisest sagedasti kuigi palju ei hooli.

## 2. Värsimõõt.

„Odüsseia“ jaguneb 24 lauluks<sup>1</sup> ja sisaldab 12 110 värssi. Värsimõõduks on nn. daktüiline heksameeter, s. o. kuuest daktülist (- ∪) koosnev värss, milles pikk rõhuline silp vaheldub kahe lühikese ( ∪ ∪ ) või neid asendava ühe pika rõhutu silbiga ( ∪ - : spondeus):

∪ ∪ | ∪ ∪ | ∪ ∪ | ∪ ∪ | ∪ ∪ | ∪ ∪

Viimane värsijalg on alati kahesilbiline (katalektiline, s. t. lühendatud), kusjuures viimane silp võib olla pikk või lühike (*anceps*, s. t. kahekujuline). Eelviimane värsijalg on enamasti alati puhas daktül. Neid erakordseid värse, milles viies värsijalg moodustab spondeuse, nimetatakse spondeilisteks värssideks. Arvestamata viimast, katalektilist värsijalga võimaldab heksameeter oma daktülite ja spondeuste vaheldumisega 2<sup>5</sup> = 32 varianti, mis on ka kõik tegelikult tarvitusel.

Nagu kerge näha, annab säärane vaheldusrikas värsimõõt eepose välisele avaldusviisile suure mitmekesisuse. Tüütavast üksluisusest, mida võiks oodata ühe ning sama värsimõõdu tuhatkordselt kordumiselt, pole kuskil midagi märgata. Kergeltheljuvate daktülite ja raskeltloimavate spon-

<sup>1</sup> See jaotus pole esialgne, vaid pärineb tõenäoselt aleksandria kriitikult Zenodotoselt (III saj. e. m. a.).

deuste maitsekas ning kunstipärane vaheldumine annab igale värsile omapärase ilme. Iial ei muutu see värsimõõt igavaks, sest ta on võimeline lakkamatult teisenduma ning jääma ometi ikka seksksamaks. Ta võib tükelduda kord nii, kord teisiti, võib muutuda kord aeglasemaks, kord kiiremaks, võib laisalt tukerdada ja vallatult veerelda, võib kõlada kord karmilt, kord leebelt, võib jaguneda pooleks ja riimida oma pooli. Ta on suuteline edasi andma igasugust meeoleolu, olgu see ärritus, rahu, valu, viha, rõõmuelevus või sünge tõsidus. Kuivõrd põhjalikult üksteisest erineva iseloomu võivad omandada heksameetris koostatud värssid ühelt poolt daktüülite ja teiselt poolt spondeuste ülekaalu puhul, nähtub selgesti järgmisest kahest vastandlikust värsinäitest:

1) Heksameeter, milles kõik 5 esimest värsijalga on daktüülilised (XI 598):

*αὐτίς ἔπειτα πέδονδε κλίνδετο λάας ἀναιδής*  
*(aútis epeita pedonde klíndeto lá-as anaídēs*  
 „jälle siis tasandikule veeres häbematu kivi“).

Jutt on Sisyphos'est, kes pidi manalas karistuseks veeretama mäe otsa rasket kivi, mis aga igakord mäeharjale jõudes libises ta käte vahelt lahti ja veeres alla, nii et õnnetul kangelasel tuli lõpmatuseni korrata sedasama vaevarikast tööd. Daktüülite väle rütm iseloomustab siin üpris kujukalt „häbematu“ kivimüraka hüplevat hoogu üle kün-gaste ja kaigaste, kuni ta jõuab viimaks jälle alla orgu.

2) Heksameeter, milles kõik 5 esimest värsijalga on spondeilised (XV 334):

*σίτου καὶ κρεῖων ἤδ' οἴνου βεβρίθασιν*  
*(sítu kai kreíon éd oínū bébrithásin*  
 „leivast ja lihast ning viinast on koormatud“).

Didulaudade ägamist toidurohkuse all on vaevalt küll võimalik jälgendada luules veel kaemuslikumalt kui säärase rasketoimelistest spondeustest kubiseva heksameetriga.

Hoolimata oma näilisest lihtsusest on heksameeter ometi äärmiselt kunstlik värsimõõt. Ta pole loodud laulmiseks, kuigi ta on lauluvärsist loomulikult tekkinud, vaid rohkem kui ükski teine värsimõõt sobib ta just retsifeerimiseks, ühe sõnaga, heksameeter on imeteldavaim jutustamisvärss. Täie õigusega nimetati teda antiikajal „jumalikuks värssiks“. Raske on teda uutest keeltes kohaldaselt järele aimata.

### 3. Keele ilukõla.

„Odüsseia“ on koostatud eoolia<sup>1</sup> keele sugemetega rikkalikult läbipõimitud vana-joonia<sup>2</sup> murrakus, mida antud kujul pole kõnekeelena kunagi tarvitanud ükski kreeka suguharu ja mis seepärast oma pühalikus arhailisuses sisendas hilisematele sugupõlvetele kujutluse „jumalate keeltest“, milles kord vestelnud kuldse muinasaja sangarid ja taevased valitsejad.

Esmajärguliseks ning ületamatuks luulekeeleks teeb selle eepilise dialekti kõigepealt tema haruldane kaunikõlalus, mis on suurel määral tingitud female aluseks oleva murraku erakordsest vokaalirikkusest. Selle tõestuseks toome mõningad näited. On kolmesilbiseid sõnu, mis koosnevad ainult vokaalidest: *Αἰαίη* (ai-ai-ē saar, kus elas Kirke), *οἶω* (o-i-ō ‚arvan‘), *λαῖε* (i-au-ei ‚puhkab‘), neljasilbiseid

<sup>1</sup> Eoollased asustasid peamiselt Väike-Aasia lääneranniku põhjapoolset osa selle juurde kuuluvate saartega (millest tähtsaim on Lesbos oma pealinna Mütileenega) ja Tessaaliat.

<sup>2</sup> Joonlaste valdusse kuulus Väike-Aasia lääneranniku keskosa mitmete tähtsate linnadega ja palju Egeuse mere saari.

sõnu, milles esineb ainult üks konsonant: *ἀεικείη* (*a-ei-kei-ē*, 'sündmatus'), *Ἄιολίη* (*ai-o-li-ē* 'Äiolose saar'), *ἱερέω* (*hi-e-reu-ō*<sup>1</sup>, 'ohverdan'), *ἰάομαι* (*i-ā-o-mai*, 'ravin'), sõnu, mis algavad kolme samase, kuid eri silbi moodustava vokaaliga: *ἄατος* (*a-a-a-tos*, 'kahjutu'), edasi viiesilbiseid sõnu, milles seitsme vokaali kohta tuleb ainult üks konsonant: *ἀοιδίαι* (*a-oi-di-ā-ei*, 'laulab'), *ἀιτιάοιο* (*ai-ti-ā-oi-o*, 'süüdistaksid'), viimaks neljasilbiseid sõnu, mis koosnevad ainult vokaalidest: *οἴηια* (*oi-ē-i-a*, 'roolimõlad'). On selge, et niisuguse vokaalirikka keelega, millele kultuurkeelte hulgas sellel alal väevalt küll kunagi leiduks võistlejaid, võib värsside kõlakülluse saavutamiseks juba midagi ära teha. Kes aga arvab, et eepiline stiil säärase vokaaliuputuse all kujunes vahest liiga vesiseks ning maotuks, see eksib: sõnad, nagu *περιγνάμπτοντα* (skandeeritult: *perignamptōnta*, 'ümberpainutavat') ja teised säärasead, hoolitsesid oma konsonantide jõulise kuhjumisega parajal kohal värsside tarvilise karmuse ja karguse eest.

Teise silmapaistva vöorusena tuleb nentida eepilise dialekti oivalisi võimeid sõnamalinguks. Leidub värssse, mille kõlamulje sugereerib isegi keelt mitte oskavale kuuljale kaunis õige kujutluse nende sisust, näit. IX 71:

*τριχθὰ τε καὶ τετραχθὰ διέσχισεν ἰς ἀνέμοιο*  
*(trichthate kai tetrachtha diēs-chisen is anemoio*  
 „kolmiti ja neliti lõhestas tuule võim“).

Kuuldes seda värssi korrektselt skandeerituna, tekib peagu spontaanselt kujutlus peelepuude raksumisest ja purjede

<sup>1</sup> h hääldatakse väga nõrgalt ja ei tule üldse arvesse konsonandina.

kärisemisest võimsa formi möllus vahutaval ulgumerel. Teiste sõnamaalingut kujutavate värsinäidetega tutvusime juba eespool värsimõõdu käsitluses.

Ent mis kõnelda terveist värssidest! Juba üksainus sõna *παφλάζων* (*pafladzōn*, 'kobrutav') sisendab piisava veenvusega kujutluse pahisevast lainemurdlustest vastasasetseva kaljurünka pihta. Selliseid sõnamaalinguid on täis kogu eepos. Keeleuusika jaoks tundlikule kõrvale on see laitmatute heksameetrite külluslik hoovus otsekui mingi lakka-matu sümfoonia.

#### 4. Sõnastustiil.

Igäüks, kes läheneb muinaskreeka eeposele, tunneb end sedamaid haaratuna tema vankumatu järjekindlusega läbiviidud hoogsast kõrgelennulisest stiilist. See ülendab iga lugeja hallist igapäevsusest kõrgemaisse regioonesse ja imestusega märkab ta, et see stiil läbib kogu laiaulatusliku eepose täiesti ühtlase koena, jutustatagu seal siis üllaist või alatuist, hirmuäratavaist või ilmsüütuist asjust. Kui esinebki eeposes tema ääretu mahukuse tõttu niipalju suurepärase kõrval ka mõningaid surnud kohti, mil pole jõulisust ega meeoleolu, kujukust ega piisavat tegevust, siis needki kohad püsivad tarvilikul tasemel just selle ühtlase kindla stiili varal, mis annab teatava õilsuse ka lahjemale luulele ja varjab tema õõnsust oma ilukoega.

Mis annab siis eepilisele stiilile sellise suurejoonelisuse? Igale muinaskreeka eepose lugejale torkab kõigepealt silma nähtus, mida võime nimetada **eepiliseks külluseks**. Vaatleme pisut üksikasjalisemalt, millest see on tingitud ja kuidas ta avaldub.

1) Kõnetlusformelid. Muinaskreeka eepos oli esialgu arvestatud muidugi ainult suuliseks ettekandmiseks.

Ta ei tohtinud seepärast sisaldada kiireid hüppeid, sest siis ei oleks kuulajad suutnud jälgida. Sellest tulenebki ta esitusviisi rahulik vool ja läbipaistev selgus. Mõned kohad olid aga kuulajaile raskepärased, nii nagu nad ka moodsat lugejat sunnivad tihti aeglasemale edasiminekule. Need on eeskätt tegelaste kõned, milles mõtted järgnevad üksteisele sageli väga tihedas kokkukuhjatuses. Seal on siis otsustavalt asetada iga uue kõne ette lühike paus, mis võimaldaks kuulaja tähelepanul vähemalt üheks hetkekski hajuda. Selleks pausiks on tavaliselt kaks värssi, millest esimene on autori sissejuhatus järgnevale kõnele, tutvustades kuulajaile kõneleja isikut, kuna teine värss sisaldab kõnefluse, mis sageli loendab samuti kõnetatava isiku päritolu ja erilisi tunnuseid. Näiteks:

Siis aga Nestori poeg Deisistratos lausudes kostis:

„Zeusist kaitstud Ätriid<sup>1</sup> Menelaos, sa võimlaste päalik...“<sup>2</sup>

Sääraste värsside täiteks ei sobi muidugi miski uus ega tavatu, vaid ainult kulunud formelipärane materjal, kui ta kuulaja tähelepanule tõesti peab olema ettevalmistavaks puhkuseks selle vastu, mis on tulemas. Kuid nii arvukad kui seda laadi näited ka on, pole luuletaja lasknud neil kuskil kujuneda šablooniks, vaid igal pool valitseb ka nende formelipäraste värsside tarvitamises mõõdukas kaalukus ja otstarbekohane jaotus.

2) Epiteetid. Eepiline küllus avaldub ka rohkel arvul kasutatud kaunistavate lisandsõnade ehk epiteetide näol. Ühtki kangelast ega jumalat ei nimetata ilma teda iseloomustava lisandsõnata: jumalik kannataja Odysseus, kaugeltkuulus Orestes, kurjasepitsev Ägisthos, valevkäsi- varsne Arete, kaunirüüline Nausikaa, arukas Penelope, pilvi-

---

<sup>1</sup> = Atreus'e poeg.

<sup>2</sup> IV 155 j.

koguv Zeus, kakusilmne jumalanna Athena, hõbejalgne The-  
tis<sup>1</sup>, roossõrmne Eos<sup>2</sup>, koguni: jumalik sigur Eumaios;  
ka loomadel ja elututel asjadel: sirgejalgsed lambad, pika-  
varjuline oda, purpurpõsine laev, — kõigil on oma kindlad  
lisandsõnad, mis alati kordudes laotavad ühtlase piduliku  
sära üle terve eepose. Need epiteedid kasvasid aja jooksul  
oma peasõnadega niivõrd kokku, et nad esinevad nüüd  
mõnikord ka seal, kus nad pole õieti parajal kohal, näiteks  
kui kangeline tõstab päise päeva ajal käed „tähise“ taeva  
poole või kui Nausikaa läheb „hiilgavaid“ rõivaid pessa  
viima. Epiteedid annavad eeposele ta kireva värvikülluse,  
mis ilma nendeta jääks märgatavalt lagedamaks.

3) Korduvad värssid. Suur on eeposes formeli-  
päraselt korduvate värsside arv. Igapäevsete toimingute  
mainimine esifatakse ikka samal kujul; isegi pikemate kir-  
jelduste jaoks on korduvate sündmuste puhul, nagu söögi-  
valmistus, magamisaseme tegemine külalisele, kostitus, laeva  
maandumine ja väljasõit, tema valmisseadmine sõiduks jne.,  
välja kujunenud kindel skeem, mis täidetakse sellekohaste  
formelipäraste värssidega. Ka need aitavad selleks kaasa,  
et võimaldada kuulajale puhkust ja tähelepanu lõtvumist  
alatisest pinguldusest. Täielikku ühetaolisust kohtame neis  
korduvais kirjeldusis siiski harva, enamasti varieeruvad nad  
suuremal või vähemal määral. On täheldatav, et ka mõned  
motiivid armastavad korduda. Kolm korda jutustab  
Odysseus väljamõeldud loo saagiahne röövsalga poolt kor-  
raldatud rünnakust rahulikele elanikele, mis algab õnneli-  
kult, kuid lõpeb ründajate verise lüüasaamisega, — sisu-  
liselt igakord ühte moodi, kuid esituses erinevalt. Et Tele-  
machost aidata, muudab Athena enese samalaadseiks, peagu  
ühte moodi nimetatud isikuiks, Menteseks ja Mentoriks,

---

<sup>1</sup> Merejumalanna, Achilleuse ema.

<sup>2</sup> Koidujumalanna.

kellest, üks on perekonna võõrussõber, teine aga Odysseuse seltsimees. Kolm korda viskavad kosilased kerjus-Odysseuse pihta, kaks korda jalapingiga, kolmas kord lehmajalaga. Ka Kirke ja Kalypso ilmutavad palju ühiseid jooni.

Kuid mitte alati ei esitata meile sündmusi säärases rahulik-mugavas avaruses ning eepilises külluses, vaid tihti piiratakse ka peamomentide või mõne silmapaistvaima joone napi esiletõstmisega, mis otse sunnib kuulajat looma endale ise tervikust elava kujutluse. See **äärmine napolisõnalisus** esineb peamiselt tegevuse haripunktidel ja siis juba täiesti või peagu täiesti ilma igasuguste poeetiliste kaunistusteta. Lühisõnalisus viib aga mõnikord ka teatud ebatäpsusteni, eriti nn. **summaarseis** (s. o. kokkuvõtlikes) jutustusis, kus kuulajaile tuntud sündmused esitatakse uuesti lühidas kokkuvõttes mõne tegelase informeerimise huvides. Näiteks jutustab tundmatu Odysseus XIX laulus Penelopele tema abikaasa seiklusi nii, nagu oleks viimane pärast laevahukku Trinakia juures jõudnud andurpalgil ratsutades otse faiakide maale. Kalypsost ja tema saarest on vaikides möödunud.

Tõenäosuse rikkumist kohtame ka mujal. Et Penelope jalakümbeluse stseenis midagi ei märka ümberpaiskuva pesukausi kolinast ja Odysseuse ning Eurykleia vahelisest kõnelusest, on peagu uskumatu. Eriti paistab see tõenäosuse rikkumine silma minajutustustes, kus luuletaja mõnikord unustab, et mitte tema ise ei jutusta, vaid üks tema tege-lastest, ja nii esitatakse meile mõnikord asju, mida jutustaja ise ei võigi teada ega ole ka hiljemini kelleltki kuulnud.

Väga tähtis kunstivahend eepilises luules on **otseise kõne** tarvitamine. Suured osad eeposest, nagu Odysseuse saabumine Alkinoose juurde, koosnevad ainult kõnedest vähese liigendava tekstiga ja ka muud osad sisaldavad neid üsna rikkalikult. Struktuurilt on need kõned enamasti meisterlikud, aimates ette juba kõiki tulevase retoorika võtteid ning

seadusi. Mis iganes võimalik, vormitakse ümber kõneks ja esitatakse otse tegelaste suu läbi. Ka mõtlemine, mis eepose keelepruugi kohaselt on kõnelemine iseendaga või inimese kahekõne oma seesmise minaga, avaldub kõnes: kaalutus kujuneb monoloogiks.

Kõne täidab mitmesuguseid otstarbeid. Ta paljastab kõneleja iseloomu otsekui draamas. Ta võimaldab möödunud ja tulevaid sündmusi siduda käesolevaga. Ta vabastab järgneva sündmuse kirjelduse üksikasjade rohkusest, mistõttu see sündmus ise autori poolt jutustatuna saavutab suurema reljееfsuse ning teravuse. Odysseuse saabumisel faiaakide maale oleks linna kirjeldus tundunud tegevuse arendamisel tüütavaks takistuseks: nüüd aga esitab Nausikaa selle kirjelduse oma kõnes, milles ta annab Odysseusele ühtlasi tarvilikud juhendid tee leidmiseks Alkinoose lossi. Manala sissekäigu kirjelduse paigutamist manalasõidusse endasse väldib luuletaja sel teel, et ta laseb Kirkel allmaailma sissekäiku enne Odysseusele kirjeldada. Kirke suus mõjuvad tolle koha jubeused palju tugevamini, kui nad oleksid seda suutnud autori enda jutustuses. Ka kohad, millest Odysseus peab mööduma pärast lõplikku ärasõitu Kirke juurest, sireenide rand, Skylla ja Charybdis jne., on meile Kirke poolt antud kirjelduste kaudu juba ette teada, mistõttu meie tähelepanu võib kiinduda ainuüksi kangelasse endasse ja neisse vahendeisse, millega ta väldib ähvardavad õnnetused.

Eepose ilusaimate osade hulka kuuluvad arvukad kohad, mis peagu täiesti või suurimalt osalt koosnevad kõnedest. Kõneduell Odysseuse ja Eumaiose vahel XIV laulus on ülimal määral veetlev, sest kogu aja me ootame, et Odysseusel õnnestub võita seakarjuse uskmatust. Sama kehtib ka mitte vähemal määral Odysseuse kõneluse kohta Penelopega (XIX 1.). Juba usume, et Odysseusel on õnnestunud veenda Penelopet tema mehe peatses tagasitulekus, kui korraga Penelope lootusetus puhkeb uuesti esile ega lase end enam

tagasi tõrjuda, kuigi kuulaja teadvuses just kõneluse lõpposaga seostub väljavaade õnnelikule lahendusele.

Eepilise luule olemus on jutustus. Missuguse üleatmatu meisterlikkusega luuletaja valdab seda ala, näeme kas või kükloop Polyphemose loost. Ent samaväärne meister on ta ka kirjelduse alal. Seda kunsti on luuletaja rakendanud eriti Athena hiie, Arete aedade ja kükloopide maa ees asetseva kitsesaare<sup>1</sup> manamisel kuulajate silmade ette. Kõige täiuslikum on aga Phorkys'e sadama kirjeldus Itakal (XIII l.), kus faiaagid asetavad magava Odysseuse maale; ta on lülitatud ühtlasi äärmiselt sobivale kohale, luues sündmuste otsustaval pöördepunktil paraja peatusmomendi. Tuleb täheldada, et kõik üksikasjalisemad maastikukirjeldused on pärit Odysseuse eksisõitudest, kuna Itaka topograafia on — Phorkyse sadama kirjeldus välja arvatud — üsna pealiskaudne ning üldjooneline. Jutustus eksisõitudest tundmatuil meredel ajendas hõlpsasti tungi fabuleerima ka niisuguste asjade üle, mis polnud tegevusega põhjuslikus seoses.

Deale maastikukirjelduste on silmatorkav veel üksikute sündmuste kirjelduse suurejooneline toredus. Meenutagem kas või ületamatuid tormikirjeldusi V ja XII laulus. Säärane ülevus on alati täismõjuline, sest ta pole kunagi liialdatud, ei lasku võimatustesse ega sisalda vasturääkivusi. Juba vanaaja rahvad imestasid „Odüsseia“ sündmuste kaemuslikku selgust ja loomupärasust välise ja seesmise elu tabamisel. Ent käsifluse tabavuse ja jõulisuse üle rõõmustab veel tänagi iga arenenud lugeja. Nende omaduste mõjul „Odüsseia“ jääb ka alati nooruslikult värskeks, sest kaugest ning õieti võõrapärasest maailmast astub inimene ja teda ümbritsev loodus meile vastu tuttavana ning vahefult mõistetavana.

<sup>1</sup> VI, VII ja IX laulus.

Imestust pälvib ka eepose **kontrastide kunst**, s. o. kunst luua hinges kõige erakorralisemaid ning vastukäivamaid meeoleolusid, vapustada teda niiöelda vastupidistes suundades ja äratada temas röömust ja valust, õnnest ja leinast, hirmust ja lootusest segunenud tundevärinaid. Üldse tuleb alla kriipsutada esitatavate piltide ülisuurt vaheldusrikkust. Ja kuigi kohati kipub sisse hiilima natuke monotoonust ja ükskõiksust, siis asetavad meid sagedased **võrdlused** ajutiseks hoopis uude maailma, kust me värskendatult võime jutustuse juurde jälle tagasi pöörduda. Võrdlused on esitatud väga mitmesugusel kujul, kord lühidalt üheainsa sõnaga, kord avaralt ning suurejooneliselt, kuid ikka piltliku selgusega. Otsekui tahtmatult tungib jutustuse ainesse süvenenud luuletaja teadvusse mälestus mingist analoogilisest sündmusest looduses ja paari tabava joonega kavandatult seisab meie ees valmis pilt, mis viib meie pilgu hetkeks kirjeldatavast sündmusest kõrvale, et teha seda niimoodi veel vaatlikumaks. Võrdlused käsitavad kogu looduse ja inimese elu valdkonda; on otse liigutav, kuidas luuletaja, käsitles vägevaid võitlusi, kuulatab sealsamas igapäevse askelduse intiimseid toiminguid. Nii on võrdlused meile eepilise maailma tundaõppimisel tänuväärseks vahendiks, sest nad avavad meie silmad looduse kaunidusele ja pisielu omapärasustele, mis jutustuse üldkäigus muidu jääksid hoopis tähele panemata.

Kirjelduste piltlikkust suurendab ka **metafooride** ja **metonüümiate** rohkus, mille julgust pole küllalt suudetud imestada: „mäestiku pärg“, „hammaste tara“, „marus möirgavad rannad“ ja paljud, paljud teised üllatavad igäüht, kes esimest korda võtab kätte „Odüsseia“.

Teistest eepilise stiili vahendeist olgu nimetatud veel **lühikesed iseloomustused**, mis, puudutades esitatavat küll ainult mööda minnes, sunnivad ometi kuulaja fantaasial tervet sündmust mõttes järele kujutlema. Näiteks on tege-

laste tundmusi mõnikord antud mõista üheainsa sõnaga, nii et kuulaja on ergutatud neid endale ise ette maalima. Kes ei tahaks küll järele tunda, mis liikus Odysseuse hinges, kui ta, olles viimaks ometi veendunud oma peatses kojupääsus, sõitis ära faiaakide maalt! Mis ütleb aga luuletaja? „Vaikides astus Odysseus laeva ja heitis pikali, et uinuda.“ Ka pärastpoole, kui kangelane istub Eumaiose hütis kerjusena aupaklikult oma poja vastas, ei reeda luuletaja ühegi sõnaga, mis tundmused valdavad isa hinge. Alles pärast äratundmist, kui mõlemad võivad anda oma pisaraille vaba voli, öeldakse: „Siinamaani oli ta end kindlasti oheldanud.“

Luuletaja laseb jutustusel mõjuda meisse vahetult. Oma tunded kannab ta üle tegelastele, ise aga astub ta peagu täiesti oma teose taha varjule. Seda **objektiivsust**, mille tõttu muinaskreeka eepos on sugulaslik draamaga, on kõikidel aegadel ülistatud eepilise stiili ühe peavoorusena. Sest seeläbi kõnelevad tegelased meile otse isiklikult, ja ometi on meil kogu aja tunne, et luuletaja on ise südamega seal juures. Siiski on ka kohti, kus luuletaja tunded avalduvad ilma tegelaste vahendusega. Faiaakide laeva salapärest sõitu saadab järgmine mõtiskelu: „Nii lõikas ta kiires jooksus laineid, kandes meest, kes arukuselt jumalate sarnane, kes varemini oli kannatanud palju hädasid sõjas ja sõidul läbi vaevarohekete voogude; nüüd aga magas ta rahulikult, unustanud kõik, mis ta kannatanud.“

Veel palju harvemad on luuletaja otsused mõne isiku või asja kohta. Eumaiost kiidetakse ta õilsameelsuse pärast, sest et ta jumalaid ei unustanud<sup>1</sup>. Seesugused juhud on nii haruldased, et nad torkavad igakord silma. Eepos sunnib ja harjutab meie mõtteid viibima jutustuse juures ja luuletajat ennast unustama. See suurelt osalt tekitabki tolle

---

<sup>1</sup> XIV 421.

rahuliku naudingu, mida pakub meile eepiline luule. Me näeme asju otsekui oma silmaga ja astume nendega kõige otsesemasse ühendusse.

Viimaks on eepos rikas ka igasugustest vanasõnataolis-  
test **sententsidest** ehk mõtteteradest: Näit.: ka liigne maga-  
mine on tüütus<sup>1</sup>; julge mees on kõikjal eelises<sup>2</sup>; teras haa-  
rab mehe iseendast kaasa<sup>3</sup>; häbelik kerjus ei kõlba kuhugi<sup>4</sup>.

---

<sup>1</sup> XV 394.

<sup>2</sup> VII 51.

<sup>3</sup> XIX 13.

<sup>4</sup> XVII 578.

## V. „Odüsseia“ saamisluгу. „Homerose küsimus“.

### 1. Antiikaja vaated.

Oleme siia maani eepose analüüsimisel vältinud hoolikalt Homerose nime, sest Homerose isiku küsimus ühenduses „Iliase“ ja „Odüsseia“ saamislooga moodustab maailmakirjanduses ühe raskeima probleemi, mille lahendus täielikult arvatavasti kunagi ei õnnestu. Kreeklased ise uskusid, et mõlemad eeposed on täielikult koostatud Homerose nimelise isiku poolt; kuid sama kindlusega omistati talle veel V ja IV sajandil e. m. a. ka suur hulk teisi eeposi ja väiksemaid laule, millest nähtub, et „Homerose“ oli kogunimeks sangarieepose õitsengule. Ärkav kriitika võõrandas talt küll juba antiikajal ühe neist teoseist teise järel ja mõned agaramad esindajad läksid koguni niikaugele, et võtsid talt isegi „Odüsseia“; kuid keegi ei julgenud kahelda pimesa laulik-rauga — nii kujutlesid nad Homerost — olemasolus, kellest juba varakult teati jutustada kõikisugu legende ja kelle auväärsed jooned, nagu nad võisid hõljuda mõnedel vaimusilma ees, kunstniku poolt on suletud vaimukasse ideaalportreesse<sup>1</sup>. Igatahes võistles tema

---

<sup>1</sup> Vt. lk. 89. Pilt kujutab Napoli marmorbüsti. Võrdse meisterlikkusega on temas esile manatud igeriku rauga pimesus kui ka suure luuletaja elutarkus ja nägijalik vaimustus.

sünnikoha au pärast enam kui seitse linna<sup>1</sup> ja üksteisest erinevad andmed tema eluaja kohta ulatuvad üle poole aastatuhande, mis on küllaldaseks tõenduseks, et uskumisvääreid pärimusteateid tema kohta ei olnud.

## 2. Moodne Homerose kriitika.

Moodsat „Iliase“ ja „Odüsseia“ lugejat hämmastab kohe kaks silmatorkavat asjaolu. Esiteks mõlemad eposed on kunstilisest küljest täiuslikud. Ja kreeka kirjandus algab nende meistriteostega. Meil pole mingeid proove ebaküpsemast tööst, mis oleks pidanud neile eelnema. Säärasele nähtusele pole mingit paralleeli ühegi teise kirjanduse ajaloos. Teiseks, kumbki epos moodustab suurtes joontes orgaanilise terviku, Ometi kumbki neist sisaldab seiku, mida mitmesugustel põhjustel on peetud ühtesobimatuks vaatega, et üks luuletaja on koostanud terve eepose. Need kaks probleemi on olnud aluseks „Homerose küsimusele“.

Homerose küsimuse kriitiline uurimine algab prantsuse teadlase Fr. H. Abbé d'Aubignac'iga (1604—1676), kelle põhjanev teos sel alal, *Conjectures académiques ou dissertation sur l'Iliade*, kirjutatud juba a. 1664, ilmus alles pärast autori surma ilma nimeta, a. 1715. D'Aubignac, piirdudes oma uurimuses ainult „Iliasega“, püüdis näidata, et Homeros pole kunagi elanud ja et „Ilias“ on vaevalt midagi rohkem kui lugulaulude kogu, mis on osavasti kokku seatud umbes IX sajandil e. m. a. Kuid d'Aubignac'i kirjutis jäi esialgu tähele panemata, kuni a. 1795 saksa teadlane

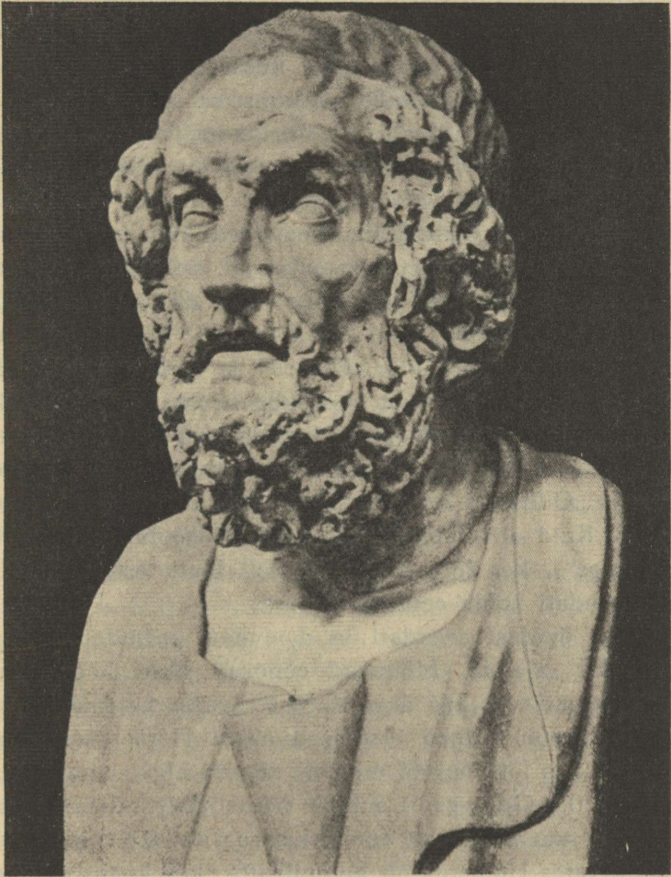
---

<sup>1</sup> Nende nimed on koondatud järgmisse värsipaari:

Seitse Homerose sünnitusau eest võistlemas linna:

Smürna, Rhodos, Kolofoon, Salamis, Ios, Argos, Ateena.

Teisendeis nimetatakse veel Chios't, Kyme't ja Pylos't.



Homeros.

Fr. A. Wolf avaldas oma kuulsakssaanud uurimuse *Prolegomena ad Homerum*, milles ta tõhusalt viis edasi prantslase poolt algatatud juurdlust, lisandades sellele uusi huvitavaid tähelepanekuid. Wolf püüdis tõestada nelja peapunkti. 1. Homerose eeposed on koostatud umb. X saj. e. m. a. ilma üles kirjutamata, mis kunst sel ajal oli kreeklastele kas täiesti tundmatu või kirjanduslikeks otstarbeiks alles rakendamata. Lugulaule anti edasi ainult suusõnalise ettekande varal, mistõttu nende tekst kannatas aja jooksul mõningate muutuste all. 2. Eeposed pandi kirja esmakordselt umb. a. 550 e. m. a., Peisistratos'e ajal. Sel puhul nad langesid uute muudatuste osaliseks nn. diaskeuastide (s. o. korrektorite) ehk õpetatud kriitikute käe all. 3. Kunstiline ühtsus, mis on omane „Iliasele“ ja veel suuremal määral „Odüsseiale“, ei kuulu eepostele nende esialgsel kujul, vaid on neile juurde poogitud kunstiosava käsituse kaudu hilisemal ajal. 4. Algupärased luuleteosed, millest meie „Ilias“ ja „Odüsseia“ on koostatud, ei kuulunud kõik samale autorile. Kuid oli olemas üks luuletaja, geniaalsem teistest („Homeros“), kes lõi „suurema osa“ lauludest, mis hiljemini koondati kahte eeposse.

Wolfi õpetust arendati ja moendati paljude teadlaste poolt XIX sajandil. Mõlemad eeposed võeti hoolsa analüüsi alla, mis viis aga üksteisega teravasse konflikti sattuvate tulemusteni. Ühed teadlased nägid Homeroses mingit algpoeeti, kes lõi ühe või mõlema eepose algkavandi („Ürg-Ilias“ ja „Ürg-Odüsseia“), millele pärastised luuletajad kuhjasid aina uut materjali (nn. ekspansiooniteooria). Teiste arvates Homeros oli kompilaator, kes kogus ja ühendas muistsed üleskirjutamatud ning üksteisest sõltumatud lugulaulud ühiseiks tervikuiks („lauludeteooria“).

Sellal kui vaenutsesid need kaks üksteisega leppimatut vaateviisi, mille pooldajad jõudsid, nagu näha, diametraalselt vastupidistele resultaatidele Homerose isiku suhtes,

tuletati hoopis uus kriteerium küsimuse uurimiseks välja-kaevetest Troojas, Mükeenes ja mujal. Võeti appi arheoloogilised tunnistusmaterjalid. Nende põhjal mõned hakkasid „Iliast“ ja „Odüsseiat“ pidama nn. mükeene kultuuri<sup>1</sup> kajastuseks puhtal kujul, tuginedes asjaolule, et paljud mükeene kultuuri elemendid, näiteks vasksed relvad, leiduvad ka Homeroose eepostes. Kuid niisugusele seisukohale polnud võimalik jääda täiel määral püsima, sest eepostes on vihjeid ka hilisema aja rahvaile ja kultuuritooteile. Selle põhjal hakati siis eeposi analüüsima niisuguselt vaatekohalt, et mükeene elemendid pidid moodustama neis ühe kihi ja hilisemad elemendid teise. Kuid ettevõtte äpardus täiesti; üksikud elemendid olid lahtiharutamatu üksteisest läbi põimunud ja nii osutus võimatuks käsitleda Homeroose lugulaule kaasaegse kultuuriarengu peeglina. Katsed kooskõlastada arheoloogilise ja kirjandusloolise analüüsi tulemusi tegid segaduse aina hullemaks, sest niinimetatud vanimais kirjanduslikes kihtides leidis sageli arheoloogiliselt kõige hilisemaid kultuurielemente.

Sääraste eboveenvate tulemuste puhul pole midagi imes-tada, kui teadlased hakkasid püüdma teisel teel läheneda Homeroosele. Nad võtsid omaks mõlema eepose kunstilise ühtsuse ja loobusid katses jagada neid kihtidesse. Nii hakkas eelmise sajandi lõpul ikka enam maad võtma nn. uni-taarlaste teooria, mille järgi stiili ja kompositsiooni ebatasasusil kui ka sisulisil vasturääkivusil pole mõlema eepose suure mahu tõttu otsustavat tähendust, vaid ni-hästi „Iliast“ kui ka „Odüsseia“ on algusest lõpuni ühe geni-aalse autori loodud. Kummutati Wolfi argumendid oletata-vast kirjaoskamatuses eeposte koostamise ajal ja Pei-

---

<sup>1</sup> Valitses Kreeka mandril umb. a. 1600—1250 e. m. a., tuntud meile peamiselt H. Schliemann'i väljakaevete põhjal Mükeenes (linn Peloponnesose kirdeosas) a. 1870.

sistratose redaktsioonikomisjoni töö tähtsusest ning ulatusest. Seda igatahes, et mõlemas eeposes esineb mõningaid interpolatsioonid ehk hilisemaid vahelekiilundeid, unitaarlased üldiselt ei eita ja mõned neist interpolatsioonidest on hõlpsasti äratuntavad, kuid fervete laulude ja nende osade väljaheitmisele lihtsalt sel põhjusel, et nad ei sobi hästi ühe või teise erilise teooriaga, ei saa vaadata kui kainele talitusviisile. Mõned teadlased on pidanud Homerost küll „Iliase“, mitte aga „Odüsseia“ autoriks. Nad esitavad mõningaid asjaolusid, mille põhjal nad arvavad, et „Odüsseia“ on kirjutatud hiljemini kui „Ilias“. Kuid pole veel esitatud ühtki jagusat põhjendust, miks „Odüsseia“ ei võiks olla sama autori teos tema elu hilisemast ajast. Ühe sõnaga, moodne teadus suundub praegu vaate omaksvõtmisele, et Homeros, olles tuttav kirjutamisoskusega, on koostanud niihästi „Iliase“ kui ka „Odüsseia“ oluliselt sellel kujul, nagu need eeposed on jõudnud meieni.

### 3. Kriitika tulemusi.

Sellelt unitaarlaste vaatekohalt võiks „Iliase“ ja „Odüsseia“ saamislugu kujutada järgmiselt.

Trooja sõda kui rahvuslik suursündmus andis rohket ainekku eepilistele laulikutele, aoididele, kes töötlesid luulevormisse proosalisi müüte ja jutustisi. Need rändlaulikud, moodustades erilise seltskondliku kihi, olid kuningakodades suures lugupidamises, kus nad pidustuste ja söömingute korral laulsid forminksi<sup>1</sup> saatel oma ballaadi- taolisi lugusid, mis olid osalt nende eelkäijate, osalt aga nende eneste loomingu produkt. Sääraseid aotide esineb

<sup>1</sup> Lüürataoline muistne kreeka keelpill.

juba „Odüsseias“ (Phemios, Demodokos). Oma repertuaari aoidid ei kirjutanud üles, vaid andsid seda edasi oma järglastele suusõnalisel teel. Aegamööda taandus eepiliste lugulaulude ettekandel laul ja muusika, asendudes deklamatsiooniga; tekkisid terved deklamaatorite koolid, kes seadsid endile ülesandeks muistsete lugulaulude selgeksõppimise ja ettekandmise nüüd mitte enam kuningliku laudkonna võõrainana, vaid üldrahvuslikel pidustustel vastastikuse võistluse näol. Neid võistlejaid deklamaatoreid hakati nimetama r a p s o o d i d e k s, eristavalt muistseist laulik-aoididest.

Jutustused Trooja sõjast jagunesid kahte rühma: ühed käsitlesid sõda ennast, teised heeroste tagasitulekut Trooja alt. Kui jutustused kummaski rühmas saavutasid juba küllalt kõrge arenemisastme ja omandasid suurema kuulsuse, üks geniaalseim rapsood, Homeros, kasutades neis sisalduvat ainesfikku, lõi kindla, tema poolt väljatöötatud kava kohaselt kaks iseseisvat eepost, ajaliselt esimesena „Iliase“ ja teisena „Odüsseia“.

Kuid eeposte koostamise koha ja aja suhtes pole ka uni-  
taarlaste eneste vahel täit üksmeelt. Homeroose autoriõigus taastatud, on kõigiti loomulik, et teadlased hakkasid uurima jälle antiikseid pärimusteateid tema elu üle. Paljudest linna-dest, mis nõudlesid tema sünnikoha au<sup>1</sup>, on juba puhtkeelelistel põhjustel kõige rohkem väljavaateid Chiosel ja Smürnal. Nagu juba eespool mainitud<sup>2</sup>, Homeroose keel on segu eoolia ja vana-joonia murrakuist. Niisugune segadialekt tunduks luulekeeleks võimatu, kui ta oleks üheainsa luuletaja kunstliku loome produkt; ent ta leiab oma loomuliku seletuse asjaolu äratundmises, et sangariluule on eoolia keelt kõnelevate kreeka suguharude leiutis, edasi arendatud joonlaste poolt. Seda ei tule muidugi nii mõista, nagu

<sup>1</sup> Vt. lk. 88, m. 1.

<sup>2</sup> Vt. lk. 76.

oleks „Ilias“ ja „Odüsseia“ koostatud kunagi eoolia murrakus ja tõlgitud siis hiljemini joonia keelde. Pole kunagi eksisteerinud puht-eoolia eepost valmil kujul, mis oleks kunagi olnud üle võetud joonlaste poolt. Küll aga tuleb nentida joonia eepose naaldumist nii keeles kui stiilis eoolia sangariluulele, kuid viimast me peame kujutlema lühemate laulude, mitte aga mahukate eeposte või eeposekatkete näol. Üleminek eoolia sangariluulelt joonia väljakujunenud eeposele pidi toimuma Kreekamaa vastas asetseval Väike-Aasia rannikul, kus eollased ja joonlased üksteise võidu asutasid õitsvaid kolooniaid. Siin, eoolia ja joonia murraku tiheda kokkupuute pinnal, Smürna, Erythrai, Fokaia ja Chiose ümbruses, asub muistse kreeka eepose ja ühtlasi kogu õhtumaa luule häll; siit tuleb otsida ka Homerosse sünni- ja tegevuspaika. Arvestades neid keelelisi kalkulasioone ja antiikaja pärimusteateid, näib olevat kõige tõenäosem, et Homeros sündis Smürnas ja elas Chiose saarel.

Aja kindlaksmääramine on äärmiselt raske. On võimalik, et kreeka ajaloolane Herodotos, kes elas V saj. e. m. a., ei eksinud palju, teatades, et Homeros elas mitte rohkem kui neli sajandit enne teda. Kui see on tõsi, siis Homerosse iga langeb IX sajandisse e. m. a.

#### 4. Homerosse teksti saatus antiikajal.

Eeposte levik toimus kahesugusel viisil: kirjalikkude ülestähenduste paljundamise ja rapsodide suulise ettekande teel. Rapsodid, kes kandsid ette peamiselt Homerosse laule, hakkasid endid nimetama eriliselt homeriidideks, moodustades terveid koolkondi, mis tegelesid Homerosse eeposte päheõppimisega ja ettekandekunsti üleandmisega põlvest põlvesse. Kuid homeriidide suusõnalise traditsiooni juures

hakkas eeposte tekst, hoolimata olemasolevaist kirjalikest ülestähendusist, kannatama aja jooksul moonduste all, ka kippus seos üksikute osade vahel katkema. Selle vältimiseks VI sajandi (e. m. a.) riigimehed Ateenas, mis linn sai pärast huvi täielikku raugemist eeposte vastu Joonias eepilise luule peamiseks taimelavaks, tegid korralduse, et Homerose eeposte avalikkude ettekannete aluseks olgu kirjutatud eksemplarid, kusjuures üks rapsood pidi jätkama ettekannet sealt, kus teine lõpetas. Nii säilis eeposte teksti enamvähem rahuldav ühtlus ja pidevus kuni III sajandini e. m. a., millal teksti teadusliku korraldamise ning juba logisema hakkava ühtluse taastamise võtsid enda peale kuulsad aleksandria kriitikud.

Asi oli nimelt nii, et pärast Aleksander Suure surma (a. 323 e. m. a.) ja tema riigi lagunemist Egiptus langes Ptolemaioste dünastia valitsuse alla, kelle esimene esindaja Ptolemaios I Soter rajas Aleksandrias kuulsa muuseumi. Tema järeltulija Ptolemaios II Philadelphos'e valitsuse ajal (a. 285—246 e. m. a.) paisus muuseumi raamatukogu ligi 500 000 köiteni. Selle muuseumi juhatajaks kutsuti alati tolleaegse maailma suurimad teadusemehed, kellest mitmed kõige muu töö kõrval tegelesid ka Homerose teksti redigeerimise ja teadusliku läbitöötamisega. Viimastest on tähtsaimad kolm: Zenodotos Efesosest, kes tegutses Ptolemaios II ajal, tema õpilane Aristophanes Bütsantsist, kelle tegevuseaeg langeb III ja II sajandi (e. m. a.) pöördele, ja Aristarchos Samotraakest, Aristophanese õpilane, vanaaja suurim filoloog, tegutses umb. a. 180—145 e. m. a., kes paistis eriti silma aleksandria õpetlaste hulgast tekstikriitiliste ja tõlgitsuslike töödega Homerose kohta. Ta avaldas mõlema eepose eeskujuliku väljaande ja koostas neile üksikasjalise kommentaari.

Aleksandria muuseumiga asus peagi võistlusse Pergamoni kuninga Eumenes II (valitses a. 197—159 e. m. a.)

poolt asutatud Pergamoni<sup>1</sup> raamatukogu, mille juhatajaks Aristarchose ajal oli Krates Mallosest<sup>2</sup>. Vastandina aleksandria õpetlaste grammatilistele ja tekstikriitilistele uurimustele pani Krates pearõhu Homerose filosoofilisele, ajaloolisele, füüsikalisele ja geograafilisele seletusele.

Aleksandriast ja Pergamonist siirdus Homerosega tegelemine bütsantsi teadlaste hoolde, kes ei lisandanud aga omalt poolt enam midagi uut.

---

<sup>1</sup> Linn Müüsias (Väike-Aasias).

<sup>2</sup> Linn Kiliikias (Väike-Aasias).

## VI. Homeroose tähtsus. „Odüsseia“ järelmõju.

Ükski luuletaja ei ole avaldanud nii ääretut mõju oma rahvasse kui ka kogu maailmakirjandusse nagu Homeros. Loodud esialgu Joonia valitsevate sugukondade jaoks, vastasid tema teosed siiski nii täielikult kogu rahva mõtte- ja tundeviisile, et nad levisid rändrapsoodide kaudu ruttu kõigisse kreeka maadesse ja said alles sel viisil tõeliseks rahvuseeposteks. Nad olid usundi ja keele kõrval esimene üldomand, millest olid teadlikud kõik kreeklased: keevavereline eoollane, vapper doorlane, kaval rändamishimuline joonlane, igaüks võis valida siit oma kangelase. Homeroose laulude efektkanne oli riigipühade pidustuste kavas järjekindlaks numbriks. Nendest õppis kreeka kasvav noorsugu kreeka meelsust ja kombeid. „Sellele luuletajale võlgneb Kreekamaa oma hariduse,“ ütleb kreeka filosoof Platon lühidalt ning tabavalt. Kõikidel kreeka kirjanduse aladel kohtame tema mõju. Ka roomlased tutvusid kreeka kirjandusega kõigepealt Livius Andronicus'e<sup>1</sup> ladinakeelse „Odüsseia“ tõlke kaudu, nii puine ja kohmakas kui see maailmakirjanduse esimene tõlkekatse ka oligi. Hiljem Vergilius jäljendas rooma rahvuseepose „Aeneis'e“ esimeses osas, mis kujutas roomlaste muinasaegse esiisa Aeneas'e eksisõite Troojast Latiumini, päris üksikasjuni küündivald Odysseuse samalaadilisi seiklusi maal ja

<sup>1</sup> Elas III saj. e. m. a. Roomas.

merel, kusjuures jäljendus ei piirdu mitte ainult üksikute stseenide imiteerimisega, vaid avaldub ka „Odüsseia“ üldkavastuse ja kompositsiooni ülevõtmises.

Keskajal Homeroose nagu ka kogu kreeka kirjan-duse harrastus jäi üldiselt soiku, kuigi mõnede bütsantsi kirjanikkude vahendusel ning eeskujul löi korraks õitsele Homeroose eeposte ainekust mõjutatud seeria erilisi Trooja-romane. Alles teaduste uuestisünnist peale humanismi ajal ärkab jälle elav huvi Homeroose teoste vastu. Pärast trükikunsti leiutamist ilmus kümnete kaupa mitmesuguseid Homeroose väljaandeid ja kasvas surematu luuletaja austajate arv. Esimene Homeroose trükiväljaanne ilmus Firenzes a. 1488 bütsantslase Demetrios Chalkondyles'e poolt (ladinakeelne proosatõlge Francesco Arretino poolt oli ilmunud Brescias juba a. 1474). Siitpeale algas Homeroose võidukäik läbi kogu Euroopa, kõigi kultuurmaade ja rahvaste teadusemeeste ning kirjanduseharrastajate rauge-matu huvi osavõtul — võidukäik, mis XVIII sajandi klassitsismis saavutas oma haripunkti.

Mis puutub „Odüsseia“ järelmõjudesse uue mas kir-janduses, siis olgu veel kord meenutatud, et niihästi seiklus-romaan üldse kui just eriti minaromaan võib pidada seda eepost oma algtüübiks ning lähtepunktiks. Ent esineb ka üksikasjalisemat naaldumist „Odüsseia“ ainekule, nagu see avaldub näiteks prantsuse kirjaniku Fénelon'i kuul-sas kasvatusromaanis „Telemachose seiklused“ (a. 1699). „Odüsseia“ motiivide mõju on selgesti tuntav ka portugali suurima luuletaja L. V. de Camões'i<sup>1</sup> rahvus-likus kangelaseeposes „Os Lusíadas“ („Portugallased“, a. 1572), mille peasangar Vasco da Gama sarnaselt Ody-seusega teostab jumala vihast aetuna ulgumerel kaugeid eksisõite.

<sup>1</sup> Häälda: *kamoiš*.

Suurejoonelisim „Odüsseia“ aineil põhinev kunstiteos uusimal ajal on saksa helilooja A. Bungert'i muusikalisdramaafiline tetraloogia ehk nelik-ooper „Homeeriline maailm“, mida võib teataval määral pidada antiik-klasikaliseks paarikuks Wagner'i kuulsaile „Nibelungidele“. Ta koosneb järgmistest ooperitest: „Kirke“ (eelmänguga „Polyphemos“, a. 1898), „Nausikaa“ (a. 1901), „Odysseuse kojutulek“ (a. 1896) ja „Odysseuse surm“ (a. 1903). Teistest muusikalistest suurteostest on eriti mainimisväärne veel saksa helilooja M. Bruch'i kantaat „Odysseus“ (a. 1873) ja sakslase E. Boche (\*1880) neljast episoodist koosnev sümfooniline poem „Odysseuse sõidud“ (1. „Odysseuse väljasõit ja laevahukk“, 2. „Kirke saar“, 3. „Nausikaa kaebus“, 4. „Odysseuse kojutulek“).

Kujutava kunsti alal on „Odüsseia“ pakkunud eriti maalikunstnikele juba antiikajal rohkesti ainekst ja inspiratsiooni, nagu see nähtub arvukaist kreeka vaasi-maalidest. Et see huvi pole lakanud ka uusajal, selle tõestuseks mainigem näiteks saksa kunstniku Fr. Preller'i (a. 1804—1878) kuulsaid „Odüsseia“-maastikke. Uusimaist maalikunstnikest on „Odüsseia“ vaimu tabanud sellesisulist töödega kõige paremini šveitslane A. Böcklin (a. 1827—1901).

„Odüsseia“ tõlkeist on eriti kiiduväärsed V. A. Žukovski venekeelne<sup>1</sup>, O. Mannise soomekeelne ja Th. v. Scheffer'i saksakeelne tõlge.

Eesti on jäänud kõiges selles teistest maadest kaugemale maha. Meil pole isegi kummagi eepose täit tõlget. „Odüsseias“ on ilmunud 5 laulu (I, II, III, IX ja XII)

---

<sup>1</sup> Ilmunud uues väljaandes Nõukogude Liidu „Akadeemia“ kirjastusel a. 1935.

Ja an Bergmann'i tõlkes<sup>1</sup>, neist IX l. juba a. 1889<sup>2</sup>, ja laulud I—XII Anna Öpik'u tõlkes (a. 1937). Mõlemad tõlked kannatavad eeskätt vormilise küündimatuse all. Peale nende tõlgete on meil ilmunud veel proosakuju-line sisu ümberjutustus G. Schwab'i järgi A. Tammsaare tõlkes (a. 1923).

---

<sup>1</sup> Koondatud kogusse „Laulud“, II tr., 1923; lk. 325—383.

<sup>2</sup> Eesti Üliõpilaste Seltsi Album I, lk. 102—118.

## Kasutatud kirjandust.

„Homers Odyssee“. Für den Schulgebrauch erklärt von K. Fr. Ameis, C. Hentze und P. Cauer.

G. Schwab und G. Klee, „Die schönsten Sagen des klassischen Altertums“.

G. Finsler, „Homer. I Teil: Der Dichter und seine Welt“.

G. Finsler, „Die Homerische Dichtung“.

E. Bethe, „Die Gedichte Homers“.

П. С. Коган, „Греческая литература“. Изд. 7. Ред. и введ. проф. Н. Ф. Дератани. Москва, 1937.

Fr. Baumgarten, Fr. Poland u. R. Wagner, „Die hellenische Kultur“.

L. Whibley, „A Companion to Greek Studies“.

A. ja M. Croiset, „Manuel d'histoire de la littérature grecque à l'usage des lycées et collèges“.

F. Engels, „Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats“, Moskau, 1940.

---

Avaldan siinkohal ühtlasi südamlükku tänu kolleegidele, kes tutvudes minu tööga on mulle ühel või teisel viisil olnud asjatundliku nõuga abiks; need on sm-d prof. G. Suüts, prof. P. Hahlste, dr. phil. A. Annist, mag. phil. D. Palgi ja õpet. A. Vaigla.

E. R.

## Kreeka pärisnimede register.

- Achilleus** [-i'-] 15, 24, 43, 55 j., 69, 80  
**Aeneas** [-nee'-] 97  
**Aeneis** [-nee'-] 69, 97  
**Agamemnon** [-e'-] 9, 11, 15, 23, 30, 43, 52, 54, 69  
**Agelaos** [-e'-] 38, 41  
**Aiaie** [-ai'e] 21, 23 j., 76,  
**Aias** 11  
**Aigisthos** 24, 52, 79  
**Aiolos** 20, 77  
**Aleksander** [-a'-] Suur 95  
**Aleksandria** [-a'n-] 95 j.  
**Alitherses** [-e'r-] 8  
**Alkinoos** [-i'no-os] 14—16, 45, 52, 54, 58, 64, 73, 81 j.  
**Amphinomos** [-fi'-] 33, 36—38, 41, 65, 70  
**Antikleia** [-ti'-] 23  
**Antinoos** [-i'no-os] 7 j., 12, 33, 35 j., 40 j., 44, 65, 70  
**Antiphates** [-i'f-] 21  
**Aphrodite** [-ii'-] 16  
**Apollon** [-o'll-] 17, 38, 40, 46  
**Ares** 16  
**Arete** [aree'-] 15, 51, 54, 64, 73, 79, 83  
**Argos** (koer) 34  
**Argos** (linn) 31, 52, 88  
**Aristarchos** [-a'-] 95 j.  
**Aristophanes** [-o'f-] 95  
**Aristoteles** [-o'-] 52  
**Artemis** 32  
**Asteris** 12  
**Ateena** 88, 95  
**Athena** [-ee'-] 7—9, 12—14, 27, 30—33, 35, 38, 41 j., 44 j., 58, 66, 70, 73, 80, 83  
**Atreus** [a'-] 79  
**Atriid** 79  
**Autolykos** [-to'-] 37, 72  
**Chalkondyles** [-o'-], **Demetrios** [mee'-] 98  
**Charybdis** [-rü'-] 25 j., 47, 56, 82  
**Chios** 88, 93 j.
- Delfi** 15  
**Demodokos** [-mo'-] 15 j., 70, 93  
**Diokles** 9, 31, 45  
**Dodoona** 29  
**Dolios** [do'-] 44  
**Dulichion** [-li'-] 29 j.  
**Echeneos** [-e'n-] 15  
**Lchetos** [e'-] 36  
**Efesos** [e'f-] 95  
**Eidothea** [-ie'a] 11  
**Elpenor** [-pee'-] 23 j.  
**Eos** [ee'-] 80  
**Epeiros** [-ei'-] 36  
**Erythrai** [-ü'tr-] 94  
**Eumaios** [-ai'-] 27 j., 30—35, 37 j., 40 j., 46, 62—64, 69, 71 j., 80, 82, 85  
**Eumenes II** 95  
**Eupeithes** [-ei't-] 44  
**Euryalos** [-ü'a-] 16  
**Eurykleia** [-rü'-] 12, 34, 37, 40, 42 j., 64, 72, 81  
**Eurylochos** [-rü'-] 21 j., 26, 65  
**Eurymachos** [-rü'-] 8, 33, 36, 40 j., 62, 65  
**Eurynome** [-rü'-] 60  
**Fokaia** [-ai'a] 94  
**Gorgo** 24, 42  
**Halios** [ha'-] 16  
**Helena** [he'-] 10 j., 31, 65, 69, 73  
**Helios** [hee'-] 23, 26  
**Hermes** 7, 13, 22, 43, 45, 68, 73  
**Herodotos** [-o'd-] 94  
**Homeros** [ho'-] 5, 49, 87—98  
**Idomeneus** [-eu's] 27  
**Ilias** [ii'l-] 5, 87 j., 90—92, 94  
**Ilion** [ii'l-] 5  
**Ios** 88  
**Iphitos** [ii'f-] 39, 73  
**Iros** [ii'-] 35, 40, 46  
**Ismaros** 17  
**Itaka** 5—7, 11 j., 20, 23 j., 27—29, 31—34, 43—46, 53, 58, 62, 67—69, 83  
**Joonia** 12, 95, 97

- Kalypso** [-lü'-] 6 j., 12 j., 24, 27, 34, 45, 47, 53, 56, 65, 67—70, 73, 81  
**Kefalleenia** 12  
**Kiliikia** 96  
**Kirke** 20—26, 47, 53, 56, 58, 69, 76, 81 j., 99  
**Klytaimestra** [-ee'-] 54  
**Kolofoon** 88  
**Krates** [-a'-] 96  
**Kreeta** 27, 37  
**Ktesios** [-ee'-] 31  
**Ktesippos** [-ee'-] 38  
**Ktimene** [-i'-] 32  
**Kyme** [küü'-] 88  
**Laertes** [la-e'-] 8, 20, 31 j., 43 j., 46, 51, 58, 63  
**Laodamas** [-o'-] 15 j.  
**Leiokritos** [-oo'k-] 8  
**Lesbos** 76  
**Leukothea** [-te'a] 13, 70 j.  
**Liibüa** 29  
**Mallos** 96  
**Medon** [me'-] 12, 33, 42, 70  
**Meduusa** 24  
**Melanthios** [-a'nt-] 34 j., 38, 41 j., 62  
**Melantho** [-a'nto] 62  
**Menelaos** [-ne'-] 7, 9—12, 30 j., 34, 45, 65, 69, 73, 79  
**Mentes** 7, 80  
**Mentor** 8 j., 41, 66, 80  
**Messeenia** 39  
**Mükeene** 9, 52, 91  
**Mütileene** 76  
**Nausikaa** [-i'ka-a] 14—16, 45, 51, 64, 69, 79 j., 82, 99  
**Nestor** 7, 9, 45, 65, 68, 79  
**Nostoi** 5  
**Odüsseia** [-ei'a] *passim*  
**Odysseus** [-ü'ss-] *passim*  
**Ogygia** [-ü'g-] 6 j., 12 j., 15 j., 27  
**Okeanos** [-e'-] 22, 24  
**Olümpos** [o'-] 7, 49, 60  
**Orestes** [-e'st-] 9, 79  
**Paris** [pa'-] 10  
**Parnassos** [-na'-] 37, 72  
**Peisistratos** [-si'-] (Nestori poeg) 9 j., 31, 79  
**Peisistratos** (türann) 90 j.  
**Peloponnesos** [-po'-] 17, 91  
**Penelope** [-e'l-] 6 j., 12, 24, 28, 33—40, 42 j., 45 j., 53 j., 60 j., 64, 70, 73, 79, 81 j.  
**Pergamon** 95 j.  
**Persephone** [-ef'-] 22, 24  
**Pharos** [fa'-] 11  
**Pheidon** 29  
**Phemios** [fee'-] 42 j., 93  
**Pherai** [fee'-] 9, 31, 45  
**Philoitios** [-oi'-] 38, 40 j.  
**Phorkys** 83  
**Platon** [-a'-] 97  
**Polyphemos** [-fee'-] 13, 17, 19 j., 23, 55, 65, 83, 99  
**Poseidon** [-ei'-] 9, 11, 13, 17, 20, 23, 27, 43, 65, 70 j.  
**Proteus** [-oo'-] 11 j., 66  
**Ptolemaios I Soter** [-ai'- -ee'r] 95  
**Ptolemaios II Philadelphos** [-e'lf-] 95  
**Pylos** [pü'-] 7—9, 27, 31, 45, 88  
**Rhodos** [ro'-] 88  
**Salamis** 88  
**Samos** 12  
**Samotraake** 95  
**Scherie** [s-che'-] 14, 45  
**Siidon** 31 j.  
**Sisyphos** [si'üsif-] 75  
**Skylla** 25 j., 47, 56, 82  
**Smürna** 88, 93 j.  
**Sparta** 7—9, 12, 28, 30, 45, 73  
**Syrie** [sü'-] 31  
**Zenodotos** [-o'd-] 74, 95  
**Zeus** 8, 25 j., 29, 38, 44, 79 j.  
**Tafos** 7, 31  
**Teiresias** [-e's-] 22 j., 25, 43  
**Telemachos** [-e'm-] 6—12, 28, 30, 32—34, 36—43, 45 j., 52, 62—65, 68, 70, 73 j., 80, 98  
**Telepylos** [-e'p-] 20  
**Theoklymenos** [-ü'm-] 31 j., 34, 38  
**Thetis** [te'-] 80  
**Trinakia** [-a'k-] 23, 25, 65, 81  
**Trooja** 5 j., 9—11, 15—18, 22, 24, 27 j., 30, 37, 39, 43, 65, 68 j., 72, 91—93, 97 j.

## Sisukord.

<b>I.</b>	<b>„Odüsseia“ seisukoht kreeka kirjandusloos</b>	<b>5</b>
<b>II.</b>	<b>„Odüsseia“ sündmustik</b>	<b>6</b>
	Üldjaotus	6
	I osa: Odysseus vöörsil	7
	1. Telemachose seiklused (l. I—IV)	7
	2. Odysseus saabub faiaakide maale (l. V—VIII)	12
	3. Odysseuse seiklused (l. IX—XII)	16
	II osa: Odysseus kodumaal	27
	1. Odysseus Eumaiose juures (l. XIII—XVI)	27
	2. Tundmatu Odysseuse juhtumused oma majas (l. XVII—XX)	34
	3. Odysseuse kättemaks (l. XXI—XXIV)	39
	„Odüsseia“ sündmustik päevade järgi reastatult	44
<b>III.</b>	<b>Eepose sisuolemus</b>	<b>47</b>
	1. Komponentide erilaadsus	47
	2. Eepiline maailm	48
	3. Sotsiaalsete ja poliitiliste olude kajastumine	50
	4. Tegelaste iseloomustus	54
	5. Vaimude maailm	66
<b>IV.</b>	<b>Eepose vormistik</b>	<b>68</b>
	1. Kompositsioon	68
	2. Värsimõõt	74
	3. Keele ilukõla	76
	4. Sõnastustiil	78
<b>V.</b>	<b>„Odüsseia“ saamisluгу „Homerose küsimus“</b>	<b>87</b>
	1. Antiikaja vaated	87
	2. Moodne Homerose kriitika	88
	3. Kriitika tulemusi	92
	4. Homerose teksti saatus antiikajal	94
<b>VI.</b>	<b>Homerose tähtsus. „Odüsseia“ järelmõju</b>	<b>97</b>
	Kasutatud kirjandust	101
	Kreeka pärisnimede register	102

8

A-11835

HIND 5 RUBLA

TÜ RAAMATUKOGU



1 0300 00841680 4